

NÚM. 24 · ANY 2011

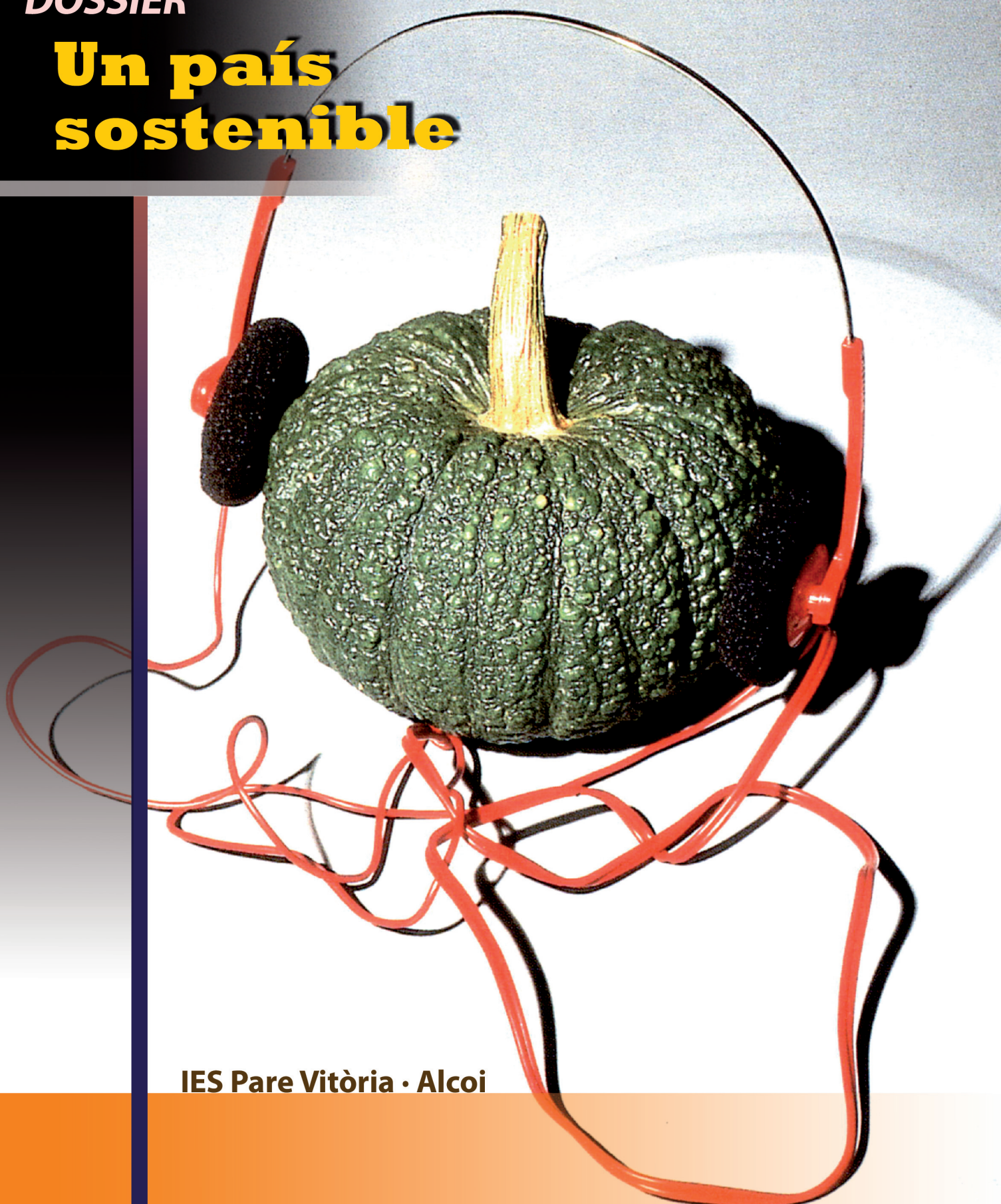
8 €

Eines

revista de cultura i ensenyament

DOSSIER

Un país sostenible

IES Pare Vitòria · Alcoi

Direcció:

Toni González i Jordi Botella

Cap de redacció:

Jordi Botella

Assessorament lingüístic:

Jaume A. Abad

Maquetació:

Siba

Portada:

Josep Sou

Il·lustracions i fotos interior:

Tomás Tapia, Alex Ferrándiz,
Salvador Sellés

Consell de redacció:

Jordi Botella, Carles Castillo,
Pilar Gomis, Consuelo Pascual,
Benjamín Francés, Jaume Abad,
Joaquim Cardenal, Salvador Sellés,
Raimon Soler, Hermínia Torregrosa

Consell Assessor:

Lluïsa Abad, Francesc Blay,
Emili Barber, Francesc Bernàcer,
Francesc Bodí, Manuel Cerdà,
Toni Cucarella, Roman de la
Calle, Francesc Ferrando, Josep-
Vicent Ferre, Paula Francés, Lluís
Garrigós, Alfons Llorens, Antoni
Mestre, Antoni Miró, Maria Oltra,
Jordi Pérez, Josep Pérez, Anacleto
Pons, Jesús Pons, Enric Ripoll,
Jose M. Segura, Isabel-Clara Simó,
Josep Torró, Lluís Torró, Jordi Vila

Edició, administració i distribució:

IES Pare Vitòria
Avd. d'Elx, 15
03801 ALCOI
Tel. 965540455; Fax: 965545049
e-mail: eines@parevitoria.com
[Http://parevitoria.edu.gva.es](http://parevitoria.edu.gva.es)

Impressió:

GRAFICAS ALCOY, S.A.

ISSN 0212-5641

Dipòsit Legal:

GRAFICAS ALCOY, S.A.

EINES no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats. Queda prohibida la reproducció total o parcial de la revista per qualsevol mitjà sense l'autorització prèvia d'EINES.

EDUCACIÓ PER UNA ECONOMIA SOSTENIBLE

La paraula economia en la seua definició ens diu que és la ciència que estudia com la societat utilitza els recursos o factors productius (terra, treball i capital (en tota l'amplitud del concepte general dels 3 termes), per produir uns béns i serveis i complaure les necessitats de les persones. El pas de la història ens ha demostrat que els recursos són esgotables i tenen una limitació. Este fet ens du a pensar i a planificar una economia on la utilització d'aquests no siga un abús i, a més a més, ser capaços de renovar-los.

Quan parlem de recursos en diferents economies, com potser l'economia nord-americana, la japonesa, la xinesa o l'europea, no parlem de que totes aquestes posseeixen els mateixos, ni en la mateixa quantitat, més bé si analitzem Europa, ens hi trobem que els recursos en energia petrolífera són ben bé molt escasos, independentment que en la resta d'economies aquest bé, també és reduït, però les seues reserves poden cobrir un període de necessitats d'aquest tipus d'energia a llarg termini.

Doncs bé el que hauria de fer la Unió Europea és dedicar inversió a la producció d'energia elèctrica, amb recursos eòlics, hidràulics i solars. Quan parlem del vent o del sol com a un factor productiu en el present el podríem considerar inesgotable, i és la font d'energia que ens pot portar a un gran futur en Europa, els europeus ja no dependríem de la quantitat d'extracció de petroli, ni del seu preu en el mercat, estaríem produint energies renovables que afecten a béns de consum com són els cotxes, els quals haurien de ser totalment elèctrics així com la font d'alimentació de la indústria. Així observaríem una disminució més que considerable en l'emissió de CO₂, i d'altres contaminants; estaríem creant futur per tothom. Els europeus s'han oblidat d'aquesta qüestió, i el perill de moltes economies com la Valenciana perillen.

L'educació, en el nostre cas de l'IES Pare Vitòria, aporta coneixement i futur en la societat, per este fet parlem d'inversió quan surt la paraula educació, perquè és el coneixement portat a la pràctica. A l'hora d'aplicar els nostres valors, normes, actituds, i continguts en la comunitat educativa, es pren consciència de tindre una societat més habitable.

En aquest número d'Eines observareu el gran ventall de camps als quals s'hi pot aplicar la sostenibilitat. Gaudim d'aquestes propostes i prengam consciència d'aquest concepte perquè es força important per al nostre futur.

Toni González Picornell
Director

PORTADA

IL·LUSTRACIÓ PORTADA: JOSEP SOU

EDITORIAL

EDUCACIÓ PER UNA ECONOMIA SOSTENIBLE

1

Antoni González

Dossier UN PAÍS SOSTENIBLE

4

L'AGRICULTURA "IMPOSSIBLE"
A LA MUNTANYA D'ALACANT

Enrique Moltó

12

SOSTENIBILITAT, AL PAÍS DE L'OLIVERA

Josep Pérez

20

LLENGUA I BENESTAR SOCIAL:
EL CAS DELS VALENCIANOPARLANTS

Antoni Mas

34

SALVEM EL CABANYAL

Vicent Gallard

40

COMUNITAT VALENCIANA: UN TERRITORI SENSE PROGRAMA

Jorge Olcina

52

MICROVINYES

Joan Cascant

60

UNA COMUNICACIÓ SOSTENIBLE PER A LA SOCIETAT DIGITAL

Rafael Miralles

82

L'EDUCACIÓ VALENCIANA:
INEFICÀCIA I INSOSTENIBILITAT

Vicente Díaz

94

DE LES COSES A L'ABAST
INABASTABLES DEL 15 DE MAIG DE 2011

Mariola Miró i Maria Soro

108

UN PAÍS SOSTENIBLE A L'ESCOLA RURAL

Carles Caballer

120

LA INSOSTENIBILITAT DE L'ECONOMIA:
CRÉIXER INFINITAMENT EN UN MÓN FINIT

Pau Miró

126

LA SALUT SOSTENIBLE

Josep Fenollar

APUNTS

132

MEMÒRIA TREBALLS D'INVESTIGACIÓ EN L'IES
PARE VITÒRIA ALS CURSOS 2009-10 I 2010-11

Pilar Gomis

L'agricultura “impossible” a la Muntanya d'Alacant

Enrique Moltó

L'agricultura “impossible” a la Muntanya d'Alacant

L'àmbit geogràfic objecte d'estudi, que se situa en el nord-est de la província d'Alacant, engloba a 55 municipis de les comarques de l'Alcoià, el Comtat, l'Alacantí, la Marina Alta i la Marina Baixa. Esta àrea supracomarcal, que ha rebut la significativa qualificació de “La Muntanya”, caracteritzada pel predomini de paisatges abancalats i de les activitats agràries basades en el cultiu de l'oliverar i, en menor grau, de l'ametler o el cirerer, i inclús de la vinya, els cítrics i el níspro en els sectors més pròxims al litoral, va registrar des de mitjans del segle vint una dinàmica socioeconòmica regressiva. Esta, no obstant això, s'ha vist condicionada per la seua ubicació, que li ha permés beneficiar-se de les sinergies derivades de la proximitat a nuclis urbans de grandària mig-gran dels eixos industrials interiors pròxims (Alcoi-Cocentaina i Muro) i del dinamisme del sector litoral (serveis i turisme), que es reflectix en una ralentització dels processos de pèrdua de població i inclús increments nets en alguns municipis.

En aquest sector, tradicionalment, l'agricultura en els aterracaments no sols es convertix en l'única activitat econòmica possible en molts casos, sinó que complix una funció que va molt més enllà de la merament productiva, i que es percep sobretot quan s'estén el seu abandó. Els abancalaments, amb greus problemes d'abandó i pràctiques de cultiu tradicionals de difícil modernització, es convertixen, des d'un punt de vista paisatgístic, en un dels principals recursos turístics d'aquests municipis, com a autèntic patrimoni “arquitectònic”.

La dualitat entre els focus d'atracció urbà-industrials i turístics i els d'expulsió rurals és essencial per a entendre l'important desenrotllament de l'agricultura a títol parcial en molts dels municipis, així com les característiques peculiars del fenomen en la zona, com màxima expressió de la peculiar relació entre el medi rural i l'urbà en este àmbit geogràfic. El turisme de retorn i la segona residència com a fenomen clàssic no sempre valorat, i l'encara incipient nou turisme rural són altres clares formes d'expressió d'este vincle entre el rural i l'urbà.

Mapa muntanyes d'Alacant

Des del punt de vista estrictament productiu es poden citar les tendències de determinats cultius i formes de producció en els últims anys, tant tenint en compte les seues debilitats com, sobretot, les seues oportunitats. L'olivicultura és un sector especialment dinàmic, amb distintes millores en el cultiu, l'elaboració de l'oli d'oliva verge i la comercialització. Un objectiu fonamental és el de millorar la qualitat de l'oli, un punt on sí que pot ser molt competitiu este espai productiu, per al que es podria i s'hauria de buscar una denominació d'origen pròpia i no la genèrica i ja creada de “Olis de la Comunitat Valenciana”. La carència més destacable del sector oliverar en esta comarca la trobem sens dubte en el camp de la comercialització.

Una anàlisi de les xifres totals de producció d'oli de les cooperatives de Cocentaina i SOCAPMA (Societat Cooperativa Agrícola Provincial Muntanyes d'Alacant) permet arribar a la conclusió que s'obté un excedent net mig d'aproximadament un 57%. Una creixent però xicoteta part d'este excedent és venut envasat directament al consumidor en el magatzem de la cooperativa però la major part es comercialitza a granel en cubes que serviran per a estabilitzar i millorar altres olis verges generalment de pitjor qualitat en altres llocs d'Espanya. Un dels problemes d'eixe excedent és el de les seues oscil·lacions ja que mentre les xifres d'oli retirat es mantenen més o menys estables, la producció té fortes oscil·lacions. En una comercialització cada vegada més directa

L'agricultura "impossible" a la Muntanya d'Alacant

d'eixe excedent està el verdader problema i al mateix temps l'única oportunitat de viabilitat per a les explotacions de grandària mitjana i gran ja que convé insistir en el fet que la resta es contenten amb l'autoconsum i no es preocupen pel preu de venda final de l'oli sempre que no els afecte per mitjà d'una derrama no prevista.

En este sentit, els tècnics haurien de fer que els productors entengueren que les inversions en un envasament de qualitat (envasos de vidre de capacitat sempre inferior al litre), els gastos exigits per a dur a terme una comercialització directa del producte, l'aposta per noves línies de producció com els olis ecològics o aromàtics, la creació si és el cas d'alguna denominació d'origen, a llarg termini revertirien en una major rendibilitat dels seus cultius. No obstant això, el fet és que bona part dels productors són agricultors a títol secundari

i per a ells la seua explotació no és més que un recreació, l'obtenció d'un producte d'autoconsum o, com a màxim, un complement de rendes, i, per això, imbuïts a més pel tradicional caràcter conservador de molts dels agricultors, en gran part majors de cinquanta anys i amb dubtes sobre la continuïtat de la seua explotació, són poc inclinats a que l'ls venguen "castells en l'aire", i preferixen no arriscar-se i obtenir un benefici menor però segur. Probablement, la progressiva caiguda dels preus de l'oli a granel és l'única raó que els pot forçar a buscar millors alternatives de comercialització, a pesar de tots els problemes descrits.

D'altra banda, en l'olivicultura d'esta comarca pot resultar especialment interessant encaminar-se cap a les produccions de qualitat i cap a l'agricultura integrada, a mitjan camí entre les pràctiques intensives i les biològiques. Este sistema de cultiu és fàcilment practicable en la zona, donades les tècniques de cultiu tradicionals existents, molt més pròximes del que els que les practiquen creuen al que es coneix com a agricultura integrada i que a més implicaria escassos costos per a la seua adopció.

En la relació entre cooperativisme i agricultors convé apuntar que xicotets i grans productors, cada un amb la seua funció, són necessaris per al bon funcionament de les cooperatives, i, al seu torn, les necessiten per a la gestió de les seues explotacions. Des del punt de vista de la gestió administrativa de les cooperatives convé insistir en el fet que, amb tots els seus problemes i deficiències, estan complint una funció essencial en l'assessorament dels agricultors en temes com ara la fiscalitat o la tramitació de subvencions. La disminució o retirada d'aquestes últimes, comença a ocasionar una major ocultació de les produccions reals, especialment dels xicotets productors. El seu funcionament és, sens dubte, millorable i depén en gran manera d'una major integració real dels socis en el funcionament de les seues cooperatives.

En el centre del debat estaria també la integració de les cooperatives en altres majors de segon grau, com ha succeït en esta comarca amb SOCAPMA amb seu en Muro, integrada per 30 xicotetes cooperatives. Esta primera integració ha sigut superada en altres punts de la Comunitat Valenciana i d'Espanya amb la constitució de Cooperatives que només tenen

Fàbriques de la part baixa d'Algessares

Ametllers florits en la primavera

de tals el nom ja que són gestionades com a autèntiques empreses societats anònimes, en un marc en què els socis cada vegada tenen menys a dir. Determinats canvis necessaris en la gestió de les cooperatives, com les millores en la comercialització, necessiten un funcionament més pròxim al d'una empresa que al d'una cooperativa, però tenen com a contrapartida una pèrdua del control del soci. De fet, hi ha certes iniciatives privades emergents que no creuen que les cooperatives puguin dur a terme les reformes necessàries i opten per defensar la producció de l'oli d'oliva verge de gran qualitat, amb una comercialització acurada, amb els ulls posats en mercats regionals però també internacionals. Sense dubtar de la bona intenció d'aquestes iniciatives, que no comprenen la passivitat de les cooperatives en els aspectes assenyalats, pareix oportú unir esforços per aconseguir traure una màxima rendibilitat a un producte ple de potencialitats més que persistir en lluites individuals.

La presència de l'ametler no és tan antiga com la de l'olivera, però no deixa de ser un cultiu de secà de fonda tradició en esta comarca. Ha aparegut generalment associat amb l'olivera, encara que hi ha una tendència cada vegada major a cultivar-los en parcel·les separades. La major productivitat de les noves

varietats introduïdes i la intensificació d'algunes explotacions han compensat generalment l'estancament dels preus d'aquestes varietats enfront de les autòctones, en especial la *marcona*. No obstant des de la campanya 1999, la concessió de la denominació d'origen als torrons de Xixona i Alacant, que obliga a emprar un percentatge no menor al 40% d'ametla marcona en l'elaboració, junt amb la reducció de la producció d'esta varietat, ha fet que eixa varietat tinga un preu cada vegada major, si bé encara s'ha de veure si arribarà a compensar la seua baixa productivitat. L'exemple d'esta varietat local d'ametla, en retrocés des d'un punt de vista productiu però necessària al mateix temps per a l'elaboració d'un producte d'elevada qualitat com el torró de denominació d'origen, pot ser vàlid com una de les teories del desenrotllament rural, en les que s'aposta per la potenciació de productes endògens, com una oportunitat de desenrotllament futur. En el costat de la comercialització és impensable que cada xicoteta cooperativa assumisca el gasto de la construcció i manteniment d'una partidora d'ametles, però, ho és que es construïra i gestionara per part de totes les cooperatives essencialment oleícoles una única? És indubtable que és un projecte de difícil viabilitat però almenys hauria d'haver-hi algun estudi que analitzara eixa possibilitat.

La cirera és l'únic cultiu comarcal amb denominació d'origen i presenta clares peculiaritats i diferències respecte als dos anteriors. En primer lloc, cal indicar que és l'únic fruïter encara en expansió. A diferència dels anteriors, pot ser considerat com un cultiu semi-intensiu, capaç de proporcionar majors rendes per hectàrea, però també més exigent en cures i, per tant, de menor adaptació a l'agricultura a títol parcial, encara que això dependrà de la dimensió de l'explotació. El fet de comptar amb una denominació d'origen, la de "Cireres de La Muntanya d'Alacant", és sens dubte un dels principals actius d'este cultiu, ja que li facilita en gran manera la seua comercialització tant en el mercat nacional com internacional, encara que no deixen d'existir tensions i problemes en els últims anys. El seu consell regulador s'encarrega de bona part de les tasques de comercialització, assessorament agronòmic i administratiu, i millora de la producció, alliberant el productor de tot este tipus de funcions. Este últim aspecte és fonamental, ja que es tracta d'eliminar intermediaris i reduir gastos de qualsevol tipus per a l'agricultor, permetent-li així obtindre majors beneficis per la venda més directa de la seua producció.

La introducció d'alguns cultius nous com el de plantes aromàtiques s'està produint de forma experimental, a xicoteta escala i amb èxit divers encara que són indubtables les seues potencialitats, ja que les produccions obtingudes es transformen en empreses locals i tenen una demanda molt superior a l'oferta en el mercat. Per la seua banda, noves formes d'afrontar els cultius i la gestió de les explota-

cions, com l'agricultura ecològica, l'agricultura integrada o l'explotació en comú de terres, es van desenrotllant lentament, encara que entropessen amb les velles estructures de l'agricultura comarcal, dominades per l'agricultura a títol parcial i el minifundisme. En aquest sentit, la iniciativa del projecte de Microvinyes de la Muntanya d'Alacant, duta a terme pel Celler de La Muntanya de Muro d'Alcoi (<http://cellerla-muntanya.com>) pretén invertir esta realitat, és a dir, que el que en l'actualitat és un mal menor, el minifundisme insostenible i l'agricultura a títol parcial consegüent, es convertisca en la fórmula per a recuperar un paisatge vitivinícol, que va compartir protagonisme fa alguns segles amb l'olivar en esta comarca, però que actualment és testimonial. No eren llauradors i menys encara viticultors, però en 2003 un grup de socis van decidir elaborar un vi de qualitat per mitjà de la recuperació de varietats locals i, indirectament, d'un paisatge, el de la vinya, que a poc a poc s'havia anat abandonant. Com els socis primigenis no disposaven de suficient superfície de vinyes van contactar amb població local, perquè plantara vinyes o aprofitara les existents, rebent a canvi una remuneració en diners o en espècie. El rellevant d'esta iniciativa és que resultava indiferent la grandària de la parcel·la, perquè la rendibilitat com a activitat econòmica principal no era l'objectiu primordial, encara que sí ho era que el productor cobrara un preu just per la seua producció, fora esta gran o xicoteta. El grau d'acceptació de la gent va ser bo i el projecte microvinyes, baix el consell del prestigiós enòleg Josep Luis Pere Verdú, va millorar la qualitat dels vins locals, però també l'extensió cultural i comercial del projecte amb l'organització d'un congrés dedicat al minifundi mediterrani, la creació de l'associació Elviart i la participació en nombrosos programes de ràdio i televisió de difusió nacional. La filosofia del projecte segons Juan Cascant és ben senzilla: "un equilibri entre rendibilitat econòmica, social, cultural i mediambiental".

En les estadístiques agràries hi ha tota una sèrie d'indicadors que permeten mesurar directament i indirectament la importància de la funció productiva de l'agricultura en el territori analitzat. Entre 1982 i 1999 el nombre d'explotacions de més de 10 hectàrees baixa un 4,8%, i el de les de menys de 10 un 18,7%, en el context d'un descens global de 19,5%. Pareix que la major dimensió de l'explotació afavorix la supervivència de la mateixa entre 1982 i 1989,

però entre 1989 i 1999 eixa afirmació deixa de sostindre's i són les més xicotetes les que menys descendixen, amb la qual cosa la dimensió de l'explotació deixa de ser una garantia. El percentatge d'explotacions que superen la uta (unitat de treball any, és a dir, l'equivalent a una jornada laboral completa durant tot un any) en la comarca no va més enllà del 10%. Tenint en compte que perquè una explotació familiar siga mínimament rendible cal anar prou més enllà de la uta, el percentatge d'explotacions d'este territori que puguen arribar a ser autosuficients no ha de ser superior al 7%.

Per la seua banda, mentre en l'eix urbà ACM (Alcoi-Cocentaina-Mur) la població activa agrària només arriba al 0,79%, en els 40 municipis restants aconseguix el 23,5%, marcant-se una vegada més eixa dualitat entre l'urbà i el rural en este territori. En la denominada corona industrial la població acollida al règim agrari de la Seguretat Social només arriba al 9,9% de la població activa, en els municipis del litoral i prelitoral turístic, davall la influència en alguns casos d'una agricultura més intensiva, l'índex puja fins al 30%, i en els municipis "estrictament" rurals, tant en els que estan en els eixos de comunicació principals com en els que no, la taxa de població activa agrària es dispara fins a acostar-se al 40%. Queda clara una major importància de l'agricultura com a funció productiva conforme augmenta el caràcter rural del municipi. No obstant això, si l'activitat agrària depenguera només dels actius, les terres llaurades en aquest territori només suposarien un 27,5% del total. És a dir, una de cada quatre hectàrees de terra llaurades depén dels actius.

La gran explotació, gestionada com a activitat econòmica principal o fruit de la inversió en terres de capital no agrari, capaç no sols de mantindre la família agricultora sinó inclús de generar ocupació, és un cas realment excepcional en l'àrea analitzada, donades les característiques pròpies de la seua agricultura extensiva de secà i la proximitat de pols d'atracció urbà-industrials ja tradicionals. La pròpia evolució d'esta agricultura encara pareix portar més a l'extinció d'este tipus d'explotacions. La falta de possibles hereus, que hui poden figurar com a ajudes familiars, generalment preparats per a un altre tipus d'ocupacions, o amb poca voluntat o capacitat de mantindre en les mateixes condicions l'activitat agrària, pot portar a

Elaboració de l'oli en l'almàssera

pensar en una quasi total desaparició d'esta classe d'explotacions. Totes aquestes explotacions, per distints motius, des de la falta de voluntat fins a la impossibilitat física o econòmica ocasionada per les successives divisions entre els hereus, poden estar en l'origen de futures explotacions a temps parcial per distintes vies (venda de parcel·les, manteniment de l'activitat agrària en combinació amb l'externa, etc.), de terres totalment abandonades, o, en una minoria de casos, d'ampliacions d'altres grans explotacions. En este punt, podríem discutir quin seria el model més desitjable segons els casos per al futur de l'agricultura d'aquestes comarques, i la forma de canalitzar-ho des de les polítiques de desenrotllament rural. El que sí que és evident és que s'haurà de seguir molt de prop la seua evolució ja que, a pesar de suposar molt poc en el percentatge d'explotacions, en determinats municipis, poden arribar a concentrar bona part del total de la superfície agrària útil.

L'abandó de les terres és la solució oposada a la plena dedicació, ja que suposa l'abandó total de l'activitat agrària i, en la majoria dels casos, l'emigració des del medi rural cap a l'urbà. La disminució de la població i l'índex de vellesa de la mateixa, amb el consegüent envelliment dels membres de l'explotació agrària són, en principi, factors indissolublement units a la caiguda de terres llaurades. Teòricament, l'èxode rural, amb la consegüent pèrdua de població, ha de suposar un abandó de l'activitat agrària, però ja ha sigut indicat que, en alguns casos, quan la nova residència no està massa lluny, el manteniment de l'explotació agrària a títol parcial es presenta com una solució possible.

El 21,4% dels agricultors té més de 65 anys en 1999, per davall del 23,8 provincial, encara que en els titulars d'explotació puja al 28%. L'envelliment dels agricultors és una de les majors debilitats d'este medi rural i, en general, del medi rural espanyol, ja que el mateix pot suposar un futur en què les explotacions agràries es queden sense relleu i es vegen abandonades. Altres teories aposten per una certa estabilitat d'eixe envelliment, ja que els actius agraris sí que poden jubilar-se teòricament, però els agricultors no ho fan pràcticament fins que moren o es veuen completament impeditos, cosa que cada vegada succeïx més tard, gràcies al constant augment de l'esperança i la qualitat de vida. El mateix succeïx amb els que han practicat l'alternança entre el treball en l'explotació i l'extern durant anys, ja que, quan es jubilen encara estan en disposició física de treballar la terra sense cap obligació laboral externa, i passen a practicar l'ATP de jubilats. En ambdós casos, quan la titularitat de l'explotació passa als descendents, a causa de l'esmentat augment en l'esperança de vida, els mateixos estan moltes vegades en edats pròximes als 65 anys pel que prompte passen a engrossir la xifra estadística del que és considerat com a envelliment dels agricultors. D'alguna manera, és com si els més majors, en el context d'esta agricultura extensiva, minifundista i de secà, siguen sempre els més propensos a carregar amb bona part del treball en l'explotació, perquè són els que ho tenen més "fàcil". La majoria dels autors, i la pròpia administració, consideren en qualsevol cas que és una rèmor que afecta tot el sector, encara que no falten teories que defenen esta situació com un mal menor enfront d'un total abandó de la terra.

No es tracta d'afirmar que el manteniment d'aquestes xifres siga un element positiu ni que no siga cert que pot acabar desembocant en un abandó de l'explotació per falta de relleu, però el fet és que la lectura d'aquestes dades fa trenta anys pressuposava un fet que no s'ha acabat complint i la xifra s'ha convertit en estable, l'agricultura s'ha acabat convertint en gran manera en una qüestió dependent dels majors de 65 anys. L'edat dels agricultors pot ser també un greu impediment a l'hora, no sols de mantindre les explotacions agràries en les condicions actuals, sinó d'introduir les necessàries millores tant en els cultius com en la comercialització dels productes. No obstant això, convé insistir en el fet que no es tracta d'un problema més greu ara que fa trenta anys, ja que el lleu augment de les xifres pot vindre àmpliament compensat per l'augment de l'esperança de vida i la millora de les condicions físiques dels més majors. Donada l'actual estructura d'edats, i, davant de la dificultat de modificar-la, cabria pensar en la possibilitat d'adaptar les intervencions de les polítiques integrades i sectorials a la mateixa, en compte de persistir inútilment en el rejuveniment dels agricultors, especialment dels titulars. Conviniria incidir en un estudi detallat del que suposen en el medi rural ingressos extraagraris com els procedents de les pensions de jubilació, aconseguides moltes vegades per ocupacions completament aliens a l'agricultura.

El percentatge de terres no llaurades en 1999 dóna una idea definitiva sobre la gravetat del problema en el conjunt comarcal i en cada un dels municipis i permet ponderar-ho en la seua justa mesura. En este espai el 68,8% de les terres estan considerades com no llaurades, 13 punts més que la província. Si es té en compte la constant reducció de les terres llaurades en la segona mitat del segle XX no ha de sorprendre que més de la mitat dels municipis i també més de la mitat del territori aparega amb percentatges de terres no llaurades superiors al 50%. Si a això se li afegim les enormes dificultats orogràfiques i edàfiques que una bona part de la superfície comarcal ofereix a l'expansió de l'activitat agrària, especialment si s'ha d'introduir la mecanització per a obtindre una mínima rendibilitat, i les grans pèrdues de població provocades per l'èxode rural en alguns municipis, pot arribar a sorprendre que els índexs d'abandó no siguen encara superiors.

La producció mitjana anual de la cirera alacantina oscil·la entre els 1,5 i els 4 milions de quilos

Sense la pràctica de l'agricultura a títol parcial, l'abandó de terres seria molt més alt. Es pot calcular que si tots eixos agricultors no "professionals" abandonaran les seues terres, les terres no llaurades en La Muntanya no quedarien en el 68% sinó que arribarien al 91%. Contra este càlcul es pot argumentar que part de les terres abandonades pels agricultors a títol parcial podria passar als que tenen l'agricultura com a principal o única font d'ingressos però eixa transferència és molt poc probable en el context socioeconòmic d'esta comarca, i inclús podria dir-se que, si es produïx, és en sentit contrari.

Es tracta de triar en definitiva entre dos opcions: o bé deixar que la lògica agronòmica i econòmica actue i només seguisquen cultivades aquelles terres mínimament rendibles, aquelles cultivades pels actius agraris, deixant que totes les altres siguen abandonades i queden convertides en superfície forestal, i a la llarga, tal vegada, si no intervenen incendis i pèrdues de sòl, evolucionen cap a la vegetació climàtica d'esta zona; o bé apostar per un manteniment de la superfície cultivada actual, amb millores en les tècniques de cultiu, fent-les cada vegada mes sostenibles, i en la comercialització de productes agraris, especialment dirigides als agricultors professionals però sense oblidar-se dels agricultors a títol

parcial, intentant almenys no perjudicar-los. Hi ha mitjans fiscals per a primar el cultiu enfront de l'abandó o, almenys, per a no perjudicar els que se "encaboten" a cultivar les seues terres fent front a tot tipus d'adversitats, com concedir exempcions al pagament de les contribucions rústiques. També s'haurien d'arbitrar mesures per a no perjudicar en la declaració anual del IRPF a tots els agricultors a títol parcial que, exempts de declarar per la seua activitat o ingrés principal, que pot ser una pensió de jubilació o un subsidi de desocupació. Però que sí que estan obligats per la seua explotació agrària, encara que els ingressos obtinguts siguen mínims. D'esta manera, les retencions practicades en el seu ingrés principal són mínimes davant de l'errònia previsió de la seua exempció de declarar, però, al veure's obligats a fer la declaració per ingressos agraris que poden arribar a ser ridículs i pels que tributen molt poc, es veuen en la tessitura de declaracions anuals positives "a ingressar" de quanties considerables que contrasten amb les d'aquells que estan en la mateixa situació en les ocupacions no agràries però que no tenen cap explotació. És un cas perfecte de com es perjudica fiscalment els agricultors a títol parcial enfront dels que són només agricultors o als que només perceben ingressos no agraris exempts de l'obligació de declarar, que hauria de ser corregit.

El 87% de les explotacions comarcals estan per davall de les 5 hectàrees, i, si a això se li afegim el 8% de les d'entre 5 i 10, s'obtingria un 95% d'explotacions susceptibles de ser considerades com ATP. El 90% de les explotacions no aconseguixen la uta, xifra idèntica a la del conjunt provincial, amb la qual cosa, a partir d'allò que s'ha indicat amb anterioritat, cal suposar que la xifra d'ATP siga inclús major. Més de la meitat dels municipis igualen o superen eixa xifra, destaquen els elevats percentatges d'alguns dels municipis de l'entorn industrial. Com en altres indicadors, els percentatges més baixos d'explotacions de menys d'una uta, estan en el centre, el nucli més rural, i en el sud-est. En definitiva, l'ATP mostra en esta comarca un creixement sostingut que, encara que en l'últim intercenso tendix cap a l'estancament, pareix portar-la cap a una consolidació, llunyana de moment del paper de transició que alguns autors li auguraven en el desenrotllament dels països industrialitzats cap a la completa desaparició de l'explotació agrícola familiar, encara que el tipus d'ATP que es va aconseguir vaja canviant dràsticament de característiques respecte a la que s'observava en etapes anteriors, allunyant-se cada vegada més de la "necessitat" i acostant-se gradualment al "oci".

Es pot afirmar que l'ATP té una incidència indiscutible en el territori i la societat de La Muntanya d'Alacant. Els càlculs de terres cultivades, utas/hectàrea, utas totals i actius agraris en cada municipi i en el conjunt d'ells permeten fer una estimació del que suposa quantitativament l'agricultura a títol parcial en el manteniment de terres cultivades en 1999. Segons la mateixa, es pot afirmar que el 70%

de les terres llaurades de La Muntanya d'Alacant depèn directament d'esta heterogènia forma de relació amb l'agricultura. Eixe 70% suposa en extensió més de 17.000 hectàrees. Més enllà de si l'impacte és positiu o negatiu, el que sí que és indiscutible és que un fet que afecta un 70% de les terres cultivades té un impacte territorial enorme, i qualsevol canvi seria molt visible en el paisatge i clarament perceptible en l'àmbit socioeconòmic.

La principal hipòtesi de partida, el compliment per part de l'agricultura de múltiples funcions positives en el medi en què es desenvolupa, queda àmpliament provada, encara que, moltes vegades, la seua influència es nota més per absència, ja que allí on s'estén l'abandó comencen a sorgir problemes que abans no es donaven, que per la seua presència efectiva, ja que es percep constantment una falta d'internalització de les externalitats que de forma indubtable té esta activitat. En la mesura que siga possible, s'ha tractat de demostrar quantitativament el valor real i potencial de l'agricultura, però, en nombroses ocasions, la incidència d'esta activitat es valora amb plantejaments urbans excessivament economicistes. En tot allò que té a veure amb el manteniment d'un paisatge i la forma de vida a què va unit, cal afirmar amb rotunditat que *tot el que és quantificable no és tot el que existix*, és a dir, que no sols és vàlid tot allò que és directament mesurable.

¿Si la gent té dificultats per sobreviure, és lícit posar l'èmfasi en el medi ambient? ¿Quan s'espolia el patrimoni rural, cal posar límits a la propietat privada? Són sostenibles les activitats agràries? ¿Els vestigis del passat poden assolir valors simbòlics moderns i col·lectius? Podríem trobar moltes respostes en el projecte Microvinya, al Comtat, una via realista i senzilla de fer viables els vells ceps, més "improductius". En aquests fulls descriurem com al Maestrat s'ha capgirat una espiral insostenible en una esperança de futur: unes velles oliveres han cobrat nous valors econòmics i socials, ara esdevenen signes d'identitat territorial.

Les grans línies de la política europea de desenvolupament rural, des de la declaració de Cork del 1996, s'orienten a considerar els recursos econòmics, socials i culturals des d'una perspectiva de sostenibilitat, afavorint la biodiversitat i multifuncionalitat. El

desenvolupament rural potser "productivista", centrat en el creixement d'unitats tangibles, en quantitats. O potser més integral, territorial, centrat en racionalitzar; valoritzant els recursos endògens materials, naturals i els socials i culturals, intangibles; en la qualitat i l'exclusivitat; en la identitat, en aprofundir en capacitats distintives, coneixements, valors, cultura. Allò rural és una construcció social, com la percepció del territori o el sentiment de pertinença, que comporta referències físiques i culturals, idiomàtiques, simbòliques. La perspectiva sistèmica del territori, pròpia de l'AgroEcologia, emfasitza el potencial endogen de la cultura, l'artesanía i els sabers tàcits, des del compromís amb la sostenibilitat, la biodiversitat ecològica i sociocultural (E. Sevilla).

La sostenibilitat és un concepte polisèmic, equivalent a qualitat i estabilitat en la interaccions humanes, les organitzacions i la societat, amb l'entorn natural. Sostenibilitat és

satisfer les necessitats de la generació actual sense comprometre la capacitat d'atendre les necessitats de les generacions futures (Informe Brundtland, 1987). Té tres vessants: l'econòmic, el social-cultural i el mediambiental. Tots tres vessants han de confluir, sense exclusió, per tal que les activitats humanes siguin considerades "sostenibles": la conjunció de la producció econòmica i el respecte al medi ambient permet que siguin *viables*; la confluència de l'interès econòmic i del social, *equitatives*, i la perspectiva social junt a la mediambiental, l'*habitabilitat*. Reduint l'impacte de la petjada humana assegurem que el medi natural i els éssers vius, com els humans, puguin continuar sent, indefinidament.

Als pobles del Maestrat un bon grapat de famílies tracten de sobreviure conreant el seu patrimoni natural. Tal com feren els seus avantpassats, procuren mantenir i donar-li valor a l'herència familiar més preuada, unes velles oliveres, ara tan "improductives" que potser caldria substituir-les per d'altres, de més joves i rendibles.

La productivitat d'una activitat és la diferència entre recursos utilitzats i resultats obtinguts. És una mesura d'eficiència econòmica, segons la visió neoclàssica, autista: els recursos a considerar serien únicament temps, diners i treball propis; i en resultats, el valor obtingut per la collita, mesurada en kg, litres o euros. Les velles oliveres són poc productives, amb uns rendiments mitjans per arbre de 16 kg d'olives (3 litres d'oli), si hi ha disponibilitat per recollir-les, una a una, manualment. Moltes oliveres velles han desaparegut en les darreres dècades per la baixa productivitat i l'escàs interès per conrear-les (cost creixent, guanys minvants), substituïdes o arrencades per a llenya (a 25 ptes/kg en els anys 80). I darrerament, pel mercat especulatiu dels arbres ornamentals: són venudes, transportades i trasplantades a zones urbanes, com a objecte decoratiu de places o redones, de jardins en cases o en urbanitzacions exclusives.

L'estiu de 2002 la premsa informava que s'havien desarrelat unes 150 oliveres mil·lenàries del Maestrat amb destinació al mercat d'ornamentals, atès el gran valor comercial; una quarta part de les quals podrien perdre la vida entre el viatge i el trasplantament.

Desarrelant una antiga olivera

Olivera decomissada en una inspecció

Amb la perllongada crisi de l'agricultura, els propietaris d'oliveres mil·lenàries s'han vist temptats pels intermediaris d'un negoci emergent i postmodern: el comerç de símbols rurals, naturals, vius i vells. Estem davant un conflicte de valors i d'interès, entre la perspectiva

particular i el patrimoni col·lectiu; entre el titular nominal i els avantpassats que els van plantar i conrear, durant generacions; entre els drets de l'usufructuari i les generacions posteriors. És un cas de conflicte per la sostenibilitat econòmica, la social i mediambiental. Entre la supervivència familiar i l'espoli patrimonial col·lectiu. Entre el dret a la iniciativa individual en els ingressos familiars i mantenir els recursos naturals. Són incompatibles ambdós interessos?

Des dels anys 70 els llauradors del Maestrat alternen l'agricultura camperola tradicional al secà, i la ramaderia intensiva (agroindústria), amb uns resultats aleatoris i insuficients; són dependents de les magres subvencions europees per completar la renda mínima familiar. Els propietaris d'oliveres mil·lenàries són conscients que disposen d'un legat dels seus avantpassats i que la seua funció consuetudinària és tindre'n cura i preservar-lo per als seus descendents. "Són els qui més se les estimen, però s'hi veuen obligats a acceptar unes ofertes astronòmiques, de fins a 12.000 euros en alguns casos". Una xarxa local d'intermediaris col·laboraven en fer obviar aquesta "obligació" social, i que n'accediren a vendre-les. Qualsevol veí coneixia l'estoc d'arbres monumentals del poble. De fet, per saber quines oliveres estaven en venda, els propietaris anotaven els exemplars en un llistat, penjat a la paret del bar, en pobles com Canet lo Roig, la Jana o Traiguera, la principal reserva d'arbres monumentals del Maestrat. Amb la intenció d'aturar i prevenir l'espoli del patrimoni rural, la Unió de Llauradors reclamava a primers de segle XXI la creació d'un catàleg-inventari dels béns rurals de major interès patrimonial. El qui aleshores n'era el responsable del sector oleícola, Ramon Mampel, comprenia la "desesperada" decisió d'alguns dels seus veïns de Traiguera, però, s'hi oposava radicalment. Reclamava la protecció del patrimoni natural heretat i proposava un repte molt inversemblant: la revalorització dels arbres monumentals, especialment dels "30 o 40 monstres que hi queden de més de 2.500 anys". "Són autèntics monuments vius que no tenen preu i pels quals s'està pagant entre 2.000 i 12.000 euros per acabar al jardí d'algun ric excèntric".

El col·lectiu d'artistes plàstics de Castelló expressava en un manifest de l'any

2006, que *"el olivo es uno de los legados más importantes recibidos de la historia y representa innumerables símbolos culturales, mitológicos y religiosos (...) del Islam, el Judaísmo, el Cristianismo (...) Forma parte substancial del paisaje, al extremo que su ausencia está castigando de forma grave el ecosistema de una forma irremediable. Los descomunales troncos de muchos de estos árboles milenarios, son un prodigio de fantasía de la escultura del tiempo (...) que no estamos legitimados para sustraer a las generaciones venideras... es a nuestro juicio un delito medioambiental irremediable su expolio, deplorando que sea objeto de especulación"*.

En aquest context de resistència a l'espoli patrimonial de l'oliverar del Maestrat, naixerà en el 2001 la cooperativa comarcal Clot d'en Simó. Constituïda per les cooperatives de 8 pobles (Sant Jordi, Cervera, Canet lo Roig, la Jana, Xert, La Salzedella, Benicarló i Vilanova d'Alcolea), comptarà amb el suport del grup

Darrer desarrelament a Canet lo Roig

Transport d'olivera cap a la ciutat

cooperatiu Intercoop i la Unió de Llauradors. L'impulsor d'aquesta iniciativa radicada al terme de Xert, serà Ramon Mampel, actualment secretari general de la Unió de Llauradors del País valencià. Clot d'en Simó és una empresa compromesa amb el territori i la sostenibilitat social, econòmica i mediambiental, que té la missió "d'arribar on no hi arriben les cooperatives de la comarca". Els seus objectius són diversificar, innovar i valoritzar el patrimoni rural, de manera que hi desenvoluparà diverses iniciatives congruents i complementàries del seu particular recurs, les oliveres mil·lenàries. Així, enllestiran un restaurant, una agrobotiga, 6 rutes oleoturístiques de passeig entre de la via Augusta¹ i, sobretot, la comercialització del primer "oli d'oliveres mil·lenàries". El primer del món, tot i que, amb el pas del temps, l'èxit farà que no siga l'únic.

¹ Hi ha rutes de passeig entre oliverars monumentals als termes de Canet lo Roig, Xert, la Salzedella, Sant Mateu, Sant Jordi i Cervera, un altre exemple de diversificació productiva.

Oli d'oliveres mil·lenàries

La primera collita d'olives d'arbres mil·lenaris va ser de 425 litres i es va liquidar als socis a 13 euros/l. El segon any el doble, 840 litres, a 11.5 euros/l; el tercer, amb la sequera, se'n van fer només uns 300 litres. A poc a poc han anat augmentant el nombre de socis, d'arbres i la grandària de la collita. En 2006 van treure 1.270 litres d'oli verge d'unes 200 oliveres certificades. La venda és fa mitjançant AgroTaula (Intercoop) en ampolles de vidre i una marca paraigua, Olis valencians de qualitat (Olival), junt a l'Oli Ecològic i l'Oli Maestrat del Clot d'en Simó.

D'oliveres mil·lenàries en les comarques del nord es calculava que n'hi havien unes 2.300 de més de 4 metres de circumferència (a 1,30 m d'altura). 1500 sols al Maestrat, de la varietat *Farga* i algunes de *Morruda*. Aquest oli verge extra procedeix únicament de les oliveres catalogades d'una antiguitat superior als 1.000 anys, algunes de les quals hi superen

els 2.000. La recollida es fa de forma artesanal, directament de l'arbre i en el moment òptim de maduració (novembre). Tot el procés és controlat pels tècnics de Clot d'en Simó, que hi verifiquen, exhaustivament, que aquestes olives són d'arbres certificats. El suc d'aquestes olives especials es ven també en botigues especialitzades, *gourmets* o de *delicatessen*, al País Basc, Catalunya, Alemanya, Estats Units o a Singapur, a uns 20 euros l'ampolla de mig litre: el mateix preu que els 5 litres d'oli verge extra Olival.

S'ha aconseguit valoritzar l'oli d'oliveres mil·lenàries; i reconèixer entre d'altres, per la revista Time com "un dels cent millors productes de l'any 2010". Grans magatzems comercials, com Harrods de Londres, han organitzat sessions de tast d'aquest preuat oli, algunes marques del qual arriben a vendre's a 130 euros l'ampolleta de 500 mil·lilitres. L'atractiu resultat en la liquidació als socis va estar decisiu per aturar en sec el procés de venda i d'espoliació de tants arbres com s'hi oferiren. "En saber-se el preu de la primera liquidació es van treure tots els llistats de venda d'oliveres als bars, i s'incrementà el nombre de sol·licituds d'entrada a la cooperativa Clot d'en Simó", segons Mampel. "Un altre element decisiu fou que en el panel oficial de tast d'olis, ha estat considerat el millor oli de la Comunitat Valenciana en 2005". I no ha estat l'única distinció. Des d'aleshores i a poc a poc, de l'actitud defensiva del patrimoni s'ha passat a un altre escenari, a una nova dimensió: les oliveres mil·lenàries estan legalment protegides contra la devastació; el seu oli és considerat entre els millors del món, va recollint molts guardons entre els quals hi cal ressaltar l'aconseguit en la cimera mundial "Terra Mare" (Slow Food, 2008), en considerar-lo un "baluard" mundial, patrimoni de la humanitat que cal preservar. Ara n'hi ha més marques, al Maestrat i en el "Territori del Sénia": 26 municipis valencians, de Catalunya i d'Aragó, conscients del "mar d'oliveres" que comparteixen, s'han decidit a cooperar, situant l'olivera mil·lenària com una icona d'identitat territorial, motor del desenvolupament, segons que ens referirem més avant.

Recollida d'olives a la manera tradicional

Els monuments naturals no són una mercaderia

El 19 de maig del 2006 les Corts Valencianes aprovaven per unanimitat (l'únic cas en la legislatura) la Llei 4/2006 del Patrimoni Arbori Monumental, amb l'objectiu de garantir la protecció, conservació, difusió, foment, investigació i desenvolupament del patrimoni natural dels valencians. Amb aquesta fita històrica resta prohibit el desarrelament, trasplantament i tinença d'exemplars arrancats i el comerç d'aquest patrimoni col·lectiu que cal preservar per a generacions futures. S'hi consideren arbres monumentals, i per tant susceptibles de catalogació i de protecció, els arbres més singulars del nostre País, aquells exemplars de qualsevol espècie arbòria que igualen o superen els 350 anys d'edat; o els 30 metres d'alçària; o 6 metres de perímetre de tronc, mesurat a 1,30 m de la base; amb una copa de més de 25 metres de diàmetre.

Avança una nova visió de la sostenibilitat de l'olivera, en les seues tres dimensions, l'econòmica, la social-cultural i la mediambiental. I ho fa, tot reconeixent el valor del patrimoni heretat i el dret de les pròximes generacions a ser-ne usufructuàries.

En l'inici d'aquest canvi s'ha de situar el lideratge i la visió de llauradors com Ramon Mampel; del Clot d'en Simó i de les 8 cooperatives participants del projecte, darrere de les quals han estat

Oli d'Oliveres Mil·lenàries. Clot d'en Simó

Recollida d'olives a la manera tradicional

dos organitzacions socials claus, la Unió de Llaureadors i el grup cooperatiu Intercoop, i una línia estratègica basada en tres pilars, addicionals al Clot d'en Simó: la Fundació Penyagolosa per al desenvolupament rural (participada per institucions locals i la societat civil); l'associació Amics de l'Olivera (amb una orientació cultural i més divulgativa) que presideix horroríficament un premi "Príncep d'Astúries" a la investigació (Federico García Moliner) i l'estructura tècnica i comercial de la xarxa d'Intercoop. Això no obstant, les organitzacions són grups de persones (que s'uneixen per tal de fixar i assolir objectius), algunes de les quals assumeixen la responsabilitat d'una forma exemplar. És per això ben remarcable el compromís amb el projecte de Joan Josep Damià i Fina Gonell, d'Intercoop; de Joan Brusca i Vicent Goterris en la Unió de Llaureadors; i de Ramon Mampel i Hilari Jaime, en el Clot d'en Simó.

Segons que s'apuntava més amunt, la Fundació Slow Food per la Biodiversitat

Oil K. Canet lo Roig (El Maestrat)

ha reconegut la cooperativa Clot d'en Simó pel treball de defensa i promoció dels oliverars mil·lenaris, amb la seua categoria màxima, com un dels "baluards mundials". "Baluard" és sinònim de defensa, bastió, refugi. És la persona o cosa que protegeix, empara o defensa d'un atac adversari o d'un perjudici que hi pot fer mal.

Els baluards d'Slow Food són projectes locals, a petita escala; són una distinció de qualitat per als grups de productors artesanals, als quals cal reconèixer pels seus valors i pel compromís amb la qualitat, ajudant a garantir-los un futur més viable. La iniciativa fou creada per Slow Food en 1999 per fomentar la supervivència d'aquells aliments tradicionals més amenaçats pels mercats. La declaració de "baluard" és salvaguarda d'artesania rural, procura la diversitat de cultures, alhora que n'educa els consumidors i fomenta una nova filosofia de l'alimentació tradicional, més saludable, sostenible i humana.

Slow Food és un ens sense ànim de lucre que agrupa centenars de milers de socis (camperols, cuiners, consumidors i investigadors) dels cinc continents. Fins ara ha reconegut només 135 baluards alimentaris o "presidia". A la península ibèrica hi ha 9 baluards, pràctiques alimentàries artesanals, junt als "olis d'oliveres mil·lenàries del Maestrat". Són la ceba morada de Zalla (Bizkaia), el porc Eskal Txerria de Bidegoian (Gipuzkoa); la farina de Mungiako Taloa de la comarca d'Urbie (Bizkaia); les tàperes de Ballobar (Huesca), el safrà del Jiloca (Teruel), les "mongetes del ganxet" de comarques catalanes com el Vallès, la Selva, Maresme i Gironès; el formatge d'ovella Carranzana "cara negra" de Bizkaia i el vi Malvasia de Sitges (Catalunya).

Un mar d'oliveres velles, eix d'identitat territorial

Un grup de municipis valencians, catalans i aragonesos s'ha constituït en mancomunitat de municipis "Territori del Sénia", format pels pobles veïns, situats als dos costats d'aquest riu, i pròxims al Tossal del Rei (cim mític d'unió entre Aragó, Catalunya i el País valencià). L'any 2006 es va registrar

legalment un procés de cooperació que, d'una manera informal, ja venia de lluny. Són 26 pobles que comparteixen passat, present i projectes de futur. Tot i formar part de tres comunitats autònomes, en aquest territori s'observen moltes similituds geogràfiques, econòmiques, culturals, històriques, religioses, entre les quals una llengua, un paisatge i unes artesanies populars; les formes d'aprofitament dels recursos i el patrimoni natural i rural: els marges de pedra seca i un oliverar vell. Són tots perifèria, terra de pas, i ara punt de trobada en l'interès per valoritzar el seu patrimoni rural des de la innovació i la sostenibilitat.

Han construït, a més a més, una associació per a la promoció econòmica i el desenvolupament, la Taula del Sénia, participada per institucions locals i agents econòmics, i també la fundació Rei Jaume I, amb el patronatge dels alcaldes i els actors culturals o socials.

En el rectangle format entre Sant Carles de la Ràpita, Vall-de-roures, Morella i Benicarló viuen 120.000 persones, un percentatge gran de la qual s'hi dedica a l'activitat agrària (13,3% de la població ocupada). En l'eix Sant Mateu-Tortosa el paisatge sembla un mar d'oliveres d'una enorme extensió, 28.658 ha, que hi representen el 14,5% del territori (al País Valencià n'és el 4,1% i a Espanya, el 4,8%).

En aquest petit país tenen un tresor heretat, fins ara secret: 4.157 oliveres monumentals repartides en 18 pobles, tot i que es concentren sobretot a Canet lo Roig (1.115), la Jana (938) i Ulldecona (1.234). Un mar d'oliveres, un museu natural, que per l'edat i el valor botànic "és únic a tot el món". L'any passat la Mancomunitat Territori del Sénia i el Ministeri de Medi Ambient, Medi Rural i Marí, van presentar el projecte "Oli i oliveres mil·lenàries, motor de desenvolupament sostenible", amb l'objectiu de "posar en valor les 4.157 oliveres mil·lenàries existents" i poder millorar el benestar de la població (viabilitat, equitat, habitabilitat). Sense comptar amb diverses iniciatives anteriors del Maestrat, ara en el Territori del Sénia hi ha 6 organitzacions més que comercialitzen olis d'oliveres mil·lenàries. Van començar l'any 2008 amb 820 ampolles; l'any següent amb 2.500, i en 2010 van arribar a comercialitzar 12.500 unitats. Són del Molí

Passeig entre oliveres mil·lenàries i la via Augusta a Canet lo Roig (Maestrat)

Olivera mil·lenària a Càlig (Maestrat).

de la Creu, en la finca l'Arion del poble de la Galera²; A Santa Bàrbara tenen "Acomont", de la unió de les cooperatives de la Galera, el Mas de Barberans, Ulldecona, Camarles i Sant Gregori. Les Arboredes, la cooperativa de la Jana. El MontEbre, que agrupa les cooperatives de la Sénia, Freginals i Santa Bàrbara. L'almàssera Cérvol, de la unió de les cooperatives de Traiguera i de Rossell. La cooperativa del Godall i la cooperativa la Unió de Càlig, a tocar Benicarló.

L'atenció als recursos naturals, culturals i als equipaments socials, amb la terciarització rural, els serveis de turisme i oci, i d'atenció a les persones, prendran protagonisme des d'una perspectiva racional i integradora de la sostenibilitat i del benestar social a partir d'un projecte col·lectiu clar. La definició del territori

² Vegeu-ne <http://vimeo.com/22019748> . Nature Museum of Millenary Olive Trees in Arión.

Mapa del Territori del Sènia. Font: Associació Taula del Sènia, 2011

es conforma sempre a partir d'atributs físics, socials i culturals. La identitat d'un territori són les percepcions col·lectives dels seus habitants (cap endins) i allò que els ha caracteritzat en relació amb els altres. Són els trets tradicionals, capacitats, patrimoni, recursos, natura, cultura, tècniques, manera de fer, de dir, cultivar, cuinar. Hi ha un procés en marxa en què els actors construiran el seu propi sentit atenent els atributs culturals específics, diferencials. El territori és cultura, és identitat. Les identitats són construccions socials. El projecte que s'enllesteix a la vora del Sènia podria accentuar el concepte cultura-territori en els productes, com una "denominació d'origen", això és, centrat en la identitat geogràfica del producte. O pot descansar sobre elements simbòlics integradors, com els que ara descobrim. Les oliveres mil·lenàries constitueixen una base substancial d'aquest projecte de construcció d'identitat territorial que permetrà promoure una imatge moderna i global del territori per assolir un major benestar col·lectiu. D'aquest tipus d'estratègies n'hi ha força exemples en diversos països europeus; territoris on han reforçat els vincles i la cohesió territorial, organitzant el seu projecte-territori al voltant d'un element engrescador i intens d'identitat local, com a l'Alentejo, al país dels Càtars i a tants d'altres.

La llavor engendradora fa una dècada al Clot d'en Simó ha arrelat i es va *obrint pas* entre terrossos i pedres; creix i es desenvolupa en un mar d'oliveres, cada vegada més gran, ample i profund. El territori del Sènia comparteix un passat comú i un projecte de futur que

Desarrelant i transportant oliveres

Olivera mil·lenària de Traiguera. El Maestrat.

malda per superar la seua condició perifèrica, marginal; centrat, ara, en ressaltar el que són i el que ténen, aprofitant raonablement els recursos i respectant la història; defensant el patrimoni col·lectiu i els valors culturals, tot des del compromís per salvaguardar la memòria i el benestar sostingut dels seus: els qui han estat, els que són i els que seran fills del "país de l'olivera" ³.

³ "El país de l'olivera" és el títol d'una cançó del grup Obrint Pas. CD/líbre: Coratge, 2011.

LLENGUA I BENESTAR SOCIAL: EL CAS DELS VALENCIANOPARLANTS

Antoni Mas i Miralles
Universitat d'Alacant - Institut
Interuniversitari de Filologia
Valenciana

Manifestació a València pels drets lingüístics

1. El paper de la llengua

La llengua és el tret fonamental que diferencia l'espècie humana de la resta d'animals. Al marge de servir-nos de mitjà de comunicació, la llengua té altres funcions: en primer lloc, ha contribuït a l'evolució de l'espècie humana, ja que és clau en el desenvolupament de la capacitat intel·lectual; és origen de la potència cognoscitiva, perquè el coneixement es manifesta amb paraules i aquestes són a la base del nostre pensament, per això la llengua és el factor previ per al procés cognitiu. En segon lloc, hem d'assenyalar que cada llengua ofereix una representació de la "realitat" determinada, és a dir, a llengües diferents, visions de la realitat diferents; és també el codi bàsic per a establir interaccions socials i, per tant, per a configurar comunitats; en aquest sentit, actua com a component cohesionador i diferenciador alhora del grup social en què l'individu s'integra. D'altra banda, la llengua esdevé el depòsit que recull tot el bagatge cultural que produeix una comunitat o, dit d'una altra manera, aquesta es transforma en l'ADN de la comunitat lingüística, en el millor tret que pot definir un grup; en definitiva, la llengua esdevé l'essència d'una nació, com

li agradaria dir a A. Von Humboldt (*apud* Serrano 1977).

Com ja hem esmentat, la llengua és primordial per a entendre la progressió de l'ésser humà, ja que ha estat indispensable per a la configuració d'aquesta espècie que ha basat sempre el seu progrés en la recerca contínua de la felicitat. Sabem que aquesta asseveració és tan òbvia com banal, però la reportem aquí perquè normalment solem oblidar aquesta evidència. Cal assenyalar que la llengua funciona com a depòsit, com un gran magatzem on es guarden tots els coneixements humans, de tal manera que cada generació no ha de començar de zero, sinó que cada generació nova rep tots aquests coneixements acumulats al llarg de la història i a partir d'aquí els pot, a més a més, ampliar. Tot aquest bagatge cultural, científic i tecnològic l'heretem perquè són transferits per la llengua, ja que n'és l'element vehicular. Des dels primers grups d'homínids fins a les societats actuals, la llengua és l'eina que permet l'acumulació i la transmissió de tots els coneixements, fet que ens ha permès la progressió en tots els camps

del saber. Per tant, amb la llengua hem pogut assolir tots els avanços científics i tecnològics de què gaudeix avui dia la humanitat. Al cap i a la fi, les biblioteques, que són les institucions que atresoren tot el saber humà, estan constituïdes per llengües.

A partir d'aquí podem deduir també que les llengües són les principals benefactores en el progrés de la nostra espècie, i aquest progrés s'ha traduït sempre en beneficis per a l'ésser humà. La llengua és, doncs, consubstancial amb el benestar, ja que aporta multitud de recompenses de tipus intel·lectual, psicològic, social, cultural, etc. a l'individu. Com defenen alguns autors:

“El bienestar personal no se obtiene a través del hacinamiento, de la obtención de muchas cosas materiales, si no más bien mediante la mejora personal, y en ella tiene mucho que ver el lenguaje, ya que [...] es el instrumento que nos facilita el acceso y la interpretación de la realidad” (López et al. 2002:38)

Correfocs, una tradició arrelada al poble valencià

Però no en totes les circumstàncies la llengua sol tenir unes conseqüències positives; en altres ocasions, però, és la causa de no pocs conflictes entre els grups humans. La llengua esdevé també una arma de doble fil ja que, a més de les funcions esmentades, en altres ocasions és símbol de poder. Així, quan un poble vol imposar-se sobre un altre, aquest intentarà controlar la seua llengua, i per aquest motiu sorgeixen enfrontaments de distints graus. Ja sabem que un percentatge important de conflictes que s'han originat al llarg de la història respon a qüestions identitàries, i en aquestes hostilitats la llengua ha estat sempre un protagonista especial. Des d'aquest axioma, doncs, la llengua no és només un constituent social i cultural sinó que també té la seua projecció en el món de l'economia, de la religió, de les lleis, dels mitjans de comunicació, i tants i tants altres àmbits. Per això, la planificació lingüística dissenyada per alguns governs sobre les llengües estatals va estretament lligada a la projecció política, econòmica, militar, científica, etc. de l'estat.

Les transformacions tecnològiques viscudes al llarg del segle XX han tingut sobre les llengües unes repercussions clarament negatives. El fet de veure la llengua només com un mitjà de comunicació afavoreix que la societat actual tinga una visió molt reduccionista de tot l'inventari de funcions que pot exercir aquesta. Òbviament, aquest canvi en la percepció de la llengua no és arbitrari ni innocent, i més aviat respon a la nova concepció que la societat actual vol oferir de les llengües. El sistema actual creu que aquestes són agents socials que serveixen exclusivament per a la comunicació, i hom no preveu la possibilitat d'exercir cap altra funció. Clar i ras, si la llengua només opera com a mitjà de comunicació, qualsevol llengua del món pot realitzar aquesta mateixa funció, perquè totes hi estan capacitades. Després, d'entre totes les llengües, el sistema en tria només una, en l'actualitat, posem per cas, l'anglès. Tampoc aquesta tria no és ni arbitrària ni innocent.

Hem manifestat més amunt que la responsabilitat d'aquest canvi la tenen les transformacions tecnològiques, i volem assenyalar-ne també les altres conseqüències. Durant els darrers decennis, la llengua s'ha devaluat socialment, fet que contrasta amb el prestigi de què ha gaudit en èpoques

anterior, quan l'oratori o la retòrica era la base de la cultura clàssica o medieval. Per una banda, la societat actual ha arraconat tots aquells personatges protagonistes de la cultura popular que eren admirats pel seu domini i control de la llengua a l'hora de contar rondalles, llegendes, contes, acudits i que, fins i tot, s'atreuen a recitar poemes o improvisar versos, etc. Hem deixat de banda els polítics com a bons oradors, ni s'aprecia el clergat que dominava l'art de la predicació i que sabia estructurar un bon sermó. D'altra banda, el món acadèmic s'ha prestat al parany que suposa acceptar la dicotomia de lletres i ciències: les primeres són merament especulatives, i les segones, com que són aplicades i empíriques, esdevenen realment ciències. L'estatus i el prestigi d'una classe d'estudi i l'altre són notoris en la societat. Les inversions del sistema en un tipus d'investigació i no en altre són també remarcables. Tot plegat, són només algunes de les raons que fan patent l'aquiescència del sistema, que només ha sabut trobar rèdit econòmic en una branca d'estudis.

Així doncs, les grans transformacions socials de què parlàvem adés han provocat també que aquests beneficis inherents a les llengües hagen esdevingut, a hores d'ara, més aviat en perjudicis socials per a una gran majoria d'aquestes. Des d'un punt de vista global, podem assegurar que la situació sociolingüística mundial no és actualment gaire falaguera. El concepte de la globalització difós per la ideologia neoliberal en les darreres dècades ha necessitat per a la seua expansió comptar amb el suport d'una llengua "global", component que ha entrat a format part també del sistema econòmic. A partir d'aquí, la vida de moltes llengües està sotmesa a la rendibilitat del mercat lingüístic: si dona beneficis econòmics, es mantindrà, però si no aporta res al sistema, aquesta serà abandonada en un procés de substitució lingüística perquè passe ben aviat a incrementar el llistat de llengües mortes.

2. La salut de les llengües del planeta

Repassem a continuació algunes dades per a tenir una millor perspectiva de la situació sociolingüística del món. Al nostre planeta hi ha unes 6.912 llengües segons dades de l'institut londinenc Ethnologue (1996). Si dividim el nombre d'humans, uns 6 mil milions, pel nombre de llengües, obtenim la xifra de

868.000 parlants de mitjana per llengua. A partir d'aquesta xifra, podem assenyalar que unes 350 llengües superen aquesta mitjana, mentre que les altres 6.560 se situen per davall. Recordem, per exemple, que només 8 d'aquestes llengües sobrepassen els 100 milions de parlants, mentre que 4.000 llengües en tenen menys de 10.000 usuaris. Aquesta distribució tan irregular suposa, per una banda, que les 10 llengües més parlades del planeta sumen el 50% de la població mundial, mentre que, per una altra banda, les altres 6.902 són utilitzades per l'altre 50% dels parlants. Dit des d'una altra manera, el 90% dels humans són usuaris de les 100 llengües més parlades del planeta, mentre que l'altre 10% de la població són parlants de les altres 6.812 llengües.

La distribució lingüística per continents és també força desigual, com podeu veure a la figura 1. Així per exemple al continent americà hi ha unes 1.000 llengües, és a dir, un 15% del total; totes les illes del pacífic que conformen la Micronèsia compten amb

més de 1.300 llengües i un percentatge del 19%; a continuació, el continent africà arriba a les 2.000 llengües, xifra que suposa el 30%; mentre que el continent asiàtic en suma més de 2.300, quantitat que representa al voltant del 33%. Finalment, en el continent europeu només enregistrem 225 llengües i, per tant, sols compta amb el 3%. Els percentatges, doncs, són, com ja hem vist, força dissimular, i aquesta desigual diversitat lingüística no és ni casual ni fortuïta, sinó que més aviat respon a causes històriques.

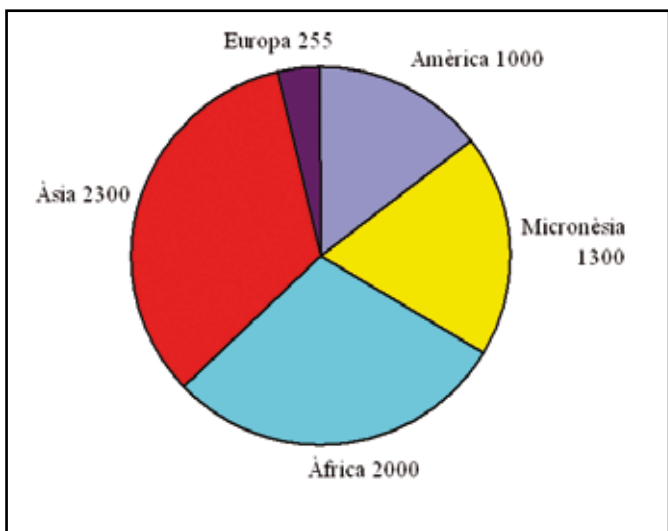

Figura 1. Nombre de llengües per continent

Aquesta irregular distribució també la constatem si repassem la densitat lingüística per continent, és a dir, la relació entre parlants i llengües, tal com veiem a la figura 2. Així, en un extrem tenim Europa, on la mitjana arriba als 4,3 milions; seguit per Àsia, amb un 1,1 milió; després tenim el continent americà amb 770.000 parlants per llengua i l'africà amb

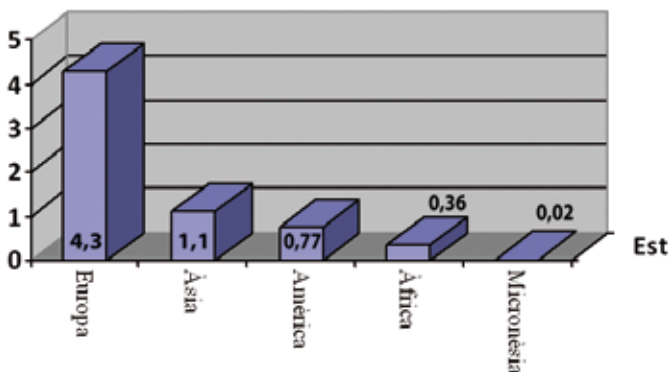

Figura 2. Densitat lingüística per continent

360.000 parlants de mitjana; per acabar ja, i a l'altre extrem, tenim les illes del pacífic, la mitjana de llengües de les quals és tan sols de 23.000 parlants. Així, en un altre ordre de coses, no és casualitat que l'estat amb major densitat lingüística siga Papua Nova Guinea, el territori del qual s'aproxima a l'extensió de la península ibèrica, i on es concentren unes 849 llengües; mentre que és a Europa on trobem els estats amb menor nombre de llengües, com Portugal (amb el galaicoportugués i el mirandés, dialecte del bable), Irlanda, Albània, etc. o l'Estat espanyol amb un còmput de només 7 llengües.

Si analitzem les llengües des del punt de vista de la transmissió familiar, hem de recordar que l'*Informe sobre les llengües del món* realitzat per la UNESCO el 1999 ja feia una crida d'atenció sobre la situació en què vivien les llengües minoritzades d'arreu del planeta. En aquest sentit, l'*Informe* denunciava com moltes de les llengües es perdien entre una generació i una altra a causa de la pressió que sobre les comunitats lingüístiques més febles realitzaven les llengües internacionals. Les dades que ofería reflectien la gravetat del problema, així cal assenyalar que un 36% de llengües són utilitzades amb plena normalitat pels progenitors a l'hora d'educar els seus descendents. En canvi, un 35% tenen alguna dificultat per a la seua transmissió, i un 29% de les llengües han deixat ja de ser transmeses. Segons aquestes dades, el 64% de les llengües no tenen assegurat el seu futur més immediat.

Quant a la desaparició de les llengües, segons estudis de M. Kraus (1986) –un sociolingüista americà expert en llengües d'Alaska– al llarg del segle XXI, si la situació sociolingüística no canvia radicalment, el 90% de les llengües no tenen clara la seua supervivència. Això suposa que poden desaparèixer de la terra unes 6.200, mentre que hi sobreviuran unes 690. Tot i que aquestes xifres són realment esfereïdores, encara hi ha altres estudiosos que creuen que mantenir 690 llengües és una xifra irreal i que les prediccions apunten a una quantitat encara més reduïda les que podran superar el segle actual. Si tenim en compte que en el segle XVI el nombre aproximat de llengües que hi havia al planeta, segons els càlculs d'alguns lingüistes, era de 10.000, podem visualitzar l'evolució de la diversitat a partir de la figura següent:

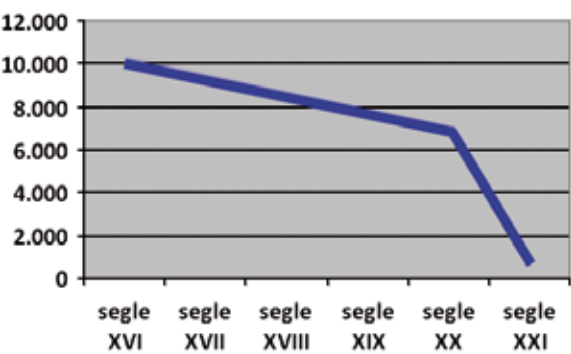

Figura 3. Possible evolució de la diversitat lingüística en el s. XXI

Quant a l'aspecte de la planificació lingüística, hem de recordar que del total de la diversitat lingüística referida anteriorment, només al voltant d'un centenar de llengües gaudeixen d'oficialitat, la qual cosa vol dir que menys d'un 2% d'aquestes tenen un reconeixement per part de les respectives autoritats. En coherència amb aquestes xifres, afegim que el 83% de les llengües pertanyen a comunitats lingüístiques situades en un únic estat, i això vol dir que depenen només de la política lingüística que realitzen les seues autoritats. A més, l'expansió d'algunes llengües fora del seu territori ha fet que l'anglès siga avui dia oficial en un total de 60 estats. Anecdòticament, però, cal dir que avui l'anglès és la primer llengua del món que compta amb més parlants de L2 que de parlants nadius, és a dir, de L1.

Tots aquests factors, entre d'altres, són una clara mostra de per quins viarany es troben avui les llengües del món, una situació paral·lela, si fa no fa, a la que viu la humanitat en altres aspectes, com pot ser la situació econòmica, on els rics són cada vegada més rics, mentre que els pobres redoblen, si poden encara, la seua pobresa. De la mateixa manera, les llengües amb prestigi socioeconòmic aconsegueixen augmentar encara més el nombre de parlants i els seus privilegis socials, mentre que les llengües minoritzades restringeixen cada vegada més els seus àmbits d'ús i, per tant, s'aproximen més al que són llengües moribundes a punt de desaparèixer.

En aquest context lingüístic encabim la situació de la llengua catalana. Aquesta llengua romànica, hegemònica en l'època medieval en els seus territoris i amb una certa

presència –almenys en l'àmbit administratiu– en altres territoris que pertanyien a la corona d'Aragó, com Sicília, Sardenya, Nàpols, comença en el segle XVI un procés de minorització lingüística com a conseqüència del seu contacte amb altres llengües que esdevindran nacionals –l'espanyol, el francès i l'italià– en els seus respectius estats. A més a més, la pèrdua de sobirania a partir del segle XVIII provocarà el desplaçament de la llengua en els àmbits formals. En l'actualitat, la llengua està dividida en quatre estats, i dins de l'estat espanyol, la trobem en cinc comunitats autònomes (Catalunya, Aragó, Illes Balears, País Valencià i Múrcia) amb una situació sociolingüística força desigual en cada territori. N'és un clar exemple els diferents índex de transmissió intergeneracional del català (ITIC) que observem en cada territori; així, segons els estudis demolingüístics d'aquests darrers anys, el català gaudeix de bona salut en llocs com Andorra, Catalunya i les Balears, la situació no és tan optimista per als altres territoris de l'Estat espanyol –la Franja i el País Valencià–, per no parlar de la situació tan dramàtica que viu la llengua en llocs com el Rosselló i l'Alguer (Torres 2009).

3. La llengua dels valencians en els darrers segles

Els valencians tenen com a llengua pròpia la que van portar els repobladors medievals, la majoria dels quals parlaven català. Aquesta va gaudir durant les centúries posteriors –XIII, XIV i XV– dels beneficis que proporcionava ser la llengua de la comunitat hegemònica en un context multilingüe on hi tenia presència el llatí i el català per als cristians, l'àrab per als musulmans i l'hebreu per als jueus. L'expansió i la consolidació dels poders econòmics, culturals i religiosos per part dels cristians aprofundiren en l'establiment del català com a llengua plenament normalitzada. Amb aquest context, el català assolí el major rang lingüístic durant el segle XV quan esdevingué la llengua d'ús normal en tots els àmbits que utilitzaven els valencians. Per això era la llengua de l'administració civil, judicial i eclesiàstica; la llengua d'ús col·loquial entre els valencians; la llengua que proporcionava escriptors de la qualitat d'Ausiàs March, de

Joanot Martorell, de Jaume Roig, de Joan Roís de Corella, d'Isabel de Villena, per esmentar només alguns; era la llengua coneguda arreu de la Mediterrània, perquè era usada en més d'una trentena de consolats de mar repartits entre els diferents països riberencs, i era, fins i tot, la llengua de part de l'administració del Vaticà i la que se sentia a Roma en boca de papes com Calixt III i Alexandre VI. La llengua que fins i tot gaudia d'una fisonomia totalment estandarditzada gràcies a la tasca realitzada per la Cancelleria Reial, amb el suport també de llibres com *Liber Elegantiarum*, el *Thesaurus puerilis* i les *Regles d'Esquivar vocables i mots pagesívols* que actuaran com les primeres gramàtiques del català.

Però aquesta mateixa centúria que marcà l'època d'esplendor de la nostra cultura i llengua, serà també alhora la que marcarà un punt d'inflexió en el seu esdevenir ja que encetarà el procés de la recessió lingüística. Alguns es remunten al 1412 per a assenyalar aquesta nova etapa històrica, amb el compromís de Casp, quan es produeix un canvi de llengua en l'estament més alt de la societat, el de la corona. En aquest capítol històric el tron reial és ocupat per Ferran d'Antequera, que procedia de la casa dels Trastàmara, i que eren castellanoparlants. Altres, en canvi, emmarquen l'inici d'aquesta etapa a partir de la unió de les dues corones, amb el matrimoni d'Isabel i Ferran. Siga com siga, al segle XVI apareixen ja els primers símptomes de desafecció lingüística de bona part de la noblesa valenciana, la qual, després de considerar-se vencedora de les revoltes de les Germanies, se sent atreta per la noblesa castellana, a la que intentarà imitar en moltes coses, i també, per descomptat, en la llengua. És aquesta classe social la que aprén el castellà i la capdavantera en la interrupció intergeneracional de la llengua, ja que inicia el procés d'educar els seus descendents amb la llengua de prestigi. El context sociolingüístic és ja força diferent. Els membres de la casa d'Àustria no s'interessen gaire per la corona d'Aragó, apareixen els virregnats com una mena de divisió del que era abans la confederació catalano-aragonesa, l'esplendor econòmic que se situava en la Mediterrània ara es trasllada a l'Atlàntic a partir de l'arribada de Colom al continent americà. Com a conseqüència els ports catalans, valencians i baleàrics certifiquen la crisi econòmica perquè pesa

sobre ells el monopoli que la corona atorga al port de Sevilla. A resultes de tota aquesta situació, molts dels nostres escriptors opten aleshores pel castellà en redactar les seues obres: Joan Heredia, Guillem de Castro, Martí de Viciano, Gaspar Escolano, etc., i això malgrat les apologies de personatges com Onofre Almodòver que els recordarà quina era la llengua que havien mamat.

La situació empitjorà a poc a poc durant l'època moderna. Així durant la centúria del XVII la crisi social i econòmica s'accentua

a partir de l'expulsió dels moriscos el 1609. La llengua obre més les seues esclotxes dialectals i sorgeixen noves denominacions per a la llengua comuna de valencians, catalans i balears, ara cal fer referència al llemosí. En molts indrets valencians, com a la comarca del Baix Segura –llevat de Guardamar– i algunes poblacions del Vinalopó Mitjà, el procés de bilingüització és ja una advertència perillosa per a la supervivència de la llengua. I, per si encara no hi havia prou, el segle XVIII s'enceta amb la guerra de Successió i la promulgació dels decrets de Nova Planta, la intenció dels quals es revelen ben clars en aquestes línies: “deseo reducir todos mis reynos de España a la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y tribunales, gobernándose todos por las mismas leyes de Castilla”. Per si algú tenia encara dubte que la llengua no hi comptava, uns anys més tard, la reial cèdul·la d'Aranjuez de 1748 afirmava explícitament la voluntat de la corona d’“extender el idioma general de la nación para su mayor armonía y enlace recíproco”. Aquest nou marc legislatiu tindrà conseqüències irreparables per a la salut del català. D'antuvi, cal dir que aquesta desapareix dels àmbits administratiu i judicial. En l'àmbit notarial, la Reial Provisió, de 3 d'agost de 1707, deixava les coses ben clares:

“... en orden a que en aquestos Reynos se practiquen y observen las leyes de Castilla [...] les intimará el preciso uso de papel sellado con apercibimiento de la nulidad de lo escrito y de que serán gravemente castigados, y les advertirá han de actuar en adelante en lengua castellana [...] y también se les advierte no teman la nulidad de autos e instrumentos como estén en castellano y en papel sellado pues la falta de estilo y solemnidades no influyen en la substancia.”

Tots aquests decrets només tenien potestat en l'àmbit civil, ja que l'eclesiàstic es regia per una administració pròpia. Això no obstant, el clergat seguí els passos que li marcava el poder civil i, per tant, s'apunta també a la persecució de la llengua. N'és una bona mostra el manament, de 3 d'octubre de 1740, que dictaminà el bisbe oriolà José E. Gómez de Terán a la parròquia de Santa Maria d'Elx en una de les visites pastorals, amb els termes següents:

Misteri d'Elx, descens de l'àngel en la Magrana

“Otrosí mandamos a los curas, archiveros y racional de nuestra Iglesia que, desde aora en adelante, en los libros que respectivamente manejan y están a su dirección y cargo en nuestra Iglesia para el gobierno y economía de ella, no husen ni escriban otro idioma que el castellano por ser éste de comun inteligencia en las Curias Eclesiásticas y seculares de dentro y fuera de este Reino” (Mas 1996: 50).

Aquest cúmul de prohibicions lingüístiques s'estén també a l'àmbit educatiu. L'escola ha estat sempre una plataforma idònia per a substituir una llengua a partir de programes educatius que avui anomenaríem de submersió, és a dir, la prohibició total de la llengua pròpia de l'alumnat –que sol ser la minoritzada– i l'establiment de la majoritzada com a llengua vehicular exclusiva. D'aquesta manera, la Carta-ordre de la Sala del Crimen de la Reial Audiència del Regne de València, de 7 d'abril de 1787, advertia a moltes poblacions valencianes que s'encarregaren de controlar algunes normes escolars entre les quals destacava que “... no permita el maestro que los niños ablen [sic] en el idioma valenciano, sí que les instruya en el castellano para la mejor pronunciación” (Montoya 2002).

El desplaçament lingüístic és una realitat ja en algunes poblacions valencianes de les comarques més meridionals, com Oriola i Elda, per apuntar les més importants. Pel que fa a la literatura feta en català durant aquests segles, aquesta es redueix a obres de gèneres menors com col·loquis, sainets, etc. Els esforços

d'alguns estudiosos de la llengua com Carles Ros, Lluís Galiana, Manuel A. Sanelo, Marc A. Orellana, etc., autors d'importantes obres gramaticals i lexicogràfiques i que hagueren pogut influir en l'ús de la llengua, no tenen, però, les repercussions socials que caldria esperar. D'altra banda, els il·lustrats de l'època només mostraran interès pel llatí o pel castellà, és el cas de Gregori Maïans o del seu germà Joan Antoni.

El segle XIX també deixa la seua empremta en la llengua. Per començar hem d'assenyalar l'expansió de la interrupció lingüística que s'inicia en algunes capes benestants de les ciutats de València durant el primer terç del segle, després s'hi incorporà Alacant, i les seguiran en el procés Alcoi i Castelló. Paradoxalment, però, en aquest procés de canvi de llengua en l'educació dels fills, el poeta Teodor Llorente –un dels referents de la recuperació literària valenciana– esdevingué, tanmateix, un dels capdavanters d'aquest procés d'interrupció (Montoya & Mas, en premsa). Per això la Renaixença al País Valencià fou més aviat un fals miratge on la llengua era part del joc literari i el seu ús no comportava cap compromís social, llevat de rares excepcions, com en C. Llompart. El

bilingüisme ja és un fet entre molts valencians i no per als castellanoparlants. La diglòssia en molts àmbits socials és ja un fenomen fefaent, el castellà actua com a llengua A, llengua de prestigi social i dels àmbits formals, mentre que la pròpia dels valencians queda relegada a llengua B, circumscrita als àmbits poc formals.

Aquest procés de substitució lingüística continua igualment en el segle XX. Els intents per crear formacions polítiques de caire valencianista fracassen tots i, per tant, els valencians sempre s'han vist dirigits per partits sucursalistes. El català anava perdent àmbits d'ús i al mateix temps l'aparició de nous àmbits, sobretot els referits als mitjans de comunicació –com el cinema, la ràdio, la televisió, etc.– quedaven al marge per no poder accedir-hi. Dictadures com les de Primo de Rivera, primer, i la de Franco, després, arraconaran la llengua i la portaran fins al precipici de la desaparició. Fenòmens com la universalització de l'ensenyament, que hauria de tenir una implicació positiva per a l'àmbit educatiu, té en canvi unes conseqüències deplorables per a la llengua. El procés d'interrupció de la transmissió lingüística iniciat en la centúria anterior en les ciutats més poblades es generalitza en aquest segle arreu de les poblacions valencianes i s'estén també per totes les capes socials. El castellà arriba ja a tot l'espectre dels àmbits d'ús, fins i tot, als menys formals com el col·loquial i vulgar, també als àmbits privats, fet que ocasiona el canvi de les interrelacions lingüístiques endogrups mantingudes fins ara. I amb totes aquestes consideracions, emergeixen sentiments i prejudicis lingüístics com l'autoodi i fenòmens com el secessionisme, que esdevindrà una tàctica que utilitzaran alguns partits polítics perquè saben que dona bons rèdits electorals, mentre no avaluaran els perjudicis que en l'ús lingüístic tenen aquestes estratègies interessades. Això no obstant, i per ser també just amb la història de la llengua, hem d'assenyalar que, tot i l'extrema gravetat de la situació sociolingüística en què visqueren els valencians durant bona part de la centúria, aquest context no va poder ocultar l'aparició de personatges com Enric Valor, Manuel Sanchis Guarner, Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés, etc. que eleven el català a llengua de cultura amb una vàlua literària comparable a la de qualsevol llengua normalitzada.

Franco saluda Eisenhower en la Base de Torrejón al desembre de 1959

4. La situació sociolingüística actual dels valencians

En aquest punt ens centrarem en el context sociolingüístic viscut pels valencians a partir de la mort del dictador el 1975, és a dir, d'ençà l'adveniment de la democràcia. L'etapa de la transició va fer augmentar les esperances en una possible i ràpida recuperació de la llengua. Tots els indicis socials produïts en aquesta etapa històrica presagiaven una ràpida recuperació de la llengua. A nivell legislatiu, el català recupera l'estatus de llengua oficial al País Valencià, condició que havia perdut el 1707 amb la publicació dels decrets de Nova Planta. I això és possible gràcies a la promulgació de la Constitució espanyola de 1978, la recuperació de la Generalitat Valenciana i l'aprovació de l'Estatut d'autonomia el 1982, a més de l'aparició, un any després, de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià. Tot aquest nou ordenament jurídic anava encaminat a capgirar la situació de substitució i a començar un nou camí cap a la normalització lingüística.

En tot aquest procés, cal subratllar el retorn de la llengua a l'àmbit educatiu. Aquest fet possibilitarà, per una banda, el disseny de models d'educació bilingüe, com el programa d'educació en valencià (PEV) i el d'immersió lingüística (PIL), i, per una altra, la introducció del valencià com a llengua vehicular. Tots dos factors, a més, aconseguiran un altre avantatge: que l'escola valenciana se situe a l'avantguarda dels sistemes d'educació bilingües. Però, malauradament, aquests dos programes són avui encara minoritaris en comparació amb els altres dos: el d'incorporació progressiva (PIP) i el programa bàsic, aquest últim només per als territoris de predomini lingüístic castellà. A més a més, els reiterats incompliments de la LUEV i de les distintes ordres sobre l'ensenyament del valencià han ocasionat que, 27 anys després d'iniciar-se el procés d'educació bilingüe, el percentatge d'alumnat que pot cursar programes com el PEV o el PIL no arriba al 20% en l'escola pública, perquè si ens referim a la situació en l'ensenyament concertat i privat, la situació encara és més deplorable. I davant d'aquest panorama, l'administració educativa ens sorprèn darrerament amb propostes que pretenen enganyar i dissimular l'arraconament

de la llengua pròpia a partir de dissenyar models amb l'anglès o amb la introducció de l'estudi del xinès.

L'aparició el 1989 de l'ens públic RTVV ha estat un altre cas de frau social i polític. La seua llei de creació feia referència explícita a la promoció i protecció de la llengua pròpia. Cal tenir en compte també que, segons les enquestes publicades en aquell moment, una gran majoria preferia una televisió i una ràdio exclusivament en valencià. Malgrat això, la televisió va iniciar les seues transmissions en les dues llengües i, a més, amb el pas del temps, el valencià ha anat perdent presència en la pantalla. En l'actualitat ha esdevingut un mitjà totalment desprestigiats sense cap interès per la recuperació del valencià, sense cap criteri lingüístic, i quan hi actua, ho fa per proposar un estàndard divergent amb el de les televisions dels altres territoris catalanoparlants.

La realització de les proves de la Junta Qualificadora de Coneixements en Valencià ha suposat un èxit des del punt de vista quantitatiu, ja que cada any va augmentant el nombre de matriculats. Aquest fet es pot traduir també com un increment en l'interès per la llengua sobretot en l'àmbit laboral. D'altra banda, aquestes proves van possibilitar en un moment determinat el reconeixement implícit de la unitat de la llengua, fins que el 1995 el nou govern autonòmic es dedicà a deshomologar aquest títol amb els que expandia l'administració catalana i balear. No contents amb això, dos anys després el mateix govern sol·licità al Ministeri que deixara de reconèixer l'equiparació dels títols de Filologia Catalana i els antics títols de Filologia Secció Hispànica (Valenciana) i de Filosofia i Lletres, Divisió Filologia (Filologia Valenciana). A partir d'aquí l'administració autonòmica comença una de les actuacions més kafkianes que hom pot imaginar, ja que demanava als llicenciats en Filologia Catalana una prova de coneixement de valencià per a presentar-se a les oposicions, proves realitzades pels mateixos llicenciats en Filologia Catalana. Arran d'aquesta situació, i també amb els casos dels estatuts de les universitat valencianes o dels col·legis oficials d'idiomes o en la catalogació dels llibres de la Biblioteca Nacional entre el "cat" i el "val", el Tribunal Superior de Justícia valencià ha reconegut en diverses resolucions –creiem que superen ja les divuit– la unitat de la llengua. Fins i tot va haver d'intervenir-hi el Tribunal Constitucional espanyol amb la famosa sentència, de 75/1997 de 21 d'abril, on es

recollia que el valencià es pot anomenar també llengua catalana "sense que això contradiga l'Estatut d'Autonomia". Però, malgrat totes aquestes resolucions, el govern valencià segueix fent cas omís i continua encara la seua particular guerra secessionista.

La creació el 1998 de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua com a organisme que s'havia d'encarregar de la normativització del valencià i que tenia també l'objectiu polític de portar la tan desitjada "pau lingüística" es revela clarament com una institució plegada al poder polític. En algunes ocasions li fa les funcions de parapet, ja que, quan al govern li interessa, delega algunes responsabilitats que no pot fer, i en altres ocasions, el mateix govern obstaculitza la seua faena, com en aquella sessió conflictiva on es volia definir la llengua dels valencians i fou interrompuda per la presència del conseller, d'aquesta manera es forçà a buscar-ne una altra plena de circumloquis i poc digna d'una institució acadèmica, i segons la qual el valencià és definit com el "sistema lingüístic que els corresponents estatuts d'autonomia dels territoris hispànics de l'antiga Corona d'Aragó reconeixen com a llengua pròpia". D'altra banda, la funció normativitzadora engegada fins ara no aporta res nou a la gramàtica, si de cas les contínues recomanacions de prioritzar les formes genuïnes amb la intenció de buscar un model propi que se separe cada vegada més d'un possible estàndard convergent que caldria constituir en un futur.

D'altra banda, la societat civil valenciana ha anat suplint les mancances de l'administració amb iniciatives pròpies i buscant i pagant de la pròpia butxaca projectes com el setmanari *El temps*, la xarxa de repetidors de TV3, i la realització de multitud de Trobades per l'Ensenyament en Valencià arreu del país, aplecs que esdevenen la manifestació cívica més important de la societat valenciana. A més, s'han creat organismes com Acció Cultural del País Valencià (ACPV), Escola Valenciana, més una ampla xarxa d'associacions al voltant de la llengua i cultura pròpia com les diferents associacions culturals de normalització lingüística o els casals Jaume I. Davant d'aquests projectes, l'administració autonòmica ha respost amb la intenció de desarticlar tot aquest entramat cívica, quan no per la persecució obsessiva d'ACPV, amb accions com la retirada de publicitat institucional d'*El*

Temps i de qualsevol altra possibilitat de subvenció, a més del tancament dels repetidors. D'aquesta manera, en ple segle XXI, quan els avanços tecnològics permeten sintonitzar qualsevol canal televisiu d'arreu del món, els valencians no poden veure una televisió en la seua llengua.

Podríem allargar-nos en aquest apartat i afegir-hi encara més punts que ens ampliarien i ens farien entendre millor la realitat sociolingüística valenciana dels darrers anys. Però no és objectiu nostre fer un inventari de tots els elements que avui estan dificultant quan més va més les ja per si escasses possibilitats de normalització de la llengua dels valencians. Deixem aquestes breus aportacions com a mostres més fefaents del resultat de la política lingüística realitzada per les administracions valencianes de tots els nivells: local, provincial i autonòmica, al llarg dels darrers tres decennis, sense llevar-li per això cap responsabilitat a l'administració estatal. En aquest sentit, alguns sociolingüistes s'han referit a l'època democràtica com un context de planificació de la normalització lingüística primer i de contraplanificació actual, en canvi per a altres es tracta d'una contraplanificació que va ser més lleu en un principi, per a passar ara a una altra de més contundent (Pradilla 2008).

5. Conclusions

A partir de tot aquest context sociolingüístic a què estan sotmesos els valencians en general, qualsevol que siga la seua llengua, i els valencianoparlants en particular, volem fer una aproximació a les conseqüències que en l'àmbit del benestar individual de cada valencianoparlant comporta viure sota aquestes condicions socials i lingüístiques. Si a la introducció parlàvem dels beneficis que reporta la llengua a l'ésser humà, ja que és aquesta la que ens permet un desenvolupament intel·lectual i cognitiu adient, una socialització pertinent, una satisfacció a l'hora de formar part d'un grup social que gaudeix d'una específica llengua i cultura, modelada pel pas dels segles i heretada dels seus avantpassats, una complaença de compartir amb la comunitat lingüística símbols i una mateixa visió del món, etc., hauríem de matisar, però, que no sempre ocorre així.

Manifestació contra el tancament del repetidor de TV3 el 18 de gener del 2008

Quan els parlants pertanyen a una llengua que es troba en un procés de recessió social, obstaculitzada per les autoritats perquè no assoleisca la normalització plena, i abandonada de la mà del mercat lingüístic neoliberal actual, que ja coneix de sobre quin futur hi ha per a aquesta llengua, els beneficis es tornen, més aviat, contratemps per a gaudir d'un benestar social òptim.

El català del País Valencià viu, com un gran percentatge de llengües del món, un procés de substitució dins d'un context de conflicte lingüístic, on el castellà i altres llengües estrangeres, –que ja van establert-se en aquestes terres, com l'anglès, alemany, etc.– són les prestigiades i dominants, mentre que el valencià és llengua minoritària i minoritzada en la seua pròpia terra. Aquesta situació, però, no és nova en el panorama sociolingüístic, sinó que més aviat és el resultat d'un context desfavorable que s'encetà en el segle XVI, i que per tant porta més de cinc centúries.

Vegem-ne succintament les conseqüències. Els parlants d'una llengua immersa en aquest context sociolingüístic descrit al llarg d'aquest treball sofreixen d'autoodi. No debades, fou un valencià, R. Ninyoles, l'encunyador d'aquest concepte. És una reacció sociològica òbvia, ningú no vol pertànyer a cap grup estigmatitzat socialment. Per això els valencians han buscat les diverses formes per poder abandonar la llengua pròpia, la més important de les quals és la interrupció intergeneracional. D'altra banda, aquest

sentiment d'autoodi és responsable també dels diversos casos de desafecció de la llengua i també de les circumstàncies del secessionisme, sentiments que es materialitzen en una fòbia irracional cap a totes les coses relacionades amb el català. Com ja sabem, el secessionisme no és cap altra cosa que una estratagema més de la llengua dominant per dividir la comunitat lingüística minoritzada.

Tots aquests fets es troben darrere de l'aparició dels diferents prejudicis lingüístics de què han patit sempre els valencianoparlants. Com a parlants d'una llengua sense prestigi social, sense presència en els diferents mitjans de comunicació, sense recolzament institucional, estigmatitzada com una llengua de pobres, pròpia de les zones rurals, de persones majors, de gent sense estudis, etc. ha provocat que els parlants se sentiren inferiors. A més a més, els qui encara segueixen fent-ne ús i defensant la seua plena normalitat, malgrat totes les limitacions socials, són considerats com a "maleducats", en el millor dels casos, per no dir extremistes, nacionalistes, catalanistes, separatistes, i tots els altres –istes que vulgueu. Per un altre costat, aquests sentiments estan relacionats també amb la manca total d'autoestima que pateix una comunitat.

Els valencianoparlants pel fet de pertànyer a una llengua minoritzada no gaudeixen realment dels drets lingüístics que segons les diferents disposicions legals els reconeixen. La discriminació gairebé en tots els nivells –administratius, judicial, eclesiàstic,

acadèmic, etc. – és ben real. Per això no podem parlar d'igualtat quan una comunitat no disposa de mitjans de comunicació ni audiovisuals ni tecnològic equiparables, quan no compta amb un poder com l'estatal per a poder planificar i promoure una política de suport i defensa de la llengua en els organismes estatals i també internacionals. Quan es fa tot el possible per perpetuar aquesta discriminació respecte del castellà i mantenir aquesta diglòssia que reconeix la carta magna, segons la qual només hi ha el deure de conèixer i usar la llengua estatal –llegiu-hi l'obligació– mentre que la resta de llengües sols tenen el dret –és a dir, l'opció d'usar o no aquestes altres.

En aquest context, una situació comunicativa en valencià esdevé per a moltes persones en una intervenció que provoca estrès, atès que, quan un parlant de llengua minoritzada interactua lingüísticament, la seua actuació conté les característiques de les situacions estressants segons marca la psicologia social. Aquesta es manifesta, per una banda, per la percepció d'incertesa, perquè hom no sap com rebrà el seu interlocutor l'ús de la seua llengua, ni tampoc sap quina triarà ell, i per una altra, es produeix una percepció d'amenaça, perquè aquesta situació pot derivar en un cas de conflicte, on el qui les té totes a perdre és el més dèbil, és a dir, el valencianoparlant. Per això els autors parteixen de la hipòtesi segons la qual "els parlants d'una llengua minorada experimenten un estrès afegit en les situacions comunicatives, per comparació amb els parlants d'una llengua normalitzada" (Suay & Sanginés 2010: 40). En la introducció d'aquest llibre, el prologuista J. Bernat, quan es refereix als inconvenients de ser parlant d'una llengua minoritzada, ja manifesta que "Tot plegat genera situacions d'estrès, d'incomoditat i de malestar que afecten no només l'ús de la llengua, sinó moltes altres facetes en la vida de les persones" (Suay 2010: 15).

Comptat i debatut, podem concloure que formar part d'aquesta comunitat lingüística no afavoreix la qualitat de vida i benestar social dels valencianoparlants. La reducció d'usuaris segons tots els estudis demolingüístics realitzats en aquestes dècades confirmen aquesta hipòtesi. El més recent d'aquests estudis és el publicat pel SIES durant aquest final de 2010, segons el qual no arriba al 30% les persones que utilitzen el valencià a casa, o

Manifestació a Alacant "Educació per la Ciutadania" 27 d'octubre de 2008

només s'usa sempre amb els amics un 19,1%, percentatge semblant al de l'ús que es fa en les botigues tradicionals, que és d'un 19,4%, mentre que en les grans superfícies és d'un 11'7%, i quan ens referim a l'ús en les relacions laborals internes tenim 13,4% i 9%, quan les relacions del treball són externes. Si comparem aquestes dades amb estudis anteriors, totes ens confirmen la recessió en què viu el valencià actualment.

Creiem que la sociolingüística no es pot llançar a fer pronòstics futuribles, però sí a formular possibles hipòtesis. Si aquesta llengua recuperara totes les funcions que ha realitzat d'ençà el segle XIII i mantinguera intacte el seu estatus com a llengua sobirana i recuperara tots els àmbits d'ús de què va ser bandejada i gaudira d'una normalització plena, com té dret qualsevol altra llengua del món, segurament els valencianoparlants tornarien a gaudir dels beneficis que obtenen els parlants d'una altra llengua qualsevol, i tot això dins d'una comunitat que se sentiria satisfeta per la seua cultura i llengua, amb una autoestima plena i orgullosos d'haver contribuït amb el seu granet d'arena al progrés de la humanitat. Perquè, en definitiva, les llengües aparegueren per marcar el rumb de l'espècie humana, és a dir, una evolució i progressió social que repercutirà en el seu benestar. Per tot això, actualment una planificació lingüística suposa no solament una política de recuperació de les llengües com a elements de bé comú de la humanitat, sinó també i alhora una política adreçada al benestar social d'una comunitat.

6. Bibliografia

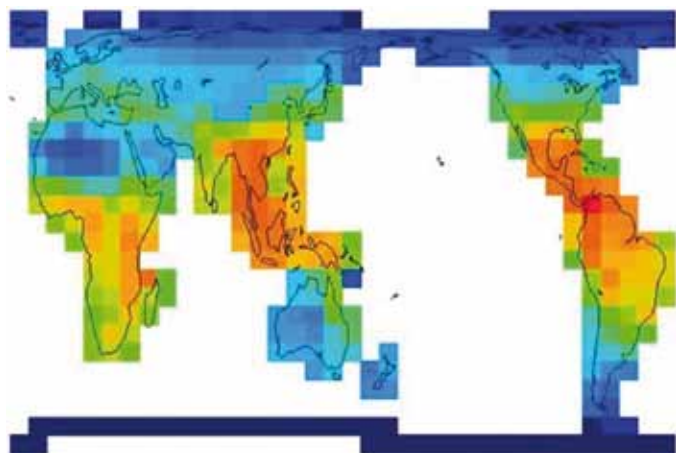
- ESTEVE, Alfons i Francesc ESTEVE (2007), *Drets cap a la normalitat. Propostes per a una política lingüística eficaç i factible al País Valencià*, edicions 3 i 4, València.
- FERRANDO, Antoni & Miquel NICOLÁS (2005), *Història de la llengua catalana*, Editorial UOC, Barcelona.
- KRAUSS, Michael E. 1986. Edward Sapir and Athabaskan linguistics. In W. Cowan, M. Foster, & K. Koerner (eds.), *New perspectives in language, culture, and personality*, 147-190. Amsterdam: Benjamins. Institut Ethnologue, en línia <http://www.ethnologue.com>
- LÓPEZ, Amando., Eduardo Encabo i Carmelo Moreno (2002), "Didáctica de la lengua y la literatura: la utopía necesaria para el bienestar social", *Contextos Educativos*, 5, La Rioja, p.31-40.
- MONTOYA, Brauli, (2002): "Un capítol de la repressió sobre el valencià en la instrucció escolar: la *Carta Orden* rebuda a Oriola el 1787", *Estudis de llengua i literatura catalanes/ XLV. Miscel·lània Joan Veny 1*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 237-277.
- MAS, Antoni (1996), *La substitució lingüística del català (L'administració eclesiàstica d'Elx en l'edat moderna)*, Diputació d'Alacant, Alcoi.
- MONTOYA, Brauli i Antoni MAS (en premsa) *La transmissió familiar del valencià*, AVL, València.
- NETTLE, D. and ROMAINE, S. (2000), *Veus que s'apaguen. La mort de les llengües del món*, CCG Edicions, Girona.
- PRADILLA, M. Àngel (2008): *La tribu valenciana. Reflexions sobre la desestructuració de la comunitat lingüística*. Benicarló: Onada edicions.
- RIERA, Elvira (2008), *Ètica política i diversitat lingüística. Per una política lingüística responsable*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- SERRANO, S. (1979). "Llengua i nació en la filosofia del llenguatge i l'etnolingüística", *Lingüística i qüestió nacional*, ed. 3 i 4, València, p. 19-40.
- SIES: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics. Dades de coneixement i ús del valencià, 2010. http://www.edu.gva.es/polin/docs/sies_docs/encuesta2010/index.html
- SUAY, Ferran i Gemma SANGINÉS, (2010), *Sortir de l'armari lingüístic. Una guia de conducta per a viure en català*, Premsa Angle Editorial.
- TORRES, Joaquim (2009) "La transmissió lingüística familiar intergeneracional: una proposta de model d'anàlisi", *Estudis de demolingüística, Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT*, IEC, Barcelona, p. 23-37.

Però en aquest treball volem també repassar la salut de la diversitat lingüística del nostre planeta des de la perspectiva que ofereix avui l'ecolingüística. Aquesta subdisciplina intenta extrapolar els fonaments que tants de rèdits van donar al món de l'ecologia des dels anys 60 ençà als paràmetres de la sociolingüística. Així, si l'ecologia és basa en l'existència d'un equilibri en el medi ambient on la flora i la fauna són protagonistes imprescindibles per a mantenir la biodiversitat necessària, l'ecolingüística defensa la interrelació entre el medi ambient i la diversitat lingüística, on cada llengua és l'expressió màxima del medi on està inserida. Per utilitzar la terminologia pròpia de l'ecologia, podem formular també que en realitat cada llengua és endèmica de cada espai que ocupa, ja que cap millor que aquesta per reflectir tot el context històric, social i també mediambiental d'on es troba.

A partir, doncs, d'aquestes premisses, apuntem que la situació sociolingüística del planeta està en relació directa amb el medi ambient. Des d'aquest punt de vista, repassem succintament les dades que sobre aquests plantejaments ecolingüístics tenim avui a l'abast:

Si repassem en un mapa mundi on se situen els estats amb més densitat lingüística, comprovarem immediatament que aquests s'ubiquen en la majoria de casos a la zona dels tròpics. Efectivament, tant les illes que constitueixen la Micronèsia, com els estats del sud asiàtic, com també els del centre del continent africà i el centre i part del sud d'Amèrica se situen al voltant de l'equador i és

Mapa de Draft June (2005)

on trobem el major nombre de llengües. Segons estimacions d'alguns estudis, a l'hemisferi nord es concentra un 22% de les llengües, mentre que al sud només s'arriba al 8%. Això vol dir que a les zones del tròpic enregistrem al voltant del 70% de la diversitat lingüística. Dit això, hem d'afegir que, des d'una òptica de l'ecologia, és justament en aquesta zona dels tròpics on es concentra la màxima biodiversitat del planeta. Si observem el mapa de Draft June (2005) sobre punts de màxima biodiversitat o també anomenats punts calents comprovem que la gran majoria d'aquests punts se situen en les zones dels tròpics. Per resumir: en aquestes zones dels tròpics hi ha, des del punt de vista demogràfic, el 27 % de població mundial i, des d'una perspectiva ecològica, del 70 al 90 % de la biodiversitat del planeta.

Aquestes premisses es ratifiquen també a partir de descobrir la correlació existent entre la densitat lingüística i els estats de màxima biodiversitat. Exposem en la taula en la primera columna un rànquing d'estats amb el major nombre de llengües, tal com hem assenyalat abans, per a després verificar el lloc que ocupen dins d'un altre rànquing format pel llistat de vertebrats endèmics, per les plantes de floració i per les zones amb aus endèmiques. D'aquesta manera, gairebé tots aquests estats ocupen llocs destacats en l'aspecte de la biodiversitat. Per acabar aquest plantejament, ens falta dir que aquestes zones del tròpic a què ens referim són des del punt de vista econòmic insignificant, ja que s'hi concentren els estats amb menys possibilitats de desenvolupament econòmic i, per tant, que menys interessen al capitalisme. D'altra banda, cal afegir que en aquestes zones trobem la major part de la població que anomenem indígena, que demogràficament representen només el 4% del total mundial.

Les característiques d'aquests factors econòmics i demogràfics esmentats dins del context de la globalització actual fan que ens atrevim a predir que el futur que correrà la biodiversitat tant l'ecològica com la lingüística no serà massa esperançadora si no es produeix un canvi realment considerable en el pla de la sociolingüística global.

El Cabanyal: la història d'un conflicte

La ciutat de València s'ha format a partir del creixement de dos grans centres històrics independents i perfectament diferenciats. Un situat en l'interior, junt amb un dels meandres del riu Túria, allunyat de la costa uns 4 Km, i l'altre a la vora del Mediterrani, en l'entorn del port del Grau, al nord del qual es van anar desenvolupant els nuclis del Canyameler, Cabanyal i Cap de França, inicialment formats majoritàriament per barraques.

Aquests tres antics poblats de pescadors, de l'existència del qual ja apareixen al·lusions en documents de 1422, van acabar per esdevenir una zona d'interés com a lloc de descans i oci, mostra d'això són un bon nombre d'alqueries que apareixien junt amb les barraques, pertanyents als més afavorits ja en el s.XVIII, o la presència de fondes que s'anunciaven en la premsa de l'època. Les primeres alineacions

de barraques sorgeixen constituint els actuals carrers de Sant Pere i Rosario. A les seues esquenes es trobava l'horta i la vora de la mar se situava a poc més de 100 metres. La construcció dels primers dics del port de València a finals del segle XVIII, perpendiculars a la costa, fa que per efecte de la sedimentació que produïxen els corrents marins, es genere un progressiu retrocés de la línia de costa, quedant al descobert nous terrenys que, a mesura que van apareixent, van sent ocupats per successives alineacions de barraques de pescadors, sempre paral·leles i tant a prop

com es puga a la mar. Entre 1836 i 1897 el conjunt dels tres nuclis de població es converteixen en un municipi independent de la ciutat de València, denominat Poble Nou de la Mar. La seua població passa de 8571 habitants l'any 1873, a 14476 en 1900. El nombre d'edificacions que hi ha a l'any 1873 era de 1746, de les quals 1149 eren barraques. En eixa època, quan els límits de la ciutat de

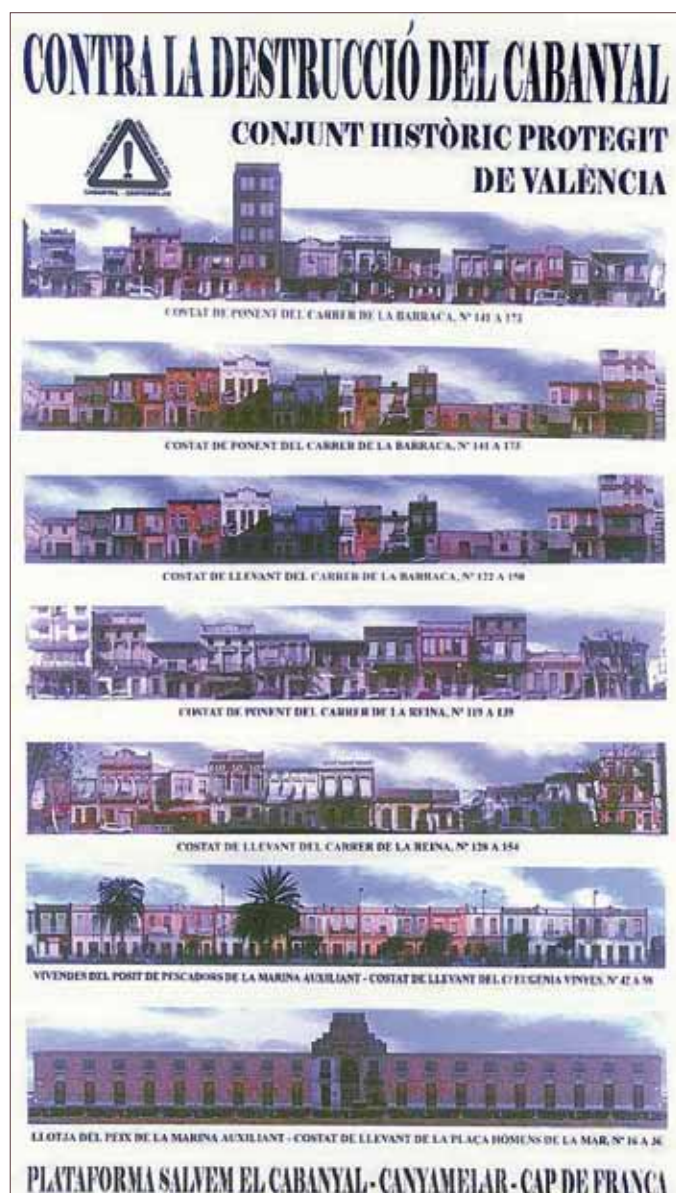
València a penes arribaven a sobrepassar el traçat de la muralla cristiana, el ràpid creixement de Poble Nou del Mar ja havia propiciat la construcció del seu peculiar i hui protegit eixample.

Com a conseqüència d'un important incendi succeït en 1875, desapareixen dues-centes cinquanta barraques i *"des de llavors en les Ordenances municipals de policia urbana de l'Ajuntament, és va prohibir la construcció de barraques de nova planta en la població i exigint llicències per a efectuar només tres reparacions, havent de enderrocar-se al necessitar la quarta"*. Ho compta de forma molt detallada, Víctor Gosálvez, arquitecte nascut

en el Cabanyal, en un manuscrit de 1915 sobre "La barraca Valenciana". Açò fa que sobre els solars de les antigues barraques s'afavoreix la seua substitució progressiva, per les actuals cases que coneixem en aquest moment, mantenint-se el parcel·lari original. De les 2261 edificacions que conformaven aquest nucli de població l'any 1900, ja tan sols 700 eren barraques. En la primera meitat del segle XX van acabar per desaparèixer la resta. Amb el canvi de segle els estiuejants de València van començar a llogar i comprar les cases de pescadors i obrers portuaris per a l'època de banys, de fet, l'alta burgesia valenciana es construí luxosos xalets al llarg de la platja (Xalet de Blasco Ibáñez, 1902).

L'actual barri del Cabanyal-Canyamelar és un teixit esmolat de carrers paral·lels a la mar, de parcel·lació menuda, sobre l'ordit del qual es va teixint la seua trama amb unes edificacions de clar arrel eclecticista, algunes d'elles exponents del modernisme popular sorgit a principis del segle XX i que es manifesta en la rica taulelleria de les seues façanes. El seu valor patrimonial, la seua bigarrada vida social, la seua proximitat a la mar, al Port i a la Universitat, són condicions que el fan únic a Europa, tal com relata l'arquitecte Jean Nouvel en la seua proposta urbanística per al litoral de la ciutat de València.

Per a poder explicar la situació actual del conflicte en què es troba aquest històric barri marítim de la ciutat de València, fa falta retrotraure's almenys fins a 1988, any en què és aprovat l'últim Pla General d'Ordenació Urbana. La falta de determinació d'un govern municipal socialista presidit per Ricard Perez Casado, va ser incapaç de deixar resolt el planejament del Cabanyal-Canyamelar i en canvi, davant de la indecisió, va optar per diferir la solució concreta de *"la connexió del passeig al mar amb el passeig marítim, prèvia anàlisi i decisió sobre la seua continuïtat o no"*, a un estudi posterior, delimitant un Àrea de Planejament Diferit, que es declarava majoritàriament Conjunt Històric Protegit, el planejament de la qual havia de quedar redactat en el següent quadrienni. Uns pocs anys després, en 1993 i ja amb Rita Barberá com a alcaldessa, és la Generalitat Valenciana governada encara per Joan Lerma i sense resistència municipal, la que decidix declarar Bé d'Interés Cultural el nucli original de l'eixample del Cabanyal, per la

seua peculiar estructura urbana i l'arquitectura popular alçada sobre ell. Pareixia que amb això quedava conclosa la idea de no prolongar el Passeig al Mar, més enllà d'on finalitzava el traçat en el seu projecte original, que no arribava a penetrar en el Cabanyal. J. M. Cortina, arquitecte municipal, arreplega en el pla de la ciutat, datat al juny de 1899, el projecte de l'enginyer Casimiro Meseguer, com a passeig de València al Cabanyal, aprovat per Llei el 1r d'agost de 1893.

Així doncs, és en aquestes condicions, en les què la Sra. Barberá ha d'assumir la seua plena responsabilitat sobre el bo i el pitjor que haja pogut ocórrer amb el nostre barri, des de l'any 1991 que ella va començar a governar. No cal mirar fora per a buscar responsables sobre les conseqüències de la seua gestió: la gradual degradació. Culpar a les distintes organitzacions veïnals o als partits polítics de l'oposició, per haver recorregut als tribunals el PEPR del Cabanyal aprovat en solitari pel govern municipal del PP, al gener

del 2001, quan eixos mateixos tribunals van creure que hi havia arguments suficients com per a suspendre cautelarment les demolicions, no l'allibera de la seua responsabilitat de crear les condicions per a una gestió adequada de la regeneració del 90 % del barri que no ha estat en cap moment afectat per la prolongació, ni havia estat fins al moment, paralitzat per cap suspensió cautelar.

Des que el 29 de gener del 2001 el Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, baix el govern del PP i dirigit per la ministra Pilar del Castillo, va declarar que no es vulnera allò que s'ha prescrit en la Llei del Patrimoni Valencià en el PEPR del Cabanyal-Canyamelar, i que no hi ha tutela superior de l'Estat, fins al 29 de desembre del 2009, que una Orde del Ministeri de Cultura, en eixos moments dirigit per la ministra d'un govern socialista, Ángeles González-Sinde, resol una demanda presentada pels veïns, la simple enumeració de les múltiples sentències i recursos judicials, amb victòries i derrotes successives, sobrepassaria la necessària limitació de l'extensió d'aquest article. Però en les qüestions judicials, com en els partits de tennis, porta la raó qui guanya l'últim tant, i en aquest cas, almenys de moment, ha sigut una sentència del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat de Madrid, ratificada pel Tribunal Suprem, la que li dona la raó als veïns, deixant clar en "negre sobre blanc", com li agrada dir a la nostra alcaldessa, que l'art. 149.1.28, de la Constitució, estableix la competència exclusiva de l'Estat per a la "defensa del patrimoni cultural, artístic i monumental espanyol contra l'exportació i l'espoliació".

L'esmentada Orde del Ministeri de Cultura considera que el PEPRI del Cabanyal comet el delict de espoli sobre el nostre barri, un delict que segons la Llei del Patrimoni Històric Espanyol, consistix en: *“tota acció o omissió que pose en perill de pèrdua o destrucció tots o algun dels valors dels béns que integren el Patrimoni Històric Espanyol o pertorbe el compliment de la seua funció social”*. Per tant la competència està claríssima, ha sigut avalada pel Consell d'Estat, s'ha exercit a l'haver de complir una sentència del Tribunal Suprem, i s'ha actuat, no de forma arbitrària, sinó demanant l'opinió de nombrosos organismes consultius experts en la matèria, externs i independents al Ministeri de Cultura. La batalla del món de la cultura l'hem guanyat els veïns, després de molts anys explicant en tots els fòrums inimaginables, a vegades invitats i altres vegades un tant manifassers, la barbaritat patrimonial i social que l'Ajuntament de València pretén fer en el Cabanyal.

L'Orde Ministerial de 29 de desembre del 2009 obliga a l'Ajuntament a *“procedir a la suspensió immediata de l'execució del Pla*

Especial, en tant duga a terme una adaptació del mateix que garantisca la protecció dels valors històrics artístics que van motivar la qualificació d'aquest com a conjunt històric ...”. Però la reacció de l'Ajuntament de València, recolzat en tot moment pel govern de la GV, no es va fer esperar i el 7 de gener del 2010 s'aprova un decret llei del Consell, convalidat posteriorment per llei en les Corts Valencianes, que estableix sense cap fonamentació científica, amb insòlit caràcter retroactiu i amb un àmbit d'aplicació particular, que el PEPRI no posa en perill de pèrdua o destrucció cap dels valors del Conjunt Històric del Cabanyal-Canyamelar ni del BIC i autoritza seguir amb les actuacions i intervencions previstes en el dit Pla, sobre la seua estructura urbana i arquitectònica i que com és conegut suposa el derrocament de 1.651 vivendes. El Consell d'Estat, per unanimitat, el 28 de gener del 2010, va informar que hi ha fonaments jurídics suficients per a la interposició de Recurs d'Inconstitucionalitat contra l'esmentat Decret llei de la GV. L'Advocacia de l'Estat en representació del president del Govern interposa aquest recurs, que el Tribunal Constitucional admet a tràmit

i basant-se en l'art. 161.2 C.E. es produïx la suspensió del Decret Llei i de la llei esmentats.

Davant d'aquest nou escenari jurídic i els dubtes interpretatius que sorgixen en diversos servicis municipals, en relació amb l'aplicació de l'orde del Ministeri de Cultura, que no semblen més que una excusa per no haver de complir-la, el Govern Municipal emet una Circular de la Secretaria d'Urbanisme 1/2010 de 30 d'abril, que concreta els criteris interpretatius de les conseqüències de l'esmentada Orde Ministerial, *"fins que no existisca un pronunciament administratiu o judicial que una altra cosa dispose, per la que se suspenen com a mesura cautelar, els expedients relatius a actuacions administratives de qualsevol tipus realitzades en execució del PEPR del Cabanyal-Canyamelar"*, afirmant que l'esmentat acord de suspensió es fa en compliment de l'esmentada Orde Ministerial. Queda suspesa la concessió de llicències d'obres i activitats, en tot l'àmbit del pla, una cosa que no havia ocorregut en cap moment de la tramitació per a la seua aprovació i ara es fa *"a fi de la seguretat jurídica"*.

A la vista d'aquesta suspensió, la Secretaria General Tècnica del Ministeri de Cultura va sol·licitar consulta a l'Advocacia de l'Estat sobre el règim jurídic aplicable, informe que es va realitzar amb data 15 de setembre passat i que entre altres coses conclou que el

compliment de l'Orde *"no implica la necessària i indiscriminada denegació de concessió de llicències municipals de qualsevol tipus, sobre qualsevol bé, ubicat en l'esmentat barri. Caldria analitzar cada classe de llicència sol·licitada, comprovar la qualificació jurídica de l'immoble concret, estudiar el tipus d'intervenció proposada i analitzar l'impacte del PEPR sobre les mateixes, i només posteriorment s'haurien de concedir o denegar aquelles"* i que *"únicament aquelles sol·licituds de llicències de demolició o transformació que afecten la conservació del Conjunt Històric, són les que deurien, segons el nostre parer, denegar-se"*. En la resposta de data 09/03/2011, que el Defensor del Poble ha donat a una recent queixa presentada per l'Associació de Veïns, ve a confirmar la

improcedència de la interpretació municipal de l'Orde Ministerial. Una recent sentència del Tribunal Suprem dictada el passat 21 de juny, que rebutja un recurs de cassació interposat per l'Ajuntament de València, pel que se sol·licitava la suspensió cautelar de l'orde Ministerial, condemnant-lo al pagament de les costes, deixa definitivament el conflicte jurídic aparcat fins que el Tribunal Constitucional i l'Audiència Nacional emeten el seu veredict.

Per a la Junta Directiva de l'Associació de Veïns Cabanyal-Canyamelar, de la què forme part com a Vicepresident, la voluntat política que ha demostrat fins al moment l'equip de govern de l'Ajuntament de València, ha quedat molt clara en el que afecta nostre barri: no es té el menor interès en la rehabilitació/regeneració del Cabanyal. Tan sols persegueix amb aquest pla, obrir una gran avinguda per a travessar-lo i el que passe amb el Cabanyal i amb els seus veïns, li importa poc, en el millor dels casos. És més, no sols li importa poc, sinó que en l'estratègia de les seues últimes actuacions per a tractar de deixar sense efecte l'Orde Ministerial, està disposat a utilitzar-lo com a arma llancívola en el seu enfrontament polític contra el govern central.

Des de l'equip de govern municipal s'ha repetit en nombroses ocasions, encara que sense cap justificació, que sense prolongació no és possible la rehabilitació del Cabanyal. El que ara està demostrant és que si no li permeten fer la prolongació, obstaculitzarà la rehabilitació i regeneració del nostre barri, propiciant la seua degradació.

En aquest escenari, a pesar dels nombrosos intents que s'estan realitzant des de diferents instàncies, les possibilitats de diàleg amb qui pretén dirigir amb mà inflexible els destins del nostre barri, pareixen altament improbables. Mentre es resisteix a complir amb la revisió del pla a què l'obliga l'Orde Ministerial, fa una interpretació de la necessitat del seu compliment, que el porta a entorpir el desenvolupament de la gran part del Cabanyal-Canyamelar no afectada per la prolongació, una interpretació arbitrària, desacreditada pel propi Ministeri responsable de la seua emissió.

COMUNITAT VALENCIANA: UN TERRITORI SENSE PROGRAMA

Jorge Olcina Cantos
Universitat d'Alacant

Francisco Camps i Carlos Fabra en la inauguració de l'aeroport de Castelló, 2011

1. Noves idees sobre la sostenibilitat dels territoris

Què és un territori sostenible? Així podríem començar esta reflexió sobre el que ha ocorregut en el territori valencià en les dos últimes dècades. Un territori sostenible és un territori que es planifica tenint en compte els principis de sostenibilitat ambiental, açò és, que planteja la implantació de nous usos en el sòl de manera respectuosa amb el medi ambient, permetent al mateix temps un desenrotllament socioeconòmic durador en el temps. És sens dubte una de les tasques més complexes que ha de desenrotllar una administració, ja que comporta el necessari i profund coneixement del medi natural i de les dinàmiques socials i econòmiques que es donen, en l'actualitat, sobre un espacio geogràfic, a fi de millorar l'orde de coses existent. Ordenar un territori de manera sostenible suposa participar als ciutadans les decisions que s'adopten en l'esfera política amb aníma de rebre propostes de millora. I en este sentit s'estableix una relació estreta entre la planificació sostenible dels

territoris i la governança que ha de fer-se en ells. Governança no és govern, sense més, d'un territori; governança dels territoris és cooperació i coordinació entre administracions i ciutadans a l'hora de prendre decisions territorials.

A l'hora de planificar un territori de forma sostenible en l'àmbit europeu no cal inventar grans coses. Des de fa diversos anys Europa ha anat elaborant una sèrie de documents que orienten sobre l'ordenació sostenible dels territoris.

El primer d'ells i referència essencial a este respecte és l'Estratègia **Territorial Europea**, aprovada pels ministres europeus d'ordenació del territori en Postdam (1999), a pesar del seu caràcter no normatiu, suposa que a partir d'ara els processos nacionals, regionals i locals d'ordenació territorial han d'adaptar-se als principis bàsics d'este document estratègic europeu que suposa la

incorporació dels principis del desenvolupament sostenible aprovats en la Conferència de Rio de Janeiro (1992) a la planificació dels territoris.

En el propi preàmbul de l'Estratègia Territorial Europea s'indica que les polítiques de desenvolupament territorial pretenen un desenvolupament equilibrat i sostenible del territori de la Unió; per a això és necessari assegurar 3 objectius fonamentals en la futura política territorial europea: la cohesió econòmica i social; la conservació i gestió dels recursos naturals i del patrimoni cultural; i la competitivitat més equilibrada del territori europeu (vid. Figura 1).

Figura 1

Esquema de components integrants del Desenvolupament Territorial Sostenible en l'Estratègia Territorial Europea (1999).
Font: Estratègia Territorial Europea

L'Estratègia Territorial Europea designa al territori com "una nova dimensió de la política europea" i part per a això d'una premissa global: la necessitat coordinar el futur desenvolupament territorial del territori de la Unió ja que les tendències del dit desenvolupament, a llarg termini, estaran marcades per l'avanç de la integració econòmica i el corresponent augment de la cooperació entre els Estats membres, per la creixent importància de les autoritats regionals i locals i de la seua funció en el desenvolupament territorial i, finalment, per l'ampliació de la Unió Europea i la pròpia evolució de les relacions de veïnat.

S'establixen tres directrius bàsiques a desenvolupar per les futures polítiques territorials

que tinguen lloc en qualsevol espai geogràfic de la Unió Europea:

a) En primer lloc, el *desenvolupament d'un sistema equilibrat i policèntric de ciutats i una nova relació entre el camp i la ciutat*. Açò és així perquè es reconeix que fins al moment present només hi ha una zona geogràfica europea integrada plenament en els circuits de l'economia mundial: es tracta del nucli central de la Unió Europea, la denominada "banana europea" que compon el territori limitat per les metròpolis de Londres, París, Milà, Munic i Hamburg. En relació amb açò, les mesures polítiques de desenvolupament territorial que s'han adoptat fins ara s'han centrat especialment en la millora de la connexió entre la perifèria i el nucli central, bàsicament per mitjà de projectes d'infraestructures. No obstant això és necessària una política que oferisca noves perspectives per a les zones perifèriques per mitjà de la configuració d'un model més policèntric en l'espai geogràfic europeu. La creació d'unes quantes zones dinàmiques d'integració en l'economia mundial, ben distribuïdes al llarg del territori de la Unió, formades per regions metropolitanes de fàcil accés internacional, enllaçades entre si i ben connectades amb les regions rurals i les ciutats de les seues àrees d'influència, pot exercir, segons es reconeix en l'Estratègia Territorial Europea, un paper clau en la millora de l'equilibri territorial d'Europa.

L'Estratègia Territorial Europea indica que per al desenvolupament sostenible de les ciutats són decisius el control de l'expansió urbana, la mescla de funcions i grups socials, la gestió intel·ligent i economitadora dels recursos de l'ecosistema urbà, la millor accessibilitat gràcies a mitjans de transports que siguen compatibles amb el medi ambient i la protecció i el desenvolupament del patrimoni natural i cultural.

b) *La garantia d'un accés equivalent a les infraestructures i al coneixement*. Les ciutats i àrees metropolitanes han de connectar-se de manera eficaç no sols a l'economia mundial, sinó també entre si i amb les seues zones d'influència. Les oportunitats proporcionades pel transport i les telecomunicacions són factors essencials de la promoció d'un desenvolupament policèntric. La concentració d'infraestructures i servicis de transport en el nucli central de

la Unió Europea amenaça la seua pròpia capacitat de funcionament en algunes zones i produïx importants pressions sobre el medi ambient. Per a disminuir els inconvenients que implica el transport, són importants les solucions integrades, que tracten de promoure un ús més freqüent dels mitjans de transport menys contaminants i l'explotació eficaç de les infraestructures existents. L'Estratègia Territorial Europea reclama la necessitat elaborar estudis d'impacte territorial en tots els grans projectes de transport a Europa. L'Estratègia Territorial Europea aposta per una utilització eficaç i sostenible de les infraestructures. Per a això proposa millorar els sistemes de transport públics i la prestació d'una oferta bàsica de servei en les ciutats xicotetes i mitjanes; així mateix, s'assenyala la necessitat fomentar la integració en xarxes dels nucs intermodals de transport de mercaderies, en particular en els principals corredors europeus, atenent especialment a la navegació marítima i fluvial. Per la seua banda, la garantia d'accés igualitari al coneixement exigeixen la integració en les estratègies de desenvolupament territorial de les polítiques de promoció de les innovacions, educació, formació professional i formació contínua. La Unió Europea aposta per la creació de centres d'innovació en l'ensenyança superior, la investigació aplicada i el desenvolupament tecnològic.

c) El desenvolupament sostenible, la gestió intel·ligent i la protecció de la naturalesa i del patrimoni cultural. En l'Estratègia Territorial Europea es reconeix que la naturalesa i el patrimoni cultural constitueixen un factor econòmic d'importància creixent per al desenvolupament territorial. Per això s'aposta pel desenvolupament de xarxes econòmiques d'escala europea, la formalització del qual ha adquirit carta de naturalesa amb la creació de la Xarxa Natura 2000. És precís, així mateix, la integració del manteniment de la biodiversitat en les polítiques sectorials (agricultura, política regional, transports, pesca, etc.) tal com s'indica en l'Estratègia Comunitària de Biodiversitat. Per la seua banda, és necessària l'elaboració d'estratègies integrades de desenvolupament territorial per a les zones protegides, les zones ambientalment sensibles i les zones de gran biodiversitat, com són els espais costaners, regions de muntanya i zones humides, tenint en compte l'equilibri entre protecció i desenvolupament.

Autovia Central al seu pas pel Barranc de la Batalla

En els espais urbans haurà de promocionar-se la creació d'estructures urbanes que requerisquen menys energia i generen menys tràfic, així com l'augment de l'ús de les energies renovables, amb el fi últim de reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle i contribuir al compliment del Protocol de Kyoto (a què la Unió Europea s'ha sumat com a part firmant). L'Estratègia Territorial defén la protecció del sòl, com a substrat bàsic de la vida per a l'home i del conjunt dels sers vius. Per la seua banda, no oblidia l'Estratègia Territorial la necessitat abordar estratègies per a la gestió de riscos en les zones amenaçades per perills naturals a escala local, nacional i transnacional. L'Estratègia Territorial aposta per la millora de l'equilibri entre el subministrament i la demanda d'aigua,

en particular en les zones exposades al risc de sequera i el desenrotllament d'instruments econòmics per a la gestió de l'aigua, inclosa la promoció de mètodes d'explotació agrària i de tecnologies de risc que reduïsquen l'ús de recursos hídrics. Finalment, l'Estratègia Territorial Europea estableix el marc per a l'impuls de polítiques de conservació i desenrotllament "creatiu" de paisatges culturals que tinguen un particular significat cultural, històric, estètic i ecològic. Així mateix, s'aposta per la protecció del patrimoni cultural amenaçat pel deteriorament o l'abandó.

L'Estratègia Territorial Europea obri una nova etapa en l'ordenació territorial a Europa. L'Estratègia Territorial Europea és un document de bases, és el resultat d'un intens procés de debat que la final ha donat com resultat un informe de propostes l'aplicació del qual, en els països de la Unió, dependrà de l'interés i bona voluntat dels governs nacionals (vid. Figura 2).

Poc després de l'aprovació de l'Estratègia Territorial, al setembre del 2000, la Conferència Europea de ministres responsables d'ordenació del territori (CEMAT) va aprovar els **Principis directors per al Desenrotllament Territorial Sostenible del Continent Europeu**. En el dit document s'establixen 10 principis generals per a una política d'ordenació sostenible per a Europa. (veure taula 3).

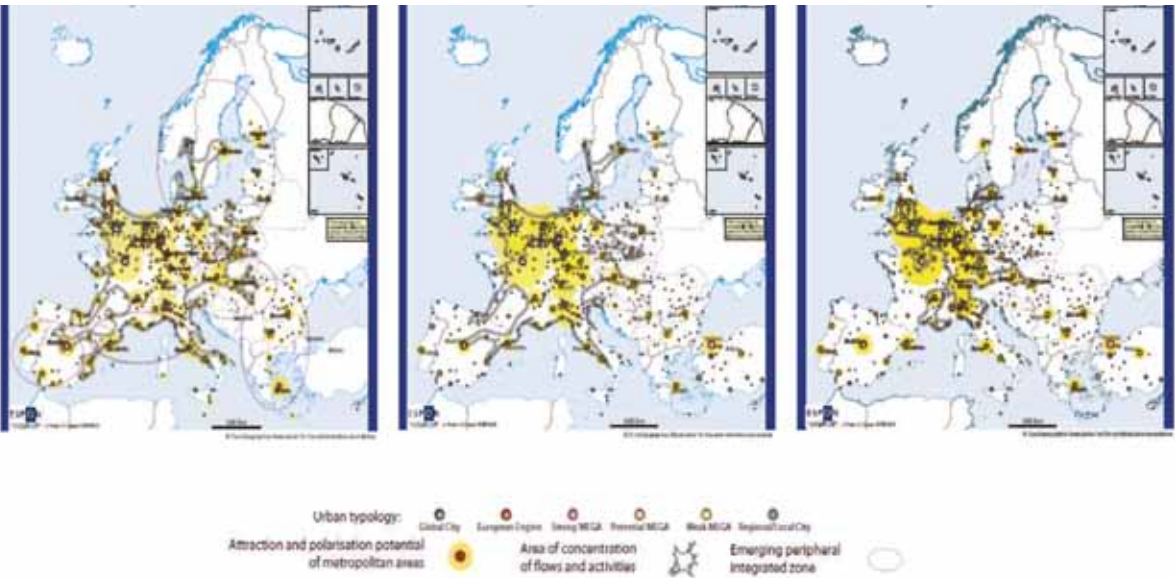

Figura 2-Estructures territorials a Europa (horitzó 2030). Escenaris. Font: ESPON (www.espon.eu)

En 2007 es va aprovar, finalment, l'Agenda **Territorial Europea**, adopada pels ministres d'ordenació del territori dels països membres de la UE és un pas avant en la consideració del medi ambient en l'ordenació del territori. L'Agenda, que estableix un calendari d'actuació amb horitzó l'any 2011, en el que s'efectuarà una primera avaluació del grau de compliment dels objectius establits, part de la determinació de 6 grans reptes a què s'ha d'enfrontar la Unió Europea a curt termini:

- Els impactes del canvi climàtic regionalment diversos sobre el territori de la UE i els seus veïns
- L'augment dels preus de l'energia, la ineficiència energètica i les diferents oportunitats territorials per a les noves formes de subministrament energètic
- L'accelerada integració de les nostres regions, incloses les àrees frontereres, en la competència econòmica global i, al mateix temps, la interdependència creixent d'estats i regions en el món
- Els impactes de l'ampliació de la UE sobre la cohesió econòmica, social i territorial, particularment pel que fa a la igualtat d'accés a les infraestructures de transport i energia per part dels nous països membres i les seues regions
- La sobreexplotació dels recursos ecològics i culturals i la pèrdua de biodiversitat, degut

SOS Font Roja, 16 de juliol de 2009

especialment a l'increment de l'expansió descontrolada del desenvolupament, mentre les àrees remotes s'enfronten a la despoblació

- Els efectes territorials del canvi demogràfic, especialment l'envelliment, així com la migració interna i externa en els mercats de treball, en l'oferta de servicis públics d'interés general, en el mercat de vivenda, en el desenvolupament de l'estructura d'assentaments i en com la gent conviu en les nostres ciutats i regions

Per a poder fer front a aquests reptes, i en compliment dels tres principis directors establits en l'Estratègia Territorial Europea, la nova *Agenda Territorial Europea* ha establert sis grans objectius:

1. Promoció de la cohesió territorial mediante un desarrollo socioeconómico más equilibrado y de la mejora de la competitividad
2. Fomento del desarrollo generado por las funciones urbanas y mejora de las relaciones campo-ciudad
3. Promoción de una accesibilidad más equilibrada
4. Desenvolupament de l'accés a la informació i el coneixement.
5. Reducció de las agresiones al medio ambiente
6. Valoració y protección de los recursos y del patrimonio natural
7. Valoració del patrimonio cultural como factor de desarrollo
8. Desarrollo de los recursos energéticos y mantenimiento de la seguridad
9. Promoció d'un turisme de qualitat i sostenible
10. Limitació preventiva dels efectes de les catàstrofes naturals

Taula 3.-Principis rectors de la política d'ordenació sostenible europea. Font CEMAT, 2000

Concentració "Salvem el tren Alcoi-Xàtiva", 11 de novembre de 2006

1. Reforçar el desenvolupament policèntric i la innovació a través de xarxes de regions urbanes i ciutats.
2. Fomentar noves formes d'associació i governança territorial entre àrees rurals i urbanes.
3. Promoure agrupacions (clusters) regionals per a la competència i innovació a Europa.
4. Recolzar l'enfortiment i l'extensió de les Xarxes Transeuropees.
5. Promoure la gestió transeuropea de riscos incloent els impactes del canvi climàtic.
6. Requerir l'enfortiment de les estructures ecològiques i els recursos culturals com a valor afegit per al desenvolupament.

Amb aquests tres documents es

tenen les bases per al desenvolupament d'una planificació sostenible dels territoris en l'espai europeu. Alguns països i regions d'Europa han anat incorporant aquests principis i objectius en els seus processos de planificació territorial. A Espanya hem anat incorporant amb retard aquestes propostes. I en algunes regions espanyoles, encara més. El resultat és que gran part del territori espanyol continua ordenant les seues activitats en el territori sense tindre en compte els principis de la sostenibilitat ambiental.

Però per a entendre este fet, és necessari conèixer primer, que s'entén per ordenació del territori.

2. Què és ordenar un territori?

La Carta Europea d'Ordenació del Territori de 1983 va proposar una definició a este respecte que ha sigut universalment acceptada, segons la qual, l'Ordenació del Territori és la "expressió espacial de les

polítiques econòmiques, socials, culturals i ecològiques de la societat. És al mateix temps una disciplina científica, una tècnica administrativa i una política concebuda com un enfocament multidisciplinari i global, l'objectiu del qual és un desenvolupament equilibrat de les regions i l'organització física de l'espai segons un concepte rector". De manera que tot procés d'ordenació del territori integra una acció administrativa (generalment pública) que es regix per una normativa legal específica i una reflexió científicotècnica on s'aborden les propostes per a millorar l'estat del territori. L'ordenació del territori és una acció pràctica que comprén un procés d'elecció entre diverses alternatives, de manera que és necessària l'existència d'un pla d'usos alternatius justificat a partir d'uns criteris que determinen el nou model territorial a desenvolupar. La posada en marxa d'este nou programa d'actuació requereix una voluntat política decidida; d'ací que, en gran manera, l'ordenació del territori siga l'expressió d'una ideologia sobre el territori.

L'ordenació del territori part del principi que tot espai geogràfic sobre la superfície terrestre està organitzat. Els grups socials que s'han establert en ell l'han dotat d'un sistema de relacions en què es fonamenta el propi desenvolupament d'eixa societat. Pot "Sol ocórrer que la dita organització requereisca modificació en algun dels seus elements (naturals, socials, econòmics, infraestructurals, etc.) perquè requereixen adaptació a una nova realitat. En este moment es posa en marxa un procés d'ordenació del territori que culmina en l'elaboració d'un pla (planificació) on es descriu el nou model territorial. Solen emprar-se com a sinònims les expressions ordenació del territori i planificació territorial. Està segona suposa l'adaptació en forma de text legal (pla) d'un model d'ordenació territorial que culminarà, si es Du a terme en la seua totalitat, en una nova organització territorial d'un espai geogràfic.

Els processos d'ordenació del territori impliquen tres fases. Una primera, de caràcter jurídic que suposa la redacció d'un text legal on es defineixen els principis, objectius i instruments de l'ordenació territorial; a continuació es Du a terme la fase de planificació en sentit estricte que inclou la redacció d'un programa o pla territorial amb el nou model a aplicar. Finalment, es Du a terme dita pla que culmina, almenys en

el pla teòric, amb la transformació de la realitat territorial d'acord amb el que estableix la fase anterior.

Un aspecte essencial de l'ordenació del territori és la seua condició de procés escalar, és a dir, la possibilitat de proposar models territorials per a diferents escales de treball. Hi ha autors que restringeixen l'àmbit de l'ordenació del territori a les escales regional i subregional, deixant la planificació econòmica i d'infraestructures per a l'àmbit nacional i, per la seua banda, limitant la planificació urbana per a l'escala local. Si entenem l'ordenació territorial en un sentit ampli, com a definició i aplicació posterior d'un model territorial en un espai geogràfic, esta comprendria tots les escales de treball, des de la nacional i supranacional (p.E. europea) fins a la local o puntual.

A Espanya la jerarquia escalar de la planificació territorial comprén les següents fases, cada una de les quals amb les seues competències específiques en la dita matèria:

Cim Montcabrer "Salvem Mariola", 21 de juny de 2006

– Europa: Existència d'una Estratègia Territorial, aprovada en 1999, on s'arreglen els principis bàsics que tots els estats membres han de seguir en matèria d'ordenació territorial per a aconseguir un desenrotllament socioeconòmic i territorial acord i respectuós amb el medi ambient.

– Estat: Elaboració de plans sectorials (energia, aigua, infraestructures) amb incidència territorial d'escala estatal. Elaboració de plans econòmics amb incidència territorial d'escala nacional o regional. Impossibilitat legal d'elaboració d'un Pla Nacional d'Ordenació del Territori segons sentència del Tribunal Constitucional de 1997.

– Comunitats autònomes: Elaboració de plans d'ordenació del territori d'escala regional o subregional. Aprovació definitiva del planejament municipal.

– Província: Sense competències en matèria d'ordenació territorial. Elaboració de plans sectorials (infraestructures) amb incidència territorial. Redacció, si és el cas, de plans estratègics de finalitat territorial.

– Comarca: En algunes comunitats autònomes s'ha donat un protagonisme destacat a la comarca, com a escala d'intervenció administrativa, inclús amb reconeixement legal de la seua existència i competències. A l'efecte d'ordenació del territori la comarca és el marc territorial d'actuació dels denominats "plans subregionals" que arreplega la

legislació d'ordenació del territori d'algunes comunitats autònomes com a primer escaló entre les figures de planificació del territori.

– Municipi: Elaboració de plans d'ordenació urbana. Esta escala és la més pròxima al ciutadà i la que, segurament, més entén perquè les decisions que s'adopten en un PGOU indiquen de manera directa en el dia a dia d'una ciutat.

I un altre tret inherent a l'ordenació del territori és –O així ha de ser– el seu caràcter de procés obert i participatiu. Els ciutadans, de forma individual o a través d'associacions o organitzacions han de participar en el procés de decisions territorials que afectaran el futur d'un espai geogràfic. Este aspecte, ben sovint, no és ben entés pels administradors polítics que consideren que la victòria en unes eleccions atorga una majoria amb plens poders per a decidir per si mateixa, sense comptar amb l'opinió del ciutadà, les propostes de futur d'un territori. I així es van pervertint els processos de planificació territorial i s'originen sensacions de frustració en la ciutadania que no veu ateses les seues opinions i propostes.

A Espanya hi ha una rica tradició en planificació urbana que es remunta, en sentit modern, al segle XIX; al contrari les actuacions en matèria d'ordenació del territori són molt recents i es limiten als tres últims decennis.

La Llei del Sòl de l'any 1956 va inaugurar el període modern de l'ordenació d'usos del sòl. En un primer moment, l'ordenació del territori es va entendre, bàsicament, com a política sectorial al servei de la planificació urbana. A partir dels anys vuitanta, amb la transferència a les comunitats autònomes de les competències en matèria del sòl i d'ordenació del territori, comença a concebre's com a política transversal, de caràcter integral per als espais regionals.

En efecte, la Constitució de 1978 (art. 148.1, 3r) introdueix un canvi fonamental a l'establir la possibilitat que les competències en ordenació del territori i urbanisme siguen exercides per les comunitats autònomes; en tots els casos, aquestes funcions van quedar arreplegues pels estatuts d'autonomia i van ser ràpidament transferides. La causa principal que explica eixa assignació de competències

Port de Castelló

cal buscar-la en l'aplicació política del principi de subsidiarietat, que creu convenient que el poder més pròxim al ciutadà exercisca les funcions que puga desenrotllar amb efectivitat.

En mans de les comunitats autònomes, l'exercici de l'ordenació del territori ha seguit durant les dos últimes dècades del segle XX una trajectòria caracteritzada per la seua lenta evolució i dispersió conceptual. La revisió de normativa ambiental i territorial imposada per la promulgació de Directives europees al llarg dels anys noranta del segle XX, ha donat lloc a una segona generació de lleis autonòmiques del sòl i de l'ordenació del territori que integren els principis emanats des d'Europa.

De manera que les comunitats autònomes té reconegudes les competències en matèria de sòl i ordenació del territori. Això s'ha plasmat en la promulgació de legislació específica sobre la matèria per part de les administracions regionals durant els últims vint anys.

El desenrotllament d'esta legislació territorial i, en alguns casos, la redacció de plans concrets d'ordenació del territori ha sigut desigual en el conjunt de regions del litoral

mediterrani espanyol. Catalunya, Balears i Andalusia ha desenrotllat, i segueixen fent-ho, plans d'escala regional i subregional (insulars en el cas Balear); Múrcia i la Comunitat Valenciana es dut a terme este procés de forma menys intensa. De manera que en aquestes dues últimes regions es manca, encara hui, d'un document d'ordenació del territori d'escala regional. El quadro adjunt resumix el diagnòstic de l'ordenació del territori en el litoral mediterrani espanyol (vid. Taula 1).

En la Comunitat Valenciana, el planejament urbanístic i l'ordenació del territori són regulats per cinc normes bàsiques la Llei 4/2004, d'Ordenació del Territori i Protecció del Paisatge, la Llei 10/2004 sobre sòl no urbanitzable; Llei 6/1994, Reguladora de l'Activitat Urbanística (en fase de revisió) i el Decret 201/1998, de 15 de desembre, pel que s'aprova el Reglament de Planejament Urbanístic i, finalment, el Decret 67/2006, d'ordenació i gestió territorial i urbanística.

A l'efecte d'ordenació del territori la Llei 4/2004 definix les 2 figures principals d'ordenació del territori en la C. Valenciana (arts. 37 a 60):

- Estratègia Territorial Valenciana (pla regional)
- Planes d’Acció Territorial (integrals i sectorials)

Junt amb això s’articulen 2 instruments de gestió territorial: un SIT (Sistema d’Informació Territorial) de la Comunitat Valenciana i un Institut d’Estudis del Paisatge.

En la Comunitat Valenciana, amb una Estratègia Territorial Valenciana, recentment aprovada (gener 2011), però que necessitarà anys per al seu desenrotllament ple, i de l’escàs desenrotllament de la figura dels Planes d’Acció Territorial de caràcter integral (s’han redactat tres PAT –Entorn Metropolità Alacant-Elx, Vega Baixa del Segura i entorn de Castelló– que es troben en diferent procés de tramitació per part de l’Administració regional, però no definitivament aprovats), l’escala local, a través de l’aprovació de Plans Generals d’Ordenació Urbana o de planificació derivada –Planes d’Actuació Integral, país– s’ha convertit en la verdadera protagonista dels processos d’ordenació del territori.

Este procés ha creat un territori desvertebrat, compost per un mosaic de peces (municipis) que planifiquen les seues actuacions territorials tenint en compte, tan sols, les seues pròpies necessitats i, generalment, a curt termini. El territori valencià és, en l’actualitat, un territori sense programa, on la pressió immobiliari-residencial sobre l’espai geogràfic,

marca els passos de la transformació territorial. El cridat "urbanisme del promotor", figura creada a l’empara de la Llei del sòl valenciana (LRAU,1994) és el verdader protagonista dels nous processos territorials a la Comunitat Valenciana, caracteritzats per l’enorme rapidesa de l’ocupació del sòl i la creació de models territorials extensius que són ineficients des del punt de vista de la gestió de servicis municipals bàsics (llum, aigua, residus,...). Sense oblidar que este model, regit per un grup reduït de promotors –Individuals o societaris–, al controlar espais cada vegada més grans de les poblacions, controlen també els seus temps i es reclamen propietaris de trossos de ciutat i de la ciutadania al ser els únics amb capacitat per a gestionar el seu futur. I açò està en contra del que ha de ser una ordenació racional i democràtica del territori.

3.Comunitat Valenciana: Un territori sense programa desenrotllat

En els últims anys han proliferat veus crítiques, manifestacions i accions populars en contra d’actuacions territorials irracionals que des d’àmbits municipals s’estan o es volen dur a terme de cap a cap del País. Lamentablement, a falta d’unes directrius territorials d’escala regional, el poder local s’ha convertit en el gran

COMUNITAT AUTÓNOMA	DIAGNÒSTIC DELS PROCESSOS D'ORDENACIÓ DEL TERRITORI
CATALUNYA	BÉ Pla regional i Plans subregionals (comarcals o supracomarcals) Plans sectorials (litoral)
BALEARS	BÉ Pla regional i plans insulars
COMUNITAT VALENCIANA	REGULAR Pla regional recentment aprovat a falta d'implementació concreta Alguns plans subregionals (PAT) en fase de redacció o tramitació
MÚRCIA	MAL Sense pla regional i sols pla d'ordenació de la franja litoral
ANDALUSIA	BÉ Pla regional i plans subregionals

Taula 1. Diagnòstic de l’ordenació del territori en el litoral mediterrani espanyol. Elaboració pròpia

faedor –o desfaedor– del territori valencià, amb l'agreujaent que, en realitat, els ajuntaments es limiten a donar consentiment a programes urbanístics que dissenyen uns pocs –Però enormement poderosos– promotors urbanístics. S'ha parlat, amb encert, del "urbanisme del promotor" com a eslògan que caracteritzaria el model urbanístic i territorial valencià dels últims anys. Un model que ha assimilat l'urbanístic –d'escala local– amb el territorial. De manera que l'ordenació del territori valencià en el millor dels casos no és sinó la suma de Plans Generals d'Ordenació Urbana sense relació entre ells, sense sentit de territori global i compartit. No és estrany que en l'últim quinquenni València i Alacant, competisquen amb Madrid i Barcelona per encapçalar el rànking de províncies amb major expedició de llicències d'obra. Es va parlar del territori valencià com la Califòrnia europea, però del model californià només s'ha importat l'expansió residencial, però no la innovació agrícola, industrial i tecnològica. A esta situació s'ha arribat per la inexistència d'unes línies d'actuació clares en material territorial.

Tres són els trets que caracteritzen el model –Si es pot parlar de tal– territorial valencià en l'actualitat. La Comunitat Valenciana és ara com ara un **territori sense programa desenrotllat**, en el què no opera la jerarquia de planificació lògica que ha de presidir tota ordenació racional del territori. Des de 1989, any de la primera llei valenciana d'ordenació del territori fins a l'actualitat, amb una nova llei aprovada en 2004, no hem sigut capaços de desenrotllar amb mesures concretes un pla d'ordenació del territori d'escala regional. Tan sols s'han conclòs, i estan en fase d'exposició pública, alguns plans d'Acció Territorial de caràcter integral. I amb això s'acaben, de moment, les figures legals d'ordenació territorial d'escala supralocal. La vigent llei d'ordenació territorial proposa l'elaboració d'una Estratègia Territorial Valenciana, que ha sigut recentment aprovada al Gener del 2011 i que ha d'arreglar els principis rectors de l'Europea i establir un model per al mitjà i llarg termini. Segurament quan ens disposem a posar-la en pràctica hauré arribat vesprada i serà difícil conciliar les necessitats territorials de la majoria amb els interessos territorials d'uns pocs que estan acabant per ensenyorir-se dels processos d'implantació d'usos (residencials) en el territori. És necessari, en este sentit, un major control de la planificació

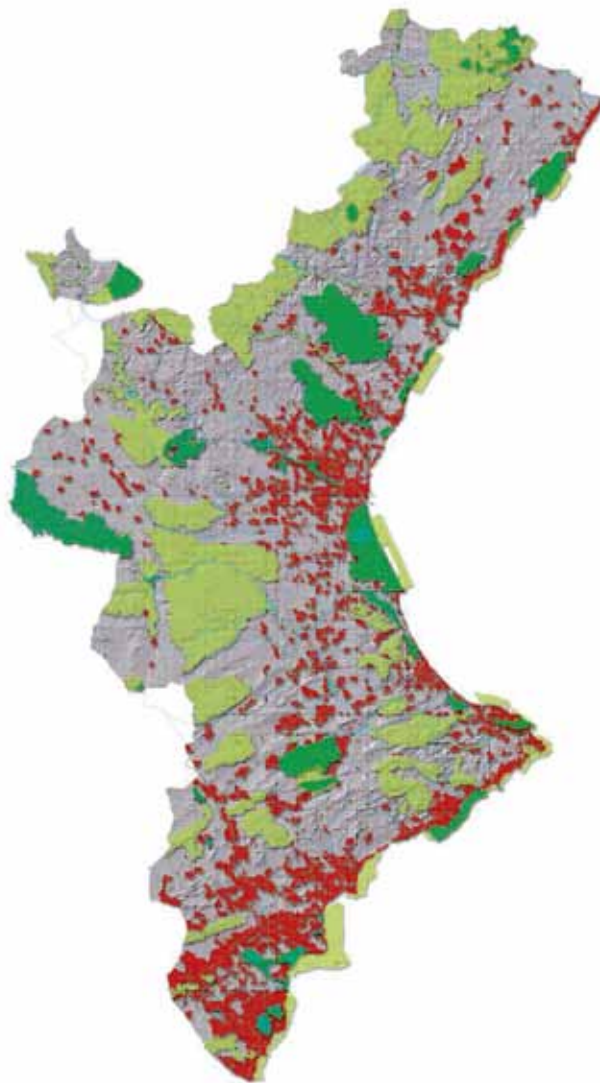

Figura3 -Evolució del sòl transformat (sòl artificial) en la Comunitat Valenciana. Horitzó 2030. (en color roig).
Font: Estratègia Territorial de la Comunitat Valenciana (2010)

urbanística, d'escala local, per part de la Comunitat Autònoma, que és la que en última instància ha d'aprovar els Planes d'Ordenació Urbana. Si aquests no s'ajusten a les directrius de l'acabada d'aprovar Estratègia Territorial i no s'han redactat davall els principis de la sostenibilitat territorial, haurien de ser rebutjats (vid. Figura 3).

La falta de programa afecta també el model valencià d'organització administrativa-territorial. El nou Estatut autonòmic de 2006 ha passat per alt la necessitat un debat sobre esta qüestió. Encara que així s'arregle en la Llei de Bases del Règim Local, volem realment seguir organitzats amb l'actual model provincial?

Abocador d'aigües residuals a la Serra Gelada

No seria més lògic apostar definitivament per un model comarcal o supramunicipal que servira d'anella eficaç entre l'administració regional i la local?

Esta falta de programa ha comportat el procés d'ocupació territorial intensiva a què assistim. El territori valencià ha sigut aquests anys un **espai de depredació** del sòl, on el poder local és l'amo de la situació i on els terminis electorals, és a dir, el curt termini, marca el ritme de les actuacions. No importa per a res dotar al territori d'una lògica de planificació a mitjà i llarg termini, com reclama el nou espai globalitzat. Tampoc importa si l'actuació d'un municipi pot molestar el veí. S'ha imposat el model de la "planificació territorial autàrquica", on els bords queden ben marcats pels límits administratius i on cada municipi pot fer i desfer al seu capritx perquè la legislació del sòl li empara.

Finalment, el territori valencià és un **territori amb població però sense ciutadans** que realment participen de les decisions territorials. És cert que moltes vegades este fet es deu a la pròpia desídia ciutadana a l'hora d'utilitzar els drets que les lleis del sòl, ordenació del territori i medi ambient contemplen. Però no és menys real que això deriva del desfici que provoca el fet que les grans decisions territorials vinguin imposades "des de dalt" i no quede marge de maniobra per a l'al·legació. La recent aparició de plataformes cíviques contràries a la proliferació de plans urbanístics irracionals ha suposat un raig d'esperança que diu molt de la sensatesa que afortunadament queda en la ignorada ciutadania valenciana.

Els informes elaborats en els últims anys per l'Observatori Europeu per a l'Ordenació del Territori (abril 2005) no presenten cap dubte. Europa es mou al voltant del "pentàgon" que formen les metròpolis de Londres, París, Milà, Munic i Hamburg. En tan sols el 17% del territori europeu es concentra el 32% de la població i el 46% del PIB. En este context la Comunitat Valenciana és una perifèria que no destaca en cap de les variables territorials que es maneja l'informe. Una situació d'atonía territorial que desaprofita oportunitats com la de convertir al port de València en el més important del litoral mediterrani espanyol. I el preocupant és que podem convertir-nos en "perifèria de la perifèria" si no disposem en termini breu d'un programa territorial que abandone el creixement quantitatiu i aposte pel qualitatiu, que mire a les seues regions veïnes en la defensa d'uns interessos comuns, sobretot pel que fa a la planificació d'infraestructures. La idea d'integració en una regió, d'escala europea, junt amb altres, si ens desprem de qüestions politicoideològiques, no resulta gens desgavellada sinó tot al contrari.

Este és el repte de futur del territori valencià. Valorar-se com a territori, com a regió i dotar-se dels instruments necessaris per a poder ser gestionat amb la participació real dels ciutadans. El nou Estatut d'Autonomia ha perdut l'oportunitat de crear un òrgan consultiu en matèria territorial i ambiental, aspecte que entra en contradicció amb els principis de sostenibilitat territorial que, en este mateix document, enuncia el seu article 22 arreplegant textualment els principis de l'Estratègia Territorial Europea. Una prova més de l'escassa consideració real –Plasmada en fets concrets– per la protecció de l'entorn de la majoria dels nostres polítics, que continuen considerant el territori com a mer escenari d'oportunitats econòmiques i no com a substrat bàsic per a la vida dels ciutadans que ha de ser ordenat de manera racional i sostenible.

La combinació dels tres conceptes principals: minifundi, ecosistema i mediterrani, sorgeix de les sinergies produïdes per un grup de treball mogut per una iniciativa multidisciplinària que arreplega, de manera integrada, un projecte d'àmbit econòmic, social, cultural i mediambiental, en el marc de la nostra cultura.

La defensa de l'ecosistema ha de fer-se, des del ser Humà i pel ser humà, entenent que és l'acció humana la que la manté i és, precisament, aquesta acció sobre la qual cal incidir i actuar. Una manera d'abordar el problema és la utilització d'una pràctica d'explotació agrícola tan comuna al nostre territori, com és el minifundisme, entenent com a tal no una dimensió parcel·lària sinó, més aïna, un element quàntic que reuneix entorn de si una organització territorial, elements productius, conservació del paisatge, tradició, cultura i ciència.

Aquesta coordinada multidisciplinària deixa portes que, encara, hem d'obrir. El Mediterrani, font de civilització i cultura, aporta a la

societat actual valors que, si bé han pertangut al nostre subconscient col·lectiu, tal vegada pugen convertir-se en elements exportables, tant per la riquesa dels seus components, com perquè són una senyal de la nostra identitat.

Minifundi i ecosistema són una molt bona combinació per a debatre, ¿per què els actuals sistemes minifundistes agrícoles estaven en crisi, per què anaven perdent, a poc a poc, tant la seua productivitat com el seu valor?. Aquesta crisi prèvia al moment actual estava posant en perill l'ecosistema atès que l'home abandonava la seua explotació i, amb això, el manteniment que la seua acció exerceix al seu entorn.

De tot açò varem raonar al primer congrés sobre el minifundi a Muro a l'any 2008. Ara, en plena crisi anomenada "financiero econòmica", una vegada més, el Mediterrani, el que ens ompli de llum i vida, el que està construït de minifundis crítics, és el que ens pot ajudar a fer reflexions per poder trobar, si s'escau,

un nou model de baix cap a dalt fonamentat a la terra on vivim.

Els valors que van servir als nostres avis per a mantindre les seues famílies, poden adquirir un valor afegit en aquest món en què caminem buscant patrons. Aquesta part del món ja tenia un patró que s'ha anat formant, a foc lent, en sis mil anys i que ara necessita ajuda per a rescatar-lo.

Intentem abordar sense temor respostes a aquesta qüestió: ¿Com?. ¿Com fer funcionar un model econòmic que creem possible, el que es fonamenta a la terra on vivim?.

No cal imitar res, només hem d'anar al nostre paisatge i veure què ens ofereix: una terra rica, lluminosa, plena de gent que laborava i que no l'abandonava perquè, pràcticament, els oferia tot el que necessitaven per a subsistir i per a viure.

El xicotet és bonic. Dit això, al model econòmic-social en què vivim només li interessa el que és gran, el que porta associat l'obtenció dels majors beneficis en el menor temps possible i el creixement sense límits. Però resulta que, tot i que encara alguns no ho creuen, créixer té límits (els arbres mai arriben al cel), de manera que el model es pot resumir en cicles de creixement i cicles de decreixement, cosa que genera una crisi darrere altra, on els impactes són cada vegada més nocius

Bancals d'oliveres als peus del Benicadell

per als éssers humans i per al planeta en què vivim. El que també podem constatar és que, segons sembla, no existeix un model econòmic alternatiu, és a dir que l'única solució consisteix a posar parxes al model existent i esperar que torni a explotar ... Doncs bé, cada vegada hi ha més persones que creiem que si hi ha un model alternatiu que es basa en una cosa molt simple: "Canviar el sentit" es dir, en lloc d'argumentar de dalt cap a baix com fins ara, fer ho de baix cap a dalt.

Està àmpliament demostrat que la societat del benestar, tantes vegades promesa pel model econòmic - social vigent, no es pot aconseguir a partir de macro estructures artificialment construïdes, ja siguin governamentals, industrials, financeres o socials, sabent que és la financera la que es ha situat al cim d'aquesta espècie de torre de Babel en la qual, finalment, ningú s'entén. Aquestes macro estructures artificials, que són les que avui dominen el món, han fet pràcticament desaparèixer a l'ésser humà, i al seu entorn proper, com a referències bàsiques de l'organització de qualsevol estructura social mínimament preocupada pel benestar al nostre planeta.

És absolutament necessari invertir el sentit del funcionament del model vigent. Hem d'anar de baix a dalt i no el contrari, des del micro al macro, i no el contrari, fer viure el nostre entorn proper, amb tots els ingredients i característiques, per sumar-nos a altres entorns i construir així el model que respon naturalment a tota evolució humana.

Les reflexions anteriors van ser les que, om hem dit, van donar lloc a l'organització del primer Congrés del Minifundi. Des d'aleshores la crisi, que no és només financer - econòmica, ha ampliat la presa de consciència de persones i de col·lectius sobre la necessitat de donar un pas més en la construcció d'un model econòmic "amb cara humana", i això ens porta a proposar el segon Congrés del Minifundi. Adjuntem el programa. Aquest congrés s'emmarcarà en la intersecció dels tres cercles que defineixen la veritable sostenibilitat, és a dir el cercle social, el cercle mediambiental, i el cercle econòmic, simplement perquè el desenvolupament del minifundi ha d'integrar tots els aspectes que conformen el necessari equilibri de la vida al nostre planeta. Cercles que es

Visita escolar a la bodega "Celler la Muntanya", 2006

dibuixen en el marc d'una cultura i un territori concrets.

Voldria fer una consideració sobre un aspecte molt concret de l'actual model de creixement infinit. Podria intentar fer-ho també sobre altres aspectes però, creguen-me, tindrien el valor de la majoria de comentaris que TOTS fem en fòrums de la nostra proximitat, al bar, entre amics, a la feina, a casa, etc. Aquests comentaris de tots, d'arrel simple i senzilla però amb tota la contundència del sentit comú, hem de començar a deixar que quede només en el ressò d'una conversa trivial i plantejar-nos seriosament, ¿què podem fer per canviar les coses?. No importa que sigua poc, els grans moviments que honren a l'humanitat es van quallar molt poc a poc. No em vull ficar en la necessitat que senc en que decreixen els nostres polítics, que decreixca la seva arrogància, el seu inflament, que decreix ca la seva capacitat de NO acord i l'admirable capacitat que tenen de no estar propers als problemes reals. Em refereix als polítics de tots els colors.

Tampoc em vull ficar en el necessari decreixement en la digestió d'opinió que els mitjans de comunicació fan per nosaltres. Ni tampoc em posaré amb les entitats financeres que, malgrat tot el que està passant, sembla que visquen en una altra galàxia.

Vull ficar-me i fer una seria consideració sobre les sigles I+D+I, concretament amb la primera I. La "I" d'Innovació, en altre temps anomenada Creativitat, que tot el món en més o menys grau tenia i que moltes vegades no érem conscients d'ella. En quan a la creativitat li van canviar el nom, ens van complicar la vida i, de sobte, qualsevol empresa es va sentir fatal per no tenir un departament d'I+D+I. Pareix que tenim que: Innovar, Innovar, Innovar (volent dir: Créixer, Créixer, Créixer, o Consumir, Consumir, Consumir). En tot eixe bucle del I+D+I hem guanyat en preus però hem perdut valor i personalitat. I el més important, em donat l'esquena al territori. Avui, des d'una iniciativa empresarial

Interior de la nau del "Celler La Muntanya"

"micro", en l'àmbit de l'agricultura i l'alimentació a les nostres terres, els vull dir que crec que és possible reorganitzar aquestes sigles combinant la INNOVACIÓ AMB EL TERRITORI, es a dir I+T. Podria ser d'aquesta manera:

- Seria innovació que tant les entitats financeres com les administratives ens miressin, no només pels nostres balanços sinó també pels nostres valors intangibles: marca, coneixement, experiència, repercussions socials, didàctiques, paisatgístiques o mediambientals.
- Entenc com una innovació, en el moment actual, intentar rellevar la innovació constant: mòbil, cotxe, roba, bífidus actius, pH neutre, etc, etc.
- Avui és innovació deixar de pensar que, no créixer és un fracàs.
- També ho és la recuperació de rendibilitats i rendiments més enllà dels purament econòmics. Hi ha una maximització del benefici econòmic i hem deixat de banda el benefici cultural, social i mediambiental. Això sí, després gastem milions d'euros recuperant el paisatge, o creant parcs naturals, o rescatant la cultura autòctona, quan ens haguéren pogut sortir gratis.
- És innovació generar interacció entre empreses així com generar màrqueting vinculat al territori.
- És absoluta innovació, sota el meu punt de vista, portar el concepte i l'acció ecològica

a nivells de normalitat, sense radicalismes, sense que sigui una excepció.

- Girar la mirada cap a la nostra Mare Terra, cap al nostre ecosistema i cap a la nostra biodiversitat és, a més d'una necessitat peremptòria, una gran innovació.
- Ho és també la recuperació de les nostres varietats autòctones i la potenciació de les nostres singularitats.
- Sembla mentida però ho és també l'acostament al món del coneixement, de baix a dalt. És a dir: No esperem que les universitats i la conselleria decideixen què investigar per a nosaltres o quin mòdul implantar en els nostres instituts; sinó ser nosaltres, els xicotets, els que hem decidit ser garants de la nostra terra i romandre-hi, qui proposem, segons les necessitats de l'entorn, algunes línies de recerca i els mòduls que realment necessitem als IES per als nostres joves.

En definitiva, la major innovació pot ser que sigui posar en valor la maltractada paraula sostenibilitat, potenciant les seves tres potes, perquè aconseguim arribar a un RITME DE VIDA que mantingui l'equilibri del nostre entorn, el del planeta i el dels éssers que l'habitarem. Tot això en el marc de la nostra cultura.

En tot aquest context naix el concepte "Microvinya®".

A hores d'ara Microvinya es una marca comunitària, un nom i un logotip que representa un determinat estil de fer vi. Hi ha quatre requisits indispensables, a més de la qualitat, per poder portar aquest segell a l'etiqueta d'un vi. Primer, El productor, el llaurador que aporta el raïm, ha d'haver guanyat justament; Segon, El raïm s'ha de produir ecològicament i ha de ser majoritàriament de varietats autòctones; Tercer, El Celler ha de tindre una important acció social, constatable i Quart, per la seva promoció s'ha d'emprar la cultura de la terra on ha nascut.

Microvinya® té vocació Inter-territorial i igualment ho podria adoptar un vi d'ací com un vi d'altre territori. Ara estem treballant en la configuració de l'entitat que puga regular la concessió d'aquest segell. En aquest moment el propietari d'aquest concepte han fet una cessió

d'ús del segell al Celler la Muntanya, celler que compleix tots els requisits esmentats; i està en fase d'estudi de fer el mateix amb altres cellers de llocs diversos que volen afegir se.

Però, com naix Microvinya?

El projecte Microvinya, va nèixer com un eina del Celler la Muntanya per obtenir raïm de qualitat a les nostres comarques. Raïm necessari per elaborar vins d'alta gama. La relació del "Nou Llaurador" amb el Celler propicia un estil nou de relació social amb els minifundistes que potencia la recuperació cultural del conreu de la vinya i la elaboració de vi a la nostra terra, ames de inferir notablement en la recuperació del nostre ecosistema Mediterrani.

El Celler La Muntanya no posseeix terres, ni vinyes en propietat, recupera i fomenta la plantació de vinya amb criteris d'alta qualitat i a petita escala en finques, xalets, petites propietats que conformen el teixit real de la propietat de l'Alcoià-Comtat, altrament dit MINIFUNDIS. Totes aquestes vinyes es treballen sota la direcció del Celler i sempre es convenien abans de la poda. El Celler no compra el raïm i au.

A la nostra àrea d'influència es pot asseverar que no existeix cap plantació de vinya que es puga considerar com a tal, o millor dit, no hi ha cap Celler a l'ús que prendria en consideració les plantacions que ací existeixen. Factors com la fil·loxera i l'arribada de la indústria tèxtil al nostre territori, han fet que la vitivinicultura i, amb ella, la cultura del vi desaparegueren, quedant algunes plantacions en l'àrea de Beniarrés, Alcosser, Gaianes i Alcoi amb parcel·les de minifundi i amb distribució de varietats heterogènies i enfocada a la producció de Kilo/grau, sense criteris de qualitat. La major part de les vinyes encara existents són les destinades a la generació de vares per a viveristes.

Respecte a l'agricultura en general, és clar que no és l'activitat principal, sinó que en aquest territori es practica bàsicament un manteniment romàntic de treball de les terres, com segona o tercera activitat, que ha fet possible que alguns llauradors es guanyen el jornal. La gent que viu del camp, es dedica als cultius de la cirera, bresquilla, olives, etc., o bé, oferint els serveis a la immensitat de minifundistes oferint treballs com la poda, llaurança, fumigació i

recol·lecció. Tot açò funciona gràcies a l'existència de les Cooperatives, que són entitats que solucionen la "no desaparició" de l'agricultura, deixant de banda el benefici necessari i la rendibilitat per al cooperativista. Element necessari per atraure a la joventut cap a aquest sector.

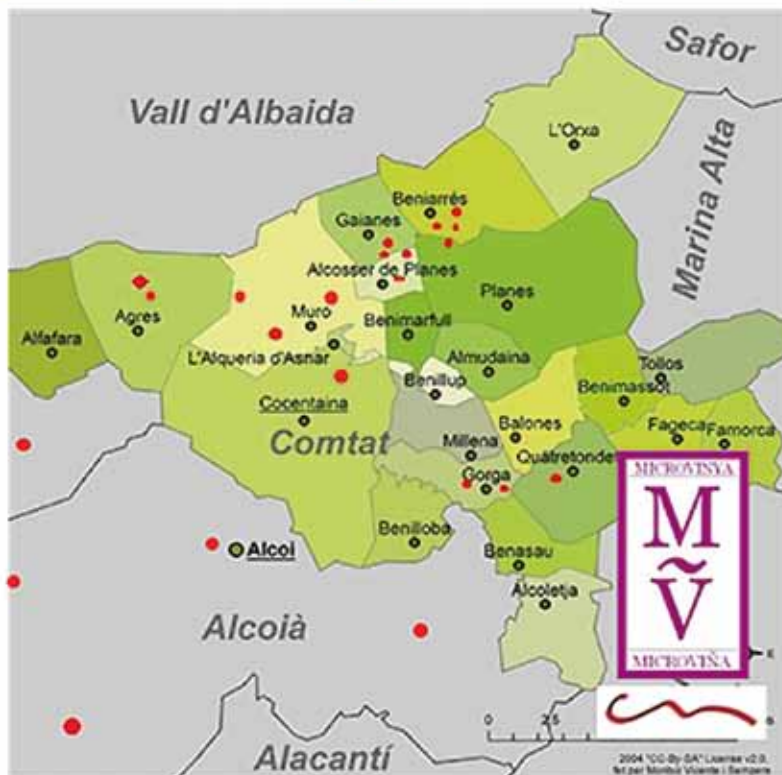
Restant les excepcions, en aquestes comarques no es pot viure ni de la vinya ni de l'olivar. La majoria de la població te, o tenia abans de la crisi, solucionats els seus ingressos gracies a l'indústria i els serveis, i no ha abandonat el camp del tot. Per tant es veu patent el Binomi AGRICULTURA-INDUSTRIA. El moment actual pot ajudar a reflexionar, com dèiem al inici, sobre l'estat de l'equilibri d'aquest binomi...

La història ens conta que la primera estació enològica d'Espanya es trobava a Cocentaina. També sabem que hi havia una denominació de "vi de la terra de Beniarrés". En el moment que sorgeixen les Denominacions d'Origen, pel que respecta a la D.O. Alicante, no s'inclogueren al seu àmbit territorial aquestes terres de muntanya. Des de l'agost de 2006 es va produir una ampliació de la D.O. Alicante, ampliació amb criteris difícils de ser compresos. A l'any 2010 es va rectificar aquesta ampliació incloent les terres de la nostra comarca. Este impàs entre 2006 i 2010 va estimular la creació del projecte Microvinya®

El Celler la Muntanya pretén la qualitat, amb personalitat, elaborem un vi diferent, particular, sensible. Un vi de la Terra, de la nostra Comunitat, de les nostres arrels. Des de fa sis

• Microvinyes

Mapa de les zones on estan ubicades les Microvinyes

anys fins l'actualitat hem treballat les vinyes existents, recuperant aquelles que es trobaven en mal estat, transformant, i plantant nous ceps. Algunes amb èxit, altres no. L'esforç d'aquesta activitat ha segut, és i serà molt gran. Afortunadament comencem a veure fruits i resultats avalats per les crítiques més prestigioses.

El Celler La Muntanya ha arribat a la conclusió que si elabora un vi de qualitat elevada, el preu de distribució serà interessant i aquells llauradors o propietaris de finques que treballen amb el Celler poden ser participants d'aquest benefici. La forma de fer sostenible econòmicament al minifundi és, en aquest cas, per l'exigència de qualitat i pel compromís de correspondre econòmicament a eixa exigència.

La recuperació, transformació i nova plantació de la vinya s'aconsegueix mitjançant les següents actuacions: *Regeneració de vinyes abandonades. *Mitjançant arrendaments, s'acorda treballar, bé el propietari o bé el Celler, el camp d'una manera determinada i amb una metodologia característica. *Evitar

l'abandonament per part dels llauradors, que per edat i falta de rendibilitat les deixen de treballar. *Ho aconseguim a través d'arrendaments i/o convenis d'explotació. *D'aquestes vinyes hem aconseguit, després del segon any de transformació i adequació a criteris de qualitat, els nostres primers vins, els quals estan ja al mercat com una molt bona acceptació. *Plantació de noves vinyes, mitjançant el projecte "MICROVINYA".

Aquesta pràctica és fonamental per a poder abastir al Celler de matèria primera. Sempre ens serà més interessant que un propietari amb poca terra decidisca treballar junt amb nosaltres que un amb una gran extensió. Preferim minifundistes que propietaris amb terres de gran superfície, ja que l'atenció a la vinya serà, per al primer, més minuciosa i intensa.

L'equip del Celler el formem gent de diverses procedències professionals. Desenvolupem l'activitat vitivinícola des de fa set anys i oleícola des de sempre a la nostra comarca.

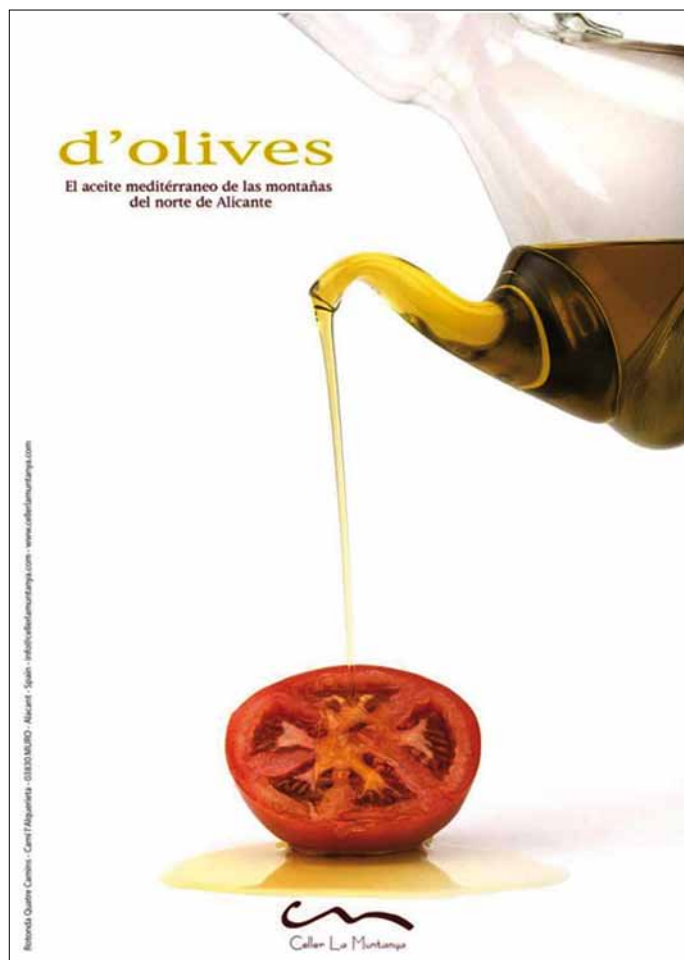
Treballem conjuntament encara que cadascú s'ocupa, com es natural, de determinades parts del projecte. Antonio Boronat Such s'ocupa del Celler i del Camp, amb ell tot funciona; Marc Pérez Pérez i Adrià Pérez Ovejero son al mateix temps la part tècnica y la creativa en lo que al vi es refereix, son enòlogues d'alta sensibilitat; Juan S. Cascant Vicent, s'ocupa de la direcció, el desenvolupament mediatic, de la promoció i de la gestió, al mateix temps impulsa els projectes "Microvinya"® i "ELVIART".

El Celler la Muntanya, treballant el concepte Microvinya® du a cap:

- La plantació de petites vinyes, sota els criteris del Celler La Muntanya.
- El compromís d'assumir la producció, sempre que es trobe dins dels indicadors de qualitat.
- El pagament per part del Celler al productor proporcional a la qualitat.
- La facilitació dels coneixements (formació) i la tecnologia necessària per als llauradors.
- L'optimització de recursos humans i materials.
- La recuperació del paisatge.

- El coneixement del nostre ECOSISTEMA, no el ideal, sinó el REAL.
- El foment de l'ensenyament MEDIAMBIENTAL amb la plantació de Microvinyes a instituts de secundària (*).

Fins el moment hem parlat pràcticament sols del vi, i en realitat des de fa quatre anys s'ha decidit des del Celler La Muntanya treballar amb altra matèria primera com és l'oliva, per fer un oli d'oliva d'alta qualitat. Cal nomenar que no és el mateix plantejament de recuperació de la cultura vitivinícola, ja que l'oliva és el sector dins de l'agricultura de la nostra comarca que més s'ha mantés, si fa no fa, la comercialització d'un oli, per sí mateix de qualitat, ha seguit a granell, anant-se els beneficis a països com Itàlia, Andalusia i Catalunya. La proposta que volem dur a cap és adaptar la idea de la Microvinya a la producció d'olives i a l'elaboració d'oli D'OLIVES. De la mateixa manera, després d'estudiar tots aquells paràmetres i varietats d'olives que fan personal i característica la nostra comarca, li la transvasem a un producte, dotant-lo d'eixa personalitat

i d'una qualitat específica que representa al nostre territori. Estem elaborant oli "D'olives" aconseguint uns paràmetres de gran qualitat i sent el resultat molt positiu.

Els projectes del Celler la Muntanya, han emprés un camí ben especial, fruit de múltiples sinergies. La ferma voluntat d'elaborar productes d'alta qualitat i donar-los a conèixer de la ma de l'art i de la cultura, i intentar fer-ho junt a terceres parts, ha fet que les iniciatives que estaven dissenyades a mig i llarg termini, es substancien mes prompte que tard.

D'aquesta manera, els productes de qualitat del Celler(**), el projecte Microvinya® i l'associació Elviart®, han fet que moltes persones i entitats es vinculen a aquest moviment que naix a les nostres comarques.

El treball vers a la qualitat, amb el recolzament de les universitats, la generació de llauradors/empresaris, ben preparats; el foment i la recuperació de la nostra cultura; la recuperació del nostre paisatge i la biodiversitat; l'obtenció de productes nostres per a la dieta mediterrània; la promoció d'aquests productes per mig de l'Art; el compromís ètic amb l'ecosistema; en fi, es un esborrany d'un model econòmic possible, el que es fonamenta a la terra on vivim. ECONOMIA D'EQUILIBRI.

... Un nou món, des de les nostres arrels.
(Ll. Llach)

(*) (En aquest moment participen amb nosaltres els IES: Serra Mariola de Muro, Andreu Sempere d'Alcoi, R. Brosseta de Banyeres i Mediterrània de Benidorm)

(**) (Els vins del Celler estan qualificats entre 91 i 93 punts sobre cent en les millors guies, son medalla d'or a certàmens internacionals a Estoril, Viena o Berlín i a l'any 2011 estan seleccionats per al "Salón de los nuevos valores y mejores vinos de España" a New York)

Una comunicació sostenible per a la societat digital

Rafael Miralles Lucena
Professor i periodista.
Àrea de Periodisme,
Universitat de València.
2010

Les controvèrsies que en els darrers mesos han provocat les substancials filtracions de Wikileaks superen l'àmbit estrictament periodístic i situen la comunicació en l'epicentre del debat públic. És un cas de transcendència indiscutible que revela noves maneres d'anàlisi periodística i obri un debat sobre les consideracions ètiques del tractament de documents classificats i la credibilitat i la confidencialitat de les fonts.

Però deixant de banda Wikileaks, ningú no qüestiona el pes decisiu que tenen avui les polítiques de comunicació en les societats modernes. Les pràctiques comunicatives de la ciutadania, associades amb l'ús de la televisió i els llenguatges de les noves tecnologies de la informació i la comunicació, han canviat els esquemes tradicionals, s'han implantat en tots els àmbits públics i han tingut un protagonisme decisiu en l'escenari polític.

Amb la comunicació sostenible com a pretext, i en un moment que el periodisme travessa una profunda crisi d'identitat, aquest treball fa una aproximació crítica als mitjans com a constructors de realitat

i explora algunes vies per a transformar el model dominant. En una situació complexa de transicions mediàtiques i socials, apostem per un periodisme –podem anomenar-lo “sostenible”– que es refereix en la seua voluntat de saber i comprendre per a poder transmetre millor, un periodisme que no es deixi arrossegar per la velocitat i la instantaneïtat, que pose en primer pla la comprensió i que en conseqüència done temps per al dubte i la reflexió.

L'article que dona suport a aquestes consideracions generals va acompanyat d'altres dos textos que descendeixen als nostres escenaris territorials immediats. El primer, sobre l'ecosistema comunicatiu del País Valencià, planteja sintèticament un estat de la qüestió en els diferents suports –premsa escrita, ràdio, televisió, Internet– i comenta alguns aspectes transversals, com ara les polítiques comunicatives, la llengua i la identitat cultural. L'altre, rescata el projecte de televisió pública i educativa que va promoure fa més d'una dècada l'Ajuntament d'Alcoi i que al meu entendre conserva, en les seues línies mestres, plena vigència.

Sobre comunicació i sostenibilitat

Des del món de la comunicació, pot semblar agosarat pretendre articular un discurs coherent amb l'ecologia i el desenvolupament sostenible, termes habitualment associats amb el medi ambient i l'entorn natural. Però les intervencions dels éssers humans no es limiten a la biosfera sinó que també afecten la *socioesfera*, l'àmbit propi de la comunicació, el medi social i humà. De la mateixa manera que la biosfera és un sistema viu on tot hi està interrelacionat, en la comunicació s'integren totes les seues parts, i així les intervencions en les xarxes comunicatives d'un espai determinat, amb els seus desequilibris i incoherències, arriben a provocar repercussions més generals.

Els ecosistemes comunicatius, els espais públics on circulen els discursos dels mitjans de comunicació social, són les formes històriques en què les societats organitzen la seua producció social de la comunicació. Aquests peculiars ecosistemes inclouen el sistema comunicatiu però també representen un plantejament integral que presta atenció i

connecta, entre altres, les particularitats, els processos i els canvis de l'estructura comunicativa, els mitjans, l'economia, la política comunicativa i els contextos comunicatius.

De la seua banda, l'ecologia de la comunicació és una perspectiva d'estudi relativament nova que, des del desitjable desenvolupament harmònic i equilibrat de l'ésser humà amb el medi natural, intenta establir paral·lelismes amb l'àmbit social. Tot i que pot abastar molts aspectes, qualsevol aproximació a **l'ecologia de la comunicació implica una anàlisi crítica dels mitjans, una denúncia de les contradiccions del model hegemònic de comunicació i una proposta de vies per a superar-les**. Es tracta d'un conjunt de plantejaments que exigeixen als ciutadans i les ciutadanes una presa de consciència per a actuar responsablement des del seu entorn comunicacional.

Des del meu punt de vista, la comunicació sostenible està relacionada amb la participació dels actors socials, el suport de la ciutadania i el seu compromís i protagonisme amb el procés comunicacional: sense la participació de les audiències, l'acte comunicatiu perd el sentit. Per això, els responsables d'elaborar els continguts i les programacions dels mitjans han de preocupar-se de reflectir les necessitats de les persones a qui van dirigits i contribuir a la seua satisfacció. No podem qualificar de sostenible un procés de comunicació si no té el suport de la comunitat a la qual s'adreça. Un model de comunicació es legitima precisament quan es dota d'un projecte que representa les aspiracions de les seues audiències, i és precisament la vinculació que estableix amb els diversos actors socials la que en garanteix la seua fixació i la permanència en el temps.

Particularment, **la sostenibilitat comunicativa també té molt a veure amb aspectes culturals i lingüístics, trets inseparables dels processos comunicacionals**. Per tant, no es pot qualificar de sostenible una comunicació desarticulada de la llengua i la cultura pròpies de la seua comunitat i, en conseqüència, allunyada dels actors socials. Els mitjans que aposten per la sostenibilitat social expressen la cultura pròpia –en el sentit més ampli de l'univers humà en què es desenvolupen. Altres factors relacionats amb la sostenibilitat són l'atenció preferent als continguts de

proximitat que responen a les demandes i els interessos més immediats dels ciutadans i les ciutadanes i a l'impacte i la incidència social dels seus continguts, que cal no confondre amb la "popularitat" de determinats programes radiofònics o televisius. De fet, hi ha productes comunicatius que poden suscitar l'atenció d'alguns sectors socials però que en el fons ignoren la participació de les audiències, silencien els conflictes i els problemes de la gent, menyspreen el desenvolupament social, educatiu, cultural o econòmic o obstaculitzen la transformació social.

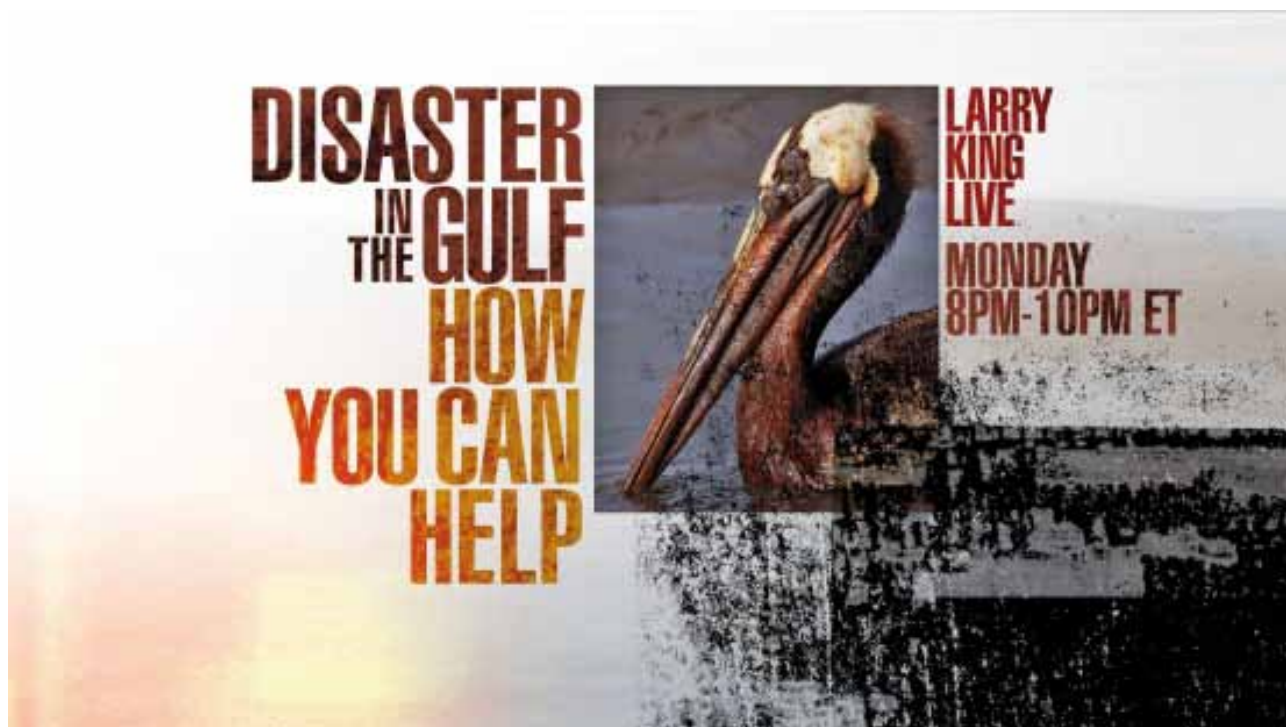
Comunicació, espai local, globalització

El pes d'un mitjà de comunicació està relacionat amb la seua credibilitat social, la qual no està determinada només pels seus continguts i la seua política informativa sinó més aïna per la seua posició ideològica en la societat. Per això, els processos participatius que comprometen les comunitats i contribueixen a enfortir el vincle social, tenen millors perspectives de sostenibilitat que aquells altres que limiten o neguen l'accés i la participació dels actors socials. Però cada vegada hi ha menys espais d'expressió de la pluralitat cultural i ideològica i cada vegada són menys les empreses que controlen els fluxos de comunicació globals. A més, el creixent poder dels "mercats" no es limita a actuar en les activitats econòmiques tradicionals sinó que amenaça d'arrambar el conjunt d'activitats culturals i comunicatives.

En aquest context, **els modestos mitjans de comunicació anomenats "alternatius" contribueixen a enfortir identitats culturals i a afavorir l'estímul de noves expressions en la societat.** La seua sostenibilitat és sobretot el resultat del compromís polític dels actors socials que els hi donen suport. Tot i que els valors d'aquests mitjans alternatius solen quedar fora de l'avaluació quantitativa dels mesuradors d'audiències, les dinàmiques de la comunicació no poden comptabilitzar-se només amb xifres, sinó mitjançant la comprensió dels fenòmens socials que giren al voltant dels drets dels ciutadans i les ciutadanes a l'expressió i l'accés lliure a la informació. De fet, l'eclosió de mitjans de comunicació d'àmbit local de vocació comunitària compromesos amb la defensa de les

identitats socioculturals i lingüístiques els ha convertit ara per ara en instruments ben útils per a la construcció democràtica i la transformació social.

En l'altre extrem de l'esfera local hi ha la globalització, un procés que condueix a un model de societat planetària on tots els seus membres estan interconnectats però que amenaça de difuminar i homogeneïtzar els trets culturals de les identitats locals. La dimensió socioeconòmica de la globalització comunicativa inclou les tendències cap a la desregulació, o l'abandonament de l'Estat i desaparició de les barreres nacionals; la integració, o la unificació dels sectors de la indústria comunicativa; la convergència de les tecnologies de telecomunicacions i informàtica; i la mundialització econòmica, l'homogeneïtzació i estandardització de l'oferta i el consum. D'aquesta manera, els grans conglomerats que configuren les indústries culturals i comunicatives sintonitzen plenament amb la lògica del capitalisme: disposen d'estructures complexes, connectades a corporacions financeres i tecnològiques amb les quals comparteixen propietats d'empreses culturals o d'un altre tipus, experimenten processos de concentració empresarial i de convergència puntual en l'intercanvi mercantil de productes comunicatius. I gràcies al seu poder i a la seua posició estratègica, **les megacorporacions comunicatives tenen capacitat per a fixar els grans temes de l'agenda informativa planetària i per a construir l'univers simbòlic de la gent,** sense que cap contrapoder cultural o mediàtic siga capaç de fer-los front.

Davant l'amenaça de difuminar i homogeneïtzar els trets culturals de les identitats locals, i com a resultat de la dialèctica entre les dimensions globals i locals, en l'àmbit de la comunicació es reivindica la idea de *globalització*, un procés resultant de les interaccions entre ambdós pols i que representa les dues cares del mateix món informatiu.

Els mitjans, “constructors” de realitat

La importància que té i la centralitat que ocupa la comunicació en les societats contemporànies semblen indiscutibles. La televisió i els altres mitjans informatius, els subjectes socials i les seues pràctiques comunicatives, amb les diverses tecnologies, han imposat la seua lògica al funcionament del sistema polític i la democràcia formal.

De fet, els mitjans de comunicació exerceixen un monopoli efectiu de la producció i la distribució informatives a gran escala i, a través d'aquests instruments, controlen l'accés dels ciutadans a l'anomenat espai públic. És una lògica que referma la uniformitat mediàtica en compte de la diversitat, fins al punt d'imposar criteris comuns de selecció, jerarquització i en gran manera d'interpretació de la realitat.

Per a exercir el poder és primordial controlar els discursos periodístics perquè a través d'aquests mecanismes els mitjans “construeixen” la realitat, una operació interessada que intenta constituir-se en l'únic reflex del món real. Però els processos de comunicació són dinàmics i contradictoris, i la recepció, la comprensió i la significació dels temes que transmeten els mitjans es desenvolupen en contextos socials i culturals diversos: les audiències no reaccionen sempre de manera unívoca i previsible. La globalització aplicada al camp mediàtic, el procés a escala mundial generat en la confluència del sistema capitalista amb els avanços de la informàtica i les telecomunicacions, ha provocat canvis ostensibles en les tasques periodístiques.

Les noves maneres de fer periodisme sorgides en la dècada dels anys noranta del segle XX han anat acompanyades de distintes aplicacions tecnològiques –càmeres autònomes de televisió, telefonia mòbil, equips lleugers de transmissió per satèl·lit– que, per primera vegada en la història, faciliten la transmissió, quasi en l'acte, d'esdeveniments històrics com va ocórrer amb la Guerra del Golf. **És en l'últim decenni del segle passat que la televisió relleva la premsa escrita com a mitjà informatiu de més audiència i influ-**

ència i es converteix en el principal referent per als altres mitjans, als quals els indica les pautes, els marca l'agenda, els tria els protagonistes i els dicta l'enfocament dels temes. Els historiadors del periodisme coincideixen a assegurar que la versió de la televisió s'ha imposat, sobretot, per la capacitat d'aquest mitjà de mostrar en el moment i amb emoció els patrons més versemblants de les notícies. “*Està pasando, lo estás viendo*”, anunciava el ja desaparegut canal televisiu de notícies en espanyol CNN+, un lema d'autopromoció amb què pretenia condensar el valor que la televisió atorga a l'assistència “en directe” de l'espectador a un esdeveniment noticiós espectacular. Però sabem que veure no és comprendre, perquè per a saber ens cal una informació profunda. I per a interpretar-la bé necessitem temps per a processar-la i interconnectar-la amb els coneixements ja adquirits.

La “mort del periodisme”, una expressió provocadora amb què l'exdirector de *Le Monde Diplomatique*, Ignacio Ramonet, va voler formular la crisi de la producció informativa, es va manifestar amb la pèrdua de pes de distintes maneres emblemàtiques d'entendre la professió informativa: el periodisme d'investigació, el periodisme independent i crític; el periodisme de notícies socialment rellevants; el periodisme com a servei públic; el periodisme interpretatiu; el periodisme informatiu de dades i fets i no de declaracions, etc.

Un nou periodisme?

Com a reacció a aquesta crisi, als EUA va emergir l'anomenat periodisme cívic o públic, per a insistir en l'essència de la professió segons la tradició liberal progressista, un periodisme que té en compte els punts de vista de la gent, no com a consumidors sinó com a ciutadans actius als quals se'ls faciliten elements suficients de coneixement de la realitat, així com canals de participació i debat cívics sobre els temes que els interessen.

Els procediments d'aquest nou paradigma de periodisme consisteixen a deixar de banda les notícies ocasionals per a substituir-les per informacions temàtiques que fan un seguiment dels conflictes, esbrinen els seus rerefons i promouen la reflexió. És una contribució que pretén que la ciutadania no

en tinga prou amb un consum superficial dels temes que conformen l'actualitat i s'interesse per tot allò imperceptible a primera vista. El periodisme cívic pretén que els mitjans esdevinguin actors i promotors de diàleg social tot estimulant els processos ciutadans amb una bona cobertura i un adequat seguiment dels conflictes per tal de reconnectar la ciutadania a la vida pública.

De la crisi del periodisme, també en són responsables les transformacions de l'ecosistema comunicatiu, particularment els avanços espectaculars de les tecnologies de la informació i la comunicació, que qüestionen i desdibuixen la clàssica separació establida entre emissors i receptors existent abans de l'era Internet. Tot plegat ha afectat la principal funció social del periodisme, la d'explicar les coses d'interés general que passen al món. Els condicionants derivats de la immediatesa, l'entreteniment i l'espectacularitat han relegat sovint el quefer dels periodistes a abordar temes insubstancials i frívols, i a allunyar-se del tractament de qüestions complexes que requereixen d'un esforç i un processament específics. **Moltes pràctiques professionals s'han convertit així en un exercici quasi burocràtic que recorre a maneres rutinàries i superficials de relatar els esdeveniments**, amb expressions que –no sempre intencionadament– emmascaren la realitat i els fets. Un repàs als nostres mitjans de proximitat ens podria il·lustrar sobre com, en bona part d'ells, aquestes rutines solen produir un ventall de notícies en les quals pesa més l'agenda institucional d'actes que la mateixa informació d'actualitat. El treball periodístic tenaç, la infor-

mació buscada, investigada, contrastada i ben explicada és, particularment en la premsa local, *rara avis*.

La complexitat realment existent en la societat no es pot explicar amb peces informatives irrelevantes, superficials, trivials, cridaneres o sensacionalistes. Hi ha *complexitat*, diu Edgar Morin, quan són inseparables els distints elements que constitueixen un tot, i existeix un teixit interdependent entre l'objecte de coneixement i el seu context, entre les parts i el tot. La complexitat és precisament la unió entre la unitat i la multiplicitat, i el desafiament de la complexitat és aplicar aquesta manera de pensar a totes les nostres accions quotidianes.

Com traduir el plantejament de la complexitat al món de la comunicació? El periodisme de baixa qualitat, d'acord amb aquest paradigma, intenta posar ordre en l'univers i representar-nos-el així: organitzat, equilibrat, de manera "natural". Però **enfrentar-se amb els fets noticiables implica no simplificar-los ni mutilar-los, sinó treballar amb la incertesa, acceptar que hi ha moltes coses imprevisibles que no s'han d'ignorar ni amagar.**

La realitat social és complexa i no es pot explicar sense entendre-la primer. La urgència i les presses no són bones aliades de la comprensió de la realitat social, que és complexa per naturalesa. Ser el primer a contar un fet –o a assabentar-se'n– no és cap garantia d'una correcta informació, que exigeix el contrast de fonts, l'explicació necessària i la narració ben travada. La manca d'espai i/o de temps per a explicar conflictes que requereixen l'articulació d'idees, o l'estalvi desmesurat de paraules per a desplegar una argumentació són obstacles tècnics rellevants. El llenguatge,

sovint superficial, gastat i redundant, o l'absència de contextualització, amb relats que posen l'accent en anècdotes insignificants, són altres entrebancs notables amb què s'ha d'enfrontar el periodisme per a tractar la complexitat.

Per a recuperar la credibilitat del periodisme cal replantejar-se quines fórmules narratives serveixen perquè el periodisme rellevant informativament no traïska les seues pròpies funcions originàries. Necessitem un altre periodisme, més profitós per a la societat, amb noves maneres de relatar la informació, amb procediments més ajustats a la realitat, més aclaridor i més útil a la ciutadania. Un periodisme que recorde els principis elementals que, com apunta el professor Josep Lluís Gómez Mompert, es poden resumir en quatre eixos:

1. **Qüestions ètiques i deontològiques:** veracitat; responsabilitat; honestedat; serietat; separar informació i publicitat; no mesclar informació i opinió; equitat; contrast; no acceptar regals, prebendes i suborns; legalitat democràtica; drets humans.
2. **Fonts i documentació per a les informacions:** comprovar els fets; indagar i investigar els temes; utilitzar fons de primera mà; treballar amb fonts plurals; verificar les fonts; no assumir fonts alienes sense identificar-les; explotar bancs i centres de dades, consultar experts; buscar antecedents dels fets; contextualitzar i relacionar els casos.
3. **Tractament i desenvolupament de les notícies:** abordament complet del tema; enfocament adequat; mirada no androcèntrica; coherència interna de la notícia; gènere i/o text pertinents per al cas; llenguatge i imatges vàlides; espai i/o temps ajustats; presentació atractiva; escriptura i/o oralitat acurades; lèxic precís; relats agradables.
4. **Relació amb l'opinió pública:** informació d'interés públic; notícies rellevants; independència de poder i institucions o organitzacions; autonomia de conceptes, teories i ideologies; discurs obert; contribuir a la reflexió; coadjuvar a la deliberació; promoure ciutadania; defugir les desqualificacions; eludir el conflicte.

Nous perfils

Amb tots els avantatges que aporten les tecnologies de la informació i la comunicació, cal un periodisme que aprofite aquests recursos per a processar i relatar les informacions de manera interdisciplinària. Són necessaris professionals, dones i homes capaços d'abordar els conflictes importants amb l'estudi de fonts documentals, la consulta amb experts, el contrast i l'anàlisi amb distints interlocutors, més que periodistes que només treballen el seu "olfacte" per detectar la notícia. **Són necessaris periodistes amb una bona formació, que mantinguin vives les funcions pròpies de la professió: buscar, escoltar, analitzar, assignar prioritats socials, elaborar i donar sentit a informacions veraces**, de manera que es convertisquen en coneixement útil per al debat públic i la participació democràtica.

En l'actual fase del capitalisme, però, apostar per aquest periodisme implica transformar l'estructura de les relacions laborals. Les rutines de producció, els contractes lleonins i la pressió dels anomenats mercats de treball deixen poc de marge als professionals de la comunicació. D'altra banda, la col·laboració amb les empreses, a través de màsters, beques, convenis i patrocinis, amenaça de convertir les universitats en còmplices de la mercantilització del coneixement i de les pràctiques periodístiques, aspectes que agreugen encara més el problema. Així, en les mateixes facultats de comunicació en què s'aposta per un periodisme conseqüent s'incita els estudiants a integrar-se, des de la seua etapa formativa, en el pervers joc del mercat laboral.

Però la informació, entesa com un bé públic, no rau només en les redaccions dels mitjans de comunicació, sinó, sobretot, en la voluntat comunicativa de la ciutadania –incloent-hi també els periodistes més actius– que lluita per fer-se un lloc en l'espai públic. En els últims anys proliferen a Internet els portals de contrainformació, els blocs i altres formats on les ciutadanes i els ciutadans poden participar en els temes que els interessin i sobre els quals els grans mitjans guarden silenci... Hi han aparegut plataformes de periodisme d'investigació –és el cas, però no l'únic, de

Wikileaks–, mantingudes mitjançant donacions de l'audiència, que practiquen un periodisme independent dels grans imperis mediàtics i que faciliten l'accés a una informació que els mitjans convencionals amaguen per interessos inconfessables. Aquestes plataformes representen a hores d'ara un referent inevitable, un punt de partida des d'on es pot regenerar el periodisme que necessitem.

La col·laboració entre organitzacions i plataformes socials amb mitjans de comunicació que tinguen interessos convergents, així com la conscienciació de la ciutadania respecte al fet que potser cal pagar un preu per a disposar de mitjans independents –atés que la dependència de la publicitat per a finançar-se sempre condicionarà el seu discurs–, són, tal volta, aspectes centrals per a assolir una comunicació lliure i no tutelada. Però per a assegurar la funció social del periodisme i el caràcter de bé comú públic de la informació cal també disposar d'un sector públic participat per la ciutadania i el suport de l'Estat a les iniciatives comunitàries, amb una legislació respectuosa amb la pluralitat i el rigor. En aquest sentit, és important no identificar servei públic amb mitjans minoritaris i testimonials. La rellevància de la gestió pública està a tindre uns mitjans de comunicació públics econòmicament viables i rendibles, tant socialment com culturalment. Per a reduir al mínim la dependència econòmica del mercat, i fins on siga possible de les subvencions públiques, hi ha noves possibilitats que s'obrin pas a través d'Internet, amb les anomenades xarxes socials, els blocs o els portals de contrainformació, sense perdre de vista els fenòmens d'agitació mediàtica que avui simbolitzen els col·lectius de *hackers* militants com Anonymous. En tot

cas, Internet permet crear mitjans alternatius amb una potencial influència social significativa i amb uns condicionants d'accés econòmic relativament assequibles, i això obri la possibilitat de qüestionar l'actual monopoli de les corporacions sobre la informació. Particularment atractius són els formats de televisió per Internet, promoguts de manera cooperativa per organitzacions i xarxes socials i polítiques alternatives. No es tracta, cal remarcar-ho, de reivindicar la pràctica d'un "periodisme alternatiu" sense pes social rellevant, perquè l'objectiu és ser capaços de qüestionar i desestabilitzar la influència dels mitjans convencionals, i aprofitar tots els badalls que presenta el sistema comunicatiu. Qualificar d'alternatiu l'únic periodisme desitjable suposaria renunciar que tots els mitjans, també els tradicionals, exercisquen la seua responsabilitat i garantisquen que els professionals actuen d'acord amb els principis de l'ofici periodístic.

En aquest escenari, el periodisme ha de ser capaç de treballar i combinar alhora la perspectiva local amb la global per tal de projectar-se en un periodisme *glocal* perquè les temàtiques locals s'encreuen, en gran manera, amb vincles globals, de manera que un periodisme que no articule adequadament aquests dos pols privarà la seua audiència d'una informació completa. Ens cal, per tant, un nou enfocament *glocal*, un altre periodisme que no ens conforma amb el tractament de la realitat visible sinó que va més enllà de les notícies immediates —a les quals no renuncia—, aborda temes complexos i aprofundeix en el tractament dels conflictes a escala planetària.

Periodisme, a seques

En els últims anys, les pràctiques comunicatives desitjables han sigut reivindicades, descrites i adjectivades de distintes maneres: periodisme cívic, periodisme públic, periodisme responsable, periodisme alternatiu, periodisme compromés, periodisme humà, alterperiodisme ... En aquestes pàgines potser estaria justificat que reivindicàrem la denominació de periodisme sostenible, tot i que l'autèntic periodisme, des dels seus orígens, ha de prescindir d'adjectius perquè té uns trets que el defineixen ben bé, al marge de les marques que se li vulguen afegir.

Dit això, només un teixit social vigorós i dinàmic, capaç d'entendre que la comunicació és un àmbit clau per a la lluita emancipatòria i que actua conseqüentment, pot desestabilitzar el control de les grans empreses mediàtiques sobre la informació i exigir alhora uns mitjans de servei públic que atenguen una necessitat social bàsica com és l'existència de la comunicació social i d'una opinió pública i plural. Tot i que estem encara lluny d'aquest escenari, hi ha motius per l'esperança perquè tenim estudiants i professionals de la comunicació i la investigació social, docents, mitjans alternatius, organitzacions ciutadanes i sectors crítics de la societat disposats a assatjar propostes convergents en aquest sentit.

Una comunicació sostenible per a la societat digital

Ràdio

De les 197 freqüències de ràdio existents al País Valencià, 105 estan gestionades per empreses o entitats públiques: 37 pertanyen corporacions municipals, 18 al grup Ràdio Televisió Valenciana –15 amb la programació de Ràdio 9 i tres la de Sí Ràdio– i 50 a Radio-televisión Española –15 emeten els programes de RNE; 12 els de Radio Clásica, 12 els de Radio 3 i 11 els de Radio 5–. De les altres 92 emissores autoritzades, només tres tenen llicència d'emissió cultural. La resta són totes comercials i, llevat de tres, formen part o estan associades a cadenes d'àmbit estatal de distints grups de comunicació: Prisa-Unión Radio (Ser, Los 40, Cadena Dial, M80, Máxima FM), Cope (Cope AM, Cope FM, Cadena 100, Rock & Gol), Planeta-Antena 3 (Onda Cero, Europa FM, Onda Melodía), Kiss FM, Punto Radio, Radio Marca, Radio Intereconomía. Aquesta distribució configura un sistema radiofònic caracteritzat per la concentració de la propietat en unes poques empreses privades i per la uniformització de la programació. Destaca sobretot la manca d'emissores i cadenes de matriu valenciana, un panorama resultant de l'herència franquista i de les successives concessions efectuades des dels poders públics en 1981, 1989 i 1998.

Capítol a banda mereixen les anomenades ràdios lliures, comunitàries o alternatives, constituïdes inicialment en el context de la Transició a la democràcia i que se situen al marge del control dels poders polítics i de les empreses de comunicació. El gran estendard de les ràdios lliures al País Valencià i la degana d'aquestes emissores és Ràdio Klara (València). Federades amb ella, dins la Xarxa de Ràdios Lliures del País Valencià, hi ha Ràdio Malva (Poblats Marítims-València), Artegàlia Ràdio (Alacant), Ràdio Mistelera (Xara) i Radioaktiva (Alcoi), amb programacions que es poden sintonitzar a més des dels seus portals a Internet.

El futur de la ràdio valenciana es presenta ple d'incerteses, atès que els processos de digitalització mediàtica en els àmbits de la producció i la recepció, que comporten més possibilitats per a ampliar l'oferta programàtica i accedir a la informació, es troben retardats en comparació de la premsa impresa i la televisió. Aquesta indefinició en l'aposta per la tecnologia

unit a l'absència d'un model de ràdio valenciana afecta de manera particular les emissions locals, que amb les noves eines informàtiques podrien esdevindre referències descentralitzadores per a permetre la configuració de menús personalitzats d'escolta per l'oient i el trencament de la linialitat de la recepció imposada per l'emissor.

El govern valencià va convocar el 2007 un concurs per a adjudicar les 31 noves emissores privades que li van ser atorgades pel govern espanyol, una resolució encara pendent que determinarà l'aposta per la pluralitat o, com és previsible, l'accentuació de les tendències a la concentració de la propietat, la homogeneïtzació dels continguts i l'increment de les emissores de signe conservador i nacionalista espanyol.

Televisió

Els inicis de les emissions televisives al País Valencià se situen en el 1960, amb l'arribada de Televisión Española, tot i que no serà fins al 1974 que arrancarà *Aitana*, un programa informatiu d'àmbit autonòmic. Una altra fita destacada és el 9 d'octubre de 1989, data d'inici de les emissions de Canal 9–Televisió Valenciana. Des del 2007, al País Valencià es reben els senyals televisius analògics i digitals a través d'ones hertzianes i de satèl·lit, cable o ADSL, d'àmbit local i comarcal, autonòmic, estatal i internacional.

L'audiència de televisió al País Valencià arribava als 3.640.000 espectadors el 2007, una xifra una mica superior als registres anteriors, ja sensiblement elevats. L'últim informe disponible, del 2002, mostrava que el País Valencià era, amb 122 emissores, la segona autonomia per nombre de televisions locals, la majoria de les quals van anar constituint-se de manera caòtica, des de l'al·legalitat, abans de la promulgació de la primera normativa estatal sobre el sector, el 1995.

Però en la concessió pel govern valencià, el 2005, de llicències per a la gestió privada de canals de televisió digital terrestre, el mapa de la propietat se situarà de manera clara en l'òrbita ideològica del PP. Les dues llicències de televisió digital autonòmica s'adjudiquen a Las Provincias TV (Vocento) i a Popular TV (Cope), aquesta última sense a penes vinculacions amb la indústria audiovisual valenciana. En canvi, és bandejada la sol·licitud d'Info TV, emissora que des del 2002 emetia la seua programació en valencià amb una dinàmica productiva arrelada a l'audiovisual autòcton. Una altra proposta que es desestima és Valencia TeVe, vinculada amb Jesús Sánchez Carrascosa, exdirector de Canal 9 i cap de gabinet de l'expresident Zaplana, i a la seua dona, M. Consuelo Reyna, exdirectora de *Las Provincias*. Pel que fa a la distribució dels 42 canals locals, els principals grups beneficiats, resulten ser Intereconomía – Alcoi, Elda, Oriola, Torrevella, Sagunt i Torrent–; *El Mundo* –Benidorm, Elx, Castelló i València– i

Una comunicació sostenible per a la societat digital

de la informació i la comunicació configuren un nou escenari per a la recepció del senyal televisiu i possibiliten allotjar un canal de televisió amb una allau de continguts que poden ser distribuïts en la xarxa per qualsevol persona o col·lectiu. Cal ressenyar en aquest sentit el desinterés de la Generalitat envers la constitució d'un consell de l'audiovisual, una autoritat independent responsable de supervisar, ordenar i dinamitzar el sistema audiovisual valencià –que en altres llocs, com Catalunya, ha mostrat la seua capacitat i eficiència– és una mostra més de la dependència de l'audiovisual valencià dels interessos polítics.

Libertad Digital –Elx, Alzira, Sagunt i Torrent–. Mediamed, un grup constituït el mateix any per empresaris pròxims als PP, aconsegueix estar present en 13 demarcacions. En conjunt, els grans grups de comunicació espanyols, la majoria d'orientació conservadora, obtenen 17 concessions, a pesar de no tindre implantació en el País Valencià i de no demostrar experiència en l'àmbit de la televisió local, requisits que recull la convocatòria.

Canal 37 TV obté dos canals a Alacant i Alcoi, tot i que aquest últim emet amb l'indicatiu “Mariola Televisió”. Prensa Ibérica accedeix a dues llicències a València i Alacant, Prisa n'obté dos més i Vocento una, a través de LP Teva de *Las Provincias*, i Antena 3, a Torrent. Altres actors aconsegueixen mantindre les seues emissions: Intercomarcal, a Elda; Canal Vega TV, a Oriola; Noticias Te Ves, a Benidorm; Canal 56 Televisió Comarcal, a Vinaròs; Televisió Comarcal de la Costera, a Canals; i Ribera Televisió, a Alzira. A falta de convocar les adjudicacions en quatre demarcacions pendents, el mapa resultant de la TDT retalla encara més la pluralitat informativa i empresarial del sector i incrementa la concentració de la propietat de les emissores de televisió al País Valencià. Amb tot, hi ha empreses concessionàries que encara no han iniciat les emissions o les han interrompudes, i altres que segueixen incomplint les condicions legals d'ús de la llicència: la programació i emissió de continguts de producció pròpia i de pel·lícules i audiovisuals autòctons, així com l'ús del valencià.

Resulta pràcticament impossible classificar les televisions de proximitat valencianes perquè a hores d'ara Internet i les tecnologies

Internet

Bona part dels mitjans de comunicació valencians en Internet provenen de mitjans impresos o audiovisuals. Hi ha una minoria, tot i que amb una tendència creixent, de cibermitjans exclusivament desenvolupats en Internet la majoria dels quals pertanyen a empreses privades lligades a grups de comunicació estatals –Ser, Cope, *El País*, *El Mundo*, *ABC*, *20 Minutos*– que s'expressen en castellà. Només un terç del total de cibermitjans valencians utilitzen habitualment la llengua pròpia del País.

Com a dada històrica, cal destacar que la revista setmanal en català *El Temps*, fundada a València, va ser la primera publicació de l'estat espanyol que va disposar d'una versió digital. També mereix una ressenya particular *Vilaweb.cat*, portal pioner escrit íntegrament en català amb seu central a Barcelona i amb edicions en distintes localitats del País Valencià. Aquest mitjà, dirigit pel valencià Vicent Partal, és un referent indefugible del ciberperiodisme més enllà de les nostres fronteres lingüístiques. Amb propòsits semblants hi ha *El Punt.cat*, continuació del setmanari del mateix nom que va deixar d'imprimir-se.

Altres cibermitjans autonòmics que informen en llengua catalana són *L'informatiu.com*, *Pàgina26.com* i *AnnaNotícies.com*, que abasten tot l'àmbit de l'espai comunicatiu valencià. Amb semblant vocació, tot i que amb un abast més limitat, hi ha els diaris digitals *Aramultimedia.com*, a les comarques de l'Alcoià, el Comtat, la Vall d'Albaida i la Costera, i *Comarquesnord.cat*, als Ports i el Maestrat.

Des de Borriana s'edita, en castellà, *EIPeriodic.com*, la mateixa llengua emprada per *DiarioCríticoCV.com*.

Bona part dels cibermitjans, que tenen el seu origen en la ràdio i en la premsa, es limiten a oferir una informació que coincideix amb la versió que es pot escoltar pel transistor o trobar als quioscos. Un cas paradigmàtic és la versió digital de *Ciudad de Alcoy*, mitjà que només penja en el seu portal el pdf de l'edició en paper. En un altre sentit cal mencionar Radio Cocentaina que, a més d'emetre en valencià a través de les ones hertzianes, renova cada dia un bloc amb els textos de les notícies.

Dins del món d'Internet, cada vegada pren més consistència el bloc, un ferrament comunicatiu a l'abast de qualsevol persona usuària de la xarxa, que es distingeix per disposar d'una capçalera identificativa i una sèrie d'entrades, amb textos, imatges, vídeos, enllaços..., ordenades cronològicament en ordre invers. A mitjan 2010 es van comptabilitzar més de 600 blocs vinculats amb el País Valencià, dels quals només un 15% empraven exclusivament el català. Entre els temes que interessen als blockaires valencians cal ressenyar, a més de qüestions de tipus personal, les creacions artístiques, la tecnologia, la política, els temes professionals, l'actualitat i la cultura.

El cas de Canal 9 i RTVV

En els més de vint anys de funcionament, els problemes de finançament i de subordinació política han acompanyat la trajectòria de les empreses dependents de Ràdio Televisió Valenciana (RTVV). El volum de les pèrdues acumulades per l'ens, que ha hagut de refermar-se amb injeccions colossals de diners públics de la Generalitat, ha arribat a qüestionar-ne la viabilitat econòmica i fins i tot a plantejar-ne la privatització.

El 2010 l'estimació del deute de RTVV va superar, segons distintes fonts, els 1.200 milions d'euros. Entre les explicacions d'aquest forat econòmic monumental hi ha el pagament a periodistes afins al govern valencià i, sobretot, la contractació a preus desorbitats de producció audiovisual externa. El mateix síndic de comptes ha arribat a qualificar la situació de "fallida tècnica", pròpia d'una empresa en pro-

cés de liquidació. De fet, Mediapro, la societat que té els drets de transmissió televisiva dels partits de futbol de la lliga espanyola, ha interromput el servei a Canal 9 atés que RTVV no ha saldat el deute. Un altre indicador de la fallida econòmica de l'ens és el dèficit que genera la retransmissió del mundial de Fórmula 1, amb uns índexs d'audiència molt per davall dels de La Sexta, l'altra cadena que també ofereix les curses. D'altra banda, Canal 9 Internacional ha sigut desconnectat del satèl·lit que distribuïa el seu senyal per tot el planeta ja que no podia fer front a la despesa que generava.

Hi ha observadors que pronostiquen per a mitjan 2011, després de les eleccions autonòmiques, una espectacular retallada de la plantilla, vora 2.000 persones en l'actualitat, la meitat de les quals podrien anar-se'n al carrer. De fet, un 45% dels contractes professionals són temporals, una via aprofitada per l'empresa per a el·ludir el requisit laboral de superar una oposició o pertànyer a una borsa de treball. A través d'aquesta modalitat hi ha unes dues-centes persones que exerceixen funcions de periodista amb contracte de guionista, sense haver-se'ls exigit per a accedir-hi cap coneixement de valencià. D'altra banda, hi ha un centenar de persones becàries a les quals se'ls ha fixat sense a penes requisits. Amb sous de *mileuristes*, aquest col·lectiu assumeix responsabilitats de categories superiors i no cotitza a la Seguretat Social. La Intersindical Valenciana, present en el comitè d'empresa, ha denunciat els "contractes desbaratats" i el "fraud generalitzat" que també s'estén a la ràdio pública, una situació que afavoreix, segons el sindicat, "la manipulació submissa de les informacions".

Els indicadors de l'audiència de RTVV han situat l'ens molt per davall d'altres empreses anàlogues, com ara la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. Però als gestors i als responsables de la programació les dades sembla que no els importen. Les seues energies es destinen a controlar de manera inflexible els temes polítics, la majoria procedents de declaracions oficials de les conselleries, que s'emeten sense difondre les rèpliques de l'oposició. La baixada de credibilitat dels informatius, per exemple, ja no és discutida ni tan sols pels seus més fanàtics seguidors.

La instrumentalització política dels serveis informatius de RTVV per part del partit del govern de torn ha sigut sempre una constant, tot i que aguditzada fins a l'extrem des de l'arribada del PP al govern de la Generalitat, que va convertir l'ens en un aparell de propaganda al seu servei. La "manipulació informativa" de la programació de RTVV ha sigut denunciada de manera insistent, tant per l'oposició política com per les organitzacions sindicals, el comitè d'empresa i diverses plataformes ciutadanes.

Interessa apuntar algunes de les pràctiques emprades pels serveis informatius de la nostra radiotelevisió pública. En primer lloc, la desorbitada atenció dels seus noticiaris cap a la meteorologia, les festes o les extravagàncies, uns criteris que ignoren o minimitzen dades i fets d'interés general i els substitueixen per l'anècdota i la insignificança, tot perquè la realitat mostrada s'adeqüe als objectius polítics del poder. Un altre punt fort dels informatius és el protagonisme i la presència sobredimensionada del president de la Generalitat a qui, des del govern de Zaplana, sol acompanyar un equip de periodistes de RTVV encarregats de formatar la informació d'acord amb les pautes indicades des del gabinet presidencial. Una altra estratègia consisteix a silenciar o reduir

a la mínima expressió totes les informacions i opinions inconvenients per al partit governant, o favorables a partits, organitzacions o plataformes ciutadanes situades en les coordenades polítiques de l'oposició. En l'últim període, l'ens ha rebut nombroses crítiques per la cobertura informativa de l'anomenat *cas Gürtel*, en què s'assenyala l'anterior director general de RTVV, Pedro García, investigat per cobrar comissions milionàries pels contractes derivats de la visita del papa a València.

Amb tot i això, val a dir que encara hi ha bons periodistes que treballen a RTVV tot i que, per la seua ideologia o la seua professionalitat, van ser relegats de les seues responsabilitats i condemnats bé a treballar en el segon canal o a realitzar informacions desvinculades de la política, com ara els esports, la meteorologia o l'estat del trànsit.

Finalment, un capítol específic de la política comunicativa de RTVV mereix l'idioma en què s'emeten els programes. El debat obert sobre el model lingüístic de la radiotelevisió pública, present des del moment de la seua constitució, s'ha aguditzat en els últims anys, a causa del vertiginós retrocés del valencià en les emissions, on l'idioma propi ja ha sigut superat pel castellà.

Les emissions de TV3

La política de comunicació de la Generalitat ha incorporat entre els seus eixos l'obsessió per impedir les emissions al País Valencià de la Televisió de Catalunya (TVC) i, en conseqüència, clausurar les instal·lacions dels repetidors dels senyals que en fan possible la difusió. Des de mitjan anys vuitanta, Acció Cultural del País Valencià (ACPV) va posar en marxa, mitjançant les aportacions econòmiques de milers de ciutadans, una xarxa de repetidors distribuïts per distintes comarques valencianes. A pesar de la indefinició sobre la seua legalitat, **els senyals de les emissions de TVC es rebien amb normalitat fins que el govern Camps, davant la imminència de les eleccions autonòmiques del 2007, va obrir un expedient sancionador contra Acció Cultural**, amb una quantiosíssima multa a l'entitat i la supressió de les emissions. Des d'aleshores hi han hagut d'intervindre els tribunsals de justícia i a hores d'ara el conflicte per les emissions segueix embarcancat: mentre el Consell de la Generalitat

valenciana justifica la seua posició en el compliment estricte de la legalitat, ACPV argumenta que les freqüències a través de les quals emet TV3 al País Valencià són competència del ministeri d'Indústria. Tot i que la majoria de les resolucions judicials han confirmat les mesures del govern Camps, ACPV disposa d'importants suports de la societat civil que en els últims anys ha protagonitzat actes de protesta contra el tancament dels reemissors. L'entitat ha llançat també una campanya de recollida de mig milió de signatures per a presentar una iniciativa legislativa popular que empare les emissions de TVC al País Valencià. En aquest context, la persistent indeterminació del govern espanyol contribueix a que el conflicte seguisca empantanat.

Política comunicativa, llengua, identitat

El sistema comunicatiu és el principal productor del material simbòlic i cultural que conforma les identitats col·lectives. De les representacions que projecten els mitjans de comunicació depenen bona part de les acceptacions i els rebuigs socials que generen aquestes identitats. Qualsevol comunitat, amb estat o sense, necessita disposar d'un espai (nacional) de comunicació solvent, i per això els estats procuren exercir el seu control sobre les identitats projectades pels mitjans, per tal d'imposar, per acció o omissió, el seu projecte.

Amb caràcter general, les successives administracions autonòmiques valencianes han coincidit a ignorar la importància del sector mediàtic per al foment de polítiques públiques amb voluntat de promoure la democràcia participativa, el creixement econòmic, la vertebració territorial o la normalització cultural. Aquesta aparent desatenció envers les polítiques comunicatives s'ha manifestat de manera palesa des de 1995. Des d'aleshores, la política cultural dels governs del Partit Popular ha estat protagonitzada per les grans inversions en projectes com ara Terra Mítica a Benidorm, la Ciutat de les Arts i les Ciències a València, la *Ciudad de la Luz* a Alacant o *Castellón Cultural*. És la mateixa estratègia que ha justificat l'equipament d'infraestructures o la promoció de "grans esdeveniments" esportius: el circuit del motor, a Xest; les instal·lacions al Port de València per a l'*America's Cup*; el circuit urbà de Fórmula 1, a València; o l'Àgora de la Ciutat de les Arts i les Ciències, a València també. Al capdavant, aquesta política, que ha ignorat la potencialitat de mitjans de comunicació i editorials per a vitalitzar el teixit econòmic, ha preferit presentar la marca "Comunitat Valenciana" en tots els esdeveniments i equipaments, amb pràctiques comunicatives d'*autobombo* entestades a identificar els interessos de la ciutadania amb els del partit que exerceix el govern. D'aquesta manera, les febles polítiques comunicatives de l'administració valenciana, sotmeses a la confrontació entre els partits polítics i sense una perspectiva clara i coherent de projecció cap al futur, han menyspreat l'interés general de la societat civil.

Llevat de Ràdio Televisió Valenciana, per part de la Generalitat no hi ha hagut a penes inversions públiques ressenyables en

el sector de la comunicació. Cal mencionar l'anomenat programa *Prensa-Escuela*, a través del qual l'administració autonòmica adquireix i envia als centres educatius –sense preguntar-los-ho prèviament– lots de diaris, en la majoria dels casos de línies editorials pròximes als seus interessos, sense que a hores d'ara haja fet públic el cost global del programa, zelosament ocultat pels responsables del Consell.

Els mitjans de comunicació valencians, en conjunt, segueixen apostant per promoure una identitat valenciana subalterna de l'espanyola. En aquest sentit, **la Generalitat, en compte de desplegar una política comunicativa per a la protecció i la promoció de la llengua pròpia, sembla més interessada en la castellanització de l'espai comunicatiu**, com s'ha vist en RTVV i en la recent adjudicació dels canals de TDT a empreses afins als seus interessos polítics. És revelador que al País Valencià no hi haja cap capçalera que tinga una distribució arreu del territori. A pesar de les diverses edicions territorials amb què compten *Las Provincias*, *Levante-EMV* o *Información*, aquests diaris mantenen bàsicament la seua identitat "provincial", tant en la concepció del diari com en la seua distribució. Els intents successius de projectar, en els temps de la

UNA TELEVISIÓ SOSTENIBLE PER A ALCOI?

A la ciutat d'Alcoi, alguns vam somniar que un altre model de televisió era possible. Des de mitjan 1996 fins a l'estiu del 2000, els governs municipals –coalicions del PSPV-PSOE, Esquerra Unida i Nova Esquerra– van impulsar un conjunt de mesures dirigides a la posada en marxa d'una televisió local de servei públic i de titularitat municipal. L'Ajuntament va incorporar als seus pressuposts distintes assignacions destinades a la televisió local, amb unes jornades de debat, la reserva d'una freqüència per a les emissions, la signatura de contractes amb productores locals i l'encàrrec d'un informe específic a una empresa de comunicació especialitzada.

Durant aquest període, se'm va encomanar la responsabilitat de coordinar les tasques per a posar en marxa la televisió d'Alcoi. Tot i que finalment el projecte no va prosperar, **la televisió**, almenys amb els trets bàsics que vam configurar en aquella etapa, **és encara una assignatura pendent que té la ciutat d'Alcoi**. La cessió de l'alcaldia al Partit Popular –contrari a una televisió pública municipal– va impedir comprovar fins a quin punt les intencions avançades pels anteriors gestors comptaven amb la convicció i la solidesa suficients per a arribar fins al final.

Transcorreguda una dècada des d'aquella aventura fracassada, la represa del projecte per part d'una nova corporació muni-

cipal podria servir, amb una adequada posada al dia –sobretot pel que fa als suports tecnològics de les emissions–, per a enfrontar-se amb determinació i coratge als reptes de la societat de la informació. Des d'aquesta presumpció, hem rescatat alguns apunts, a cavall entre el possibilisme de la intervenció real i la utopia que tot treball prospectiu està forçat a imaginar, que presentem com a contribució a un debat públic que estímem necessari.

El projecte de constitució d'una televisió pública i educativa d'Alcoi, promogut per l'Ajuntament d'Alcoi el 1996, gaudia d'una acceptació generalitzada per part de la societat, fins i tot dels sectors més reticents amb la iniciativa, com ho va palesar una investigació que vam dur a terme aleshores. No existia cap rebuig inicial i es va aconseguir suscitar expectatives favorables a la constitució del nou mitjà. La Televisió d'Alcoi, a més, era considerada com un condensador simbòlic dels valors que els ciutadans i les ciutadanes estimaven importants de la seua ciutat, particularment pel que feia al reforçament de la modernitat i la identitat pròpia. Aquests dos aspectes van ser els punts forts del projecte, els aspectes centrals sobre els quals hi havia un elevat grau de consens entre la població.

Quina televisió volen els alcoians

Hi havia un conjunt de demandes i requisits sobre el model televisiu, en el qual les coincidències de les persones consultades eren ben rellevants: qualitat de la producció i professionalitat del personal; independència dels partits polítics i dels poders públics, en particular del govern municipal; caràcter informatiu i de servei públic de la programació; estil propi de les emissions, distint de les televisions generalistes; àmbit comarcal de cobertura; emissions en valencià; admissió de publicitat local i comarcal; possibilitat de participació de la iniciativa privada; agent de dinamització social, econòmic i tecnològic; caràcter educatiu i cultural, suport a les tasques escolars i d'alfabetització; projecció i articulació amb la universitat; formació professional en matèria de comunicació.

Aquestes demandes sobre el model bàsic de televisió s'hi acompanyaven de tres eixos febles, susceptibles d'articular amb intervencions futures, sobre els quals es constata una manca de consens. En primer lloc, percebem diferències en la projecció de l'imaginari de la ciutat. Mentre que els col·lectius civils defensaven una televisió que perfilara la "imatge real" de la ciutat i que no amagara les seues contradiccions i conflictes, els sectors empresarials i comerciants s'inclinaven perquè la televisió es configurara com un element al servei dels seus interessos i que projectara la ciutat a l'exterior "per a vendre". D'altra banda, eren perceptibles dues concepcions de la ciutat: una més cosmopolita enfront d'una altra de perfil localista "aïllacionista". Els sectors vinculats amb la cultura preferien un mitjà que, tot i reforçant els trets d'identitat propis, lligara la ciutat al món exterior, sense complexos. Per contra, una televisió de temàtica exclusiva sobre Alcoi era la preferida per l'associacionisme ciutadà i l'empresa. Finalment, els col·lectius consultats manifestaven un cert escepticisme a l'hora de col·laborar amb un projecte que els resultava desconegut. S'hi parlava més del que es volia obtenir de la televisió local que d'allò que s'hi estava disposat a aportar.

Una proposta de televisió per a Alcoi, que considere les prevencions i demandes que van manifestar els actors socials consultats, **hauria d'assentar-se sobre un projecte de comunicació multimèdia inte-**

grador dels mitjans i recursos avançats.

L'exigència de bandejar qualsevol temptativa de televisió de caràcter *amateur* i el rebuig als models no professionalitzats de la majoria de televisions locals, s'uneix a la necessitat d'adoptar fórmules integradores que aprofiten totes les potencialitats del mitjà, atés que la nova tecnologia en matèria audiovisual té una estructura multimèdia que permet l'articulació amb Internet i produir més eficaçment a un cost menor. Tots aquests recursos haurien de posar-se al servei d'un model televisiu propi, on la creativitat i la innovació en els formats serviren per a reforçar la identitat que reclamen els ciutadans. De manera molt destacada, cal que aquesta televisió de servei públic pugui esdevindre un agent destacat en la reactivació de la vida i la participació ciutadana i de les activitats productives.

El risc que un projecte tan ambiciós com el que ens vam atrevir a dibuixar no prosperara era, com s'ha vist, irrefutable. La clarividència dels alcoians i les alcoianes a apuntar cap al nucli dur del problema, és a dir, el perill que els poders polítics enverinaren la televisió pública, és una mostra que els mals que els ciutadans associen amb el mitjà tenen molt a veure amb la seua gestió, més que amb les seues possibilitats expressives, d'informació, formació i entreteniment. Per això **no és agosarat plantejar novament la necessitat d'un pla estratègic sobre la televisió local i l'assoliment d'un pacte en el qual les forces polítiques es comprometeren** a impulsar la creació d'una empresa municipal de comunicació, a garantir el seu sosteniment i a respectar unes regles del joc pactades,

entre les quals hi ha la independència del seu equip de periodistes i altres professionals, i l'establiment de mecanismes i d'òrgans de participació i de control democràtics.

La comunicació audiovisual és la que condensa més efectivament la cultura contemporània, la que configura i transmet de manera preponderant una versió del món. Per això, cal que tots els habitants de la ciutat puguin accedir a les noves tecnologies de la informació i la comunicació, per a descobrir, aprendre, desmitificar, gaudir... Una televisió local de titularitat pública sentida com a pròpia, pròxima a totes aquelles persones que s'hi vulguen acostar, oberta a la participació de tothom, seria una bona via per a possibilitar-ho. La implicació de la societat civil també serviria per a dinamitzar la vida pública i per a impulsar alternatives democratitzadores.

En matèria de comunicació, la constitució de la Televisió d'Alcoi és potser una iniciativa necessària, però no és l'única. **El suport a la creació, a la ciutat i les comarques veïnes, d'agències de notícies, productores audiovisuals, mitjans de proximitat, xarxes telemàtiques, etc., suposaria globalment una alternativa econòmica real.** Perquè, convé tindre-ho present, la televisió, el sector audiovisual i les polítiques culturals són un eix estratègic en el desenvolupament de les nostres societats.

El projecte no materialitzat de la Televisió d'Alcoi és només un de tants exemples que demostren la manca de polítiques de comunicació al País Valencià. Les institucions públiques locals i autonòmiques no han descobert encara l'enorme potencial que la implantació progressiva de xarxes i circuits de comunicació de proximitat podria suposar per a la vertebració de les comarques i els pobles valencians. En aquest sentit, l'impuls des de l'àmbit local a la creació d'un espai valencià de comunicació, ben estructurat i connectat amb els distints nuclis comarcals i municipals, i amb vocació d'articular-se amb altres territoris, especialment els de llengua i cultura catalana, és un repte a considerar. Perquè amb la renúncia permanent de Ràdio Televisió Valenciana a articular l'ecosistema comunicatiu valencià, aquesta seria una de les últimes oportunitats de fer-ho possible.

Els objectius

Recapitem un repertori d'objectius que identifiquen el model de televisió local pública i educativa, un mitjà de comunicació de servei públic i educatiu, professionalitzat, independent, de qualitat, innovador, plural, obert a la participació ciutadana i controlat democràticament.

- Contribuir a l'articulació de l'ecosistema comunicatiu d'Alcoi i de les comarques de l'Alcoià i el Comtat. Cooperar amb altres mitjans de característiques semblants de la resta de comarques centrals valencianes.
- Donar prioritat als temes i fets d'interés públic –informació, educació i cultura, entreteniment– i desestimar la lluita per l'audiència a qualsevol preu.
- Contribuir de manera preferent al procés de recuperació lingüística, a través de l'ús normalitzat del valencià en les emissions.
- Promoure la cultura pròpia d'Alcoi i del País Valencià, el respecte al medi ambient, el pluralisme, la tolerància, la solidaritat amb els altres pobles, el tractament respectuós i comprensiu de les minories, l'atenció a la gent més desfavorida i, en general, l'impuls al conjunt de valors democràtics.
- Contribuir a rescatar la memòria històrica, artística, cultural i festiva d'Alcoi, amb atenció als protagonistes, els processos i els esdeveniments, i a les manifestacions de qualsevol tipus que configuren el patrimoni de la ciutat.
- Defugir la mercantilització dels continguts, la consideració homogenitzadora de les audiències, el menyspreu cap a les manifestacions minoritàries.
- Alfabetitzar la població en els codis i llenguatges audiovisuals.
- Dotar-se d'un estil informatiu propi, amb fórmules originals i alternatives, amb afany didàctic i amb perspectives noves.
- Comunicar temes referits particularment a l'àmbit local i comarcal, preferentment referits a aspectos socials, culturals,

mediambientals i educatius, sense defugir notícies d'altres àmbits superiors, sobretot si hi ha implicats temes, entitats i persones de la ciutat.

- Aplicar un model de gestió que impedisca convertir el mitjà en instrument polític i escenari de la lluita pel poder.
- Treballar perquè les audiències s'hi senten reflectides, que s'hi arrepleguen els seus punts de vista.
- Oferir una informació immediata, pròxima als assumptes que interessen als ciutadans.
- Prestar atenció a la promoció econòmica i la dinamització social: creació de llocs de treball, suport al petit comerç i la indústria audiovisual local, revitalització del teixit associatiu.
- Acostar la gestió pública a la ciutadania, amb informacions i anàlisis dels debats, iniciatives i acords de la corporació municipal i de les instàncies que en depenen.
- Participar en les campanyes d'informació i sensibilització ciutadana promogudes per les distintes entitats ciutadanes.
- Donar la paraula als seus protagonistes, els alcoians i alcoianes, en les seues manifestacions esportives, culturals, festives, educatives o de qualsevol altra condició.
- Promoure la participació i el debat sobre els temes de l'agenda informativa i de servei públic.

- Servir als joves com a mitjà per a l'alfabetització, l'educació en el consum i la producció dels mitjans audiovisuals i per a estimular la seua creativitat en aquests llenguatges.
- Aprofitar els recursos i les ajudes de les distintes instàncies oficials per a promoure experiències de caràcter educatiu i de dinamització social i econòmica.
- Constituir-se com a referent d'avantguarda d'un impuls al sector audiovisual a les comarques centrals valencianes.
- Establir convenis i línies de col·laboració amb productores audiovisuals, institucions educatives i culturals, universitats, associacions professionals de la comunicació i les arts escèniques, etc.
- Erigir-se en motor i eix comunicatiu que contribueixca a donar cohesió a la comunitat i reforçar la identitat de la ciutadania.
- Tendir un pont nou cap al futur i servir com a tribuna des d'on projectar l'imaginari col·lectiu de la ciutat. Estimular la manifestació de distintes sensibilitats, les aspiracions i els reptes dels alcoians i les alcoianes en la societat de la informació.

Per a saber-ne més

- Gómez Mompert. J.L. (2001). "Periodismo de calidad para una sociedad global". *Pasajes de pensamiento contemporáneo*, núm. 7. Universitat de València, Fundació Cañada Blanch.
- (2005). "Complexitat social i qualitat informativa: cap un periodisme 'glocal'". *Quaderns de Filologia. Estudis de Comunicació*, Vol. II, pp. 13-30. Universitat de València.
- López García, G. (ed.) (2010). *El ecosistema comunicativo valenciano. Características y tendencias de fondo*. València: Tirant lo Blanch.
- Maceda, V. (2011) "On és Peter?". *El Temps*, núm. 1.386, 4 de gener. València: Edicions del País Valencià.
- Miralles, R. (2001). *Una televisió pública i educativa per a Alcoi*. Universitat de València, Departament de Sociologia i Antropologia Social.
- (2005). "Repensar la reforma, reformar el pensamiento" (Entrevista amb Edgar Morin). *Cuadernos de Pedagogía* núm. 342, gener. Barcelona: Wolters&Kluwer.
- Mollà, T. (2009). *Quina televisió pública?* Alzira: Bromera.
- Oliva, Ll. I Sitjà, X. (1996). "El periodisme cívic recupera el prestigi. Noves maneres d'informar s'obren camí als Estats Units". *Capçalera*, núm. 69. Barcelona: Col·legi de Periodistes.
- Ramonet, I. (1999). *La tirania de la comunicació*. Barcelona: Debate.
- DD.AA. (2010). "20 anys de RTVV". *Saó*, núm. 345, gener. València: Saó Edicions.
- Unió de Periodistes Valencians (2002). *La informació valenciana de proximitat*. València: Unió de Periodistes Valencians.
- Vallés, A. (1999). *Historia de la radio valenciana (1925-1998)*. València: Ceu-San Pablo.
- Xambó, R. (2001). *Comunicació, política i societat. El cas valencià*. València: Tres i Quatre.

L'educació valenciana: ineficàcia i insostenibilitat

Vicente Díaz

1.- Una introducció necessària: de l'estratègia de Lisboa a l'Agenda Europa 2020

Fa ja deu anys que els Caps d'Estat i de Govern de la Unió Europea, en la reunió celebrada a Lisboa al març del 2000, van reconèixer que *"la Unió Europea està confrontada a un canvi quàntic resultant de la globalització i dels desafiaments d'una nova economia basada en el coneixement"*, i van acordar una gran meta per a l'horitzó de 2010, a saber: *"Fer de la Unió Europea l'economia basada en el coneixement més competitiva, i dinàmica del món, capaç de generar un creixement econòmic sostenible amb més i millors ocupacions i una major cohesió social"*.

Per a l'èxit d'eixa ambiciosa meta es va establir com a estratègia una transformació radical de l'economia europea () i un programa per a la modernització tant dels sistemes de

benestar social com dels d'educació i formació. Com va destacar la pròpia Comissió, *"mai abans el Consell Europeu havia reconegut, en tal mesura, el paper que exercixen els sistemes d'educació i formació en l'estratègia econòmica i social i en el futur de la Unió"*. (C.E.C., 2003).

Es va iniciar així la denominada **Estratègia de Lisboa**, la qual va complir la missió d'emmarcar els objectius europeus per al 2010 en matèria d'educació i formació, definint **tres grans objectius estratègics** –*Millorar la qualitat i eficàcia dels sistemes d'educació i formació, facilitar l'accés de tots als sistemes d'educació i formació i obrir aquests sistemes a un món més ampli*–, que haurien d'impregnar les polítiques de tots els països de la Unió en l'horitzó de 2010. A fi de valorar l'evolució dels sistemes educatius, el Consell Europeu de Brussel·les de 2003 va establir diversos **punts de referència**, els **benchmarks**, que haurien d'aconseguir-se abans de la finalització de 2010.

L'educació valenciana:
ineficàcia i insostenibilitat

Alguns d'eixos **benchmarks**—*Rebaixar l'abandó educatiu enjorn almenys al 10%, elevar al 85% el percentatge de jòvens menors de 22 anys que ha finalitzat l'ensenyança secundària postobligatòria, reduir en un 50% el percentatge d'escolars de 15 anys amb rendiments insuficients en les competències clau i aconseguir que almenys el 12,5% de la població adulta entre 25 i 64 anys participe en programes de formació permanent*—, segons l'opinió d'experts europeus, són singularment rellevants per a un creixement econòmic sostenible. Així, estudis recents de l'OCDE referits a l'Europa dels quinze (2001), han destacat que l'ensenyança secundària exercix un paper crucial en el desenrotllament econòmic. Quant major és el percentatge de la població adulta que, en un país o en una regió, ha finalitzat els seus estudis de secundària superior, tant major és la seua riquesa mesurat en termes de PIB *per capita*, sent esta connexió més forta que per als estudis universitaris. Els autors de l'informe aporten com a explicació d'eixe resultat

el fet que l'ensenyança secundària superior (Batxillerat i/o FP de grau mitjà o superior) proporcione un bon nivell d'instrucció de caràcter general i, al mateix temps, un bon nivell de competències intermèdies o competències clau, les quals han sigut àmpliament identificades com a elements essencials per a un bon comportament del sistema econòmic. No és casualitat que la Unió europea haja centrat en l'educació secundària bona part de les seues prioritats de millora dels sistemes educatius.

No obstant això, finalitzat ja l'any 2010, la Unió Europea dista molt d'aproximar-se als **benchmarks** esmentats. Una distància, per cert, que afecta tan desigualment al conjunt de països i regions de la UE com a les diverses comunitats autònomes de l'Estat Espanyol. D'altra banda, les dificultats intrínseques per a assolir els **objectius estratègics** plantejats en l'*Estratègia de Lisboa* s'han vist alimentades per l'actual **crisi econòmica i financera**, una crisi que *"ha tirat per terra anys de progrés econòmic i social i exposat les debilitats estructurals de l'economia europea"*.

Per a fer front a ambdós circumstàncies —la caducitat efectiva de l'*Estratègia de Lisboa* i les debilitats estructurals d'Europa evidenciades amb la **crisi econòmica**— el Consell Europeu va adoptar al juny del 2010 la denominada **Estratègia Europa 2020**: *"una estratègia que ens ajude a eixir enfortits de la crisi i convertisca a la Unió Europea en una economia intel·ligent, sostenible i integradora que gaudi d'alts nivells d'ocupació, de productivitat i de cohesió social"*. Per a això **Europa 2020** proposa **tres prioritats** que es reforcen mútuament: a) **creixement intel·ligent**: desenrotllament d'una economia basada en el coneixement i la innovació; b) **creixement sostenible**: promoció d'una economia que faça un ús més eficaç dels recursos, que siga més verd i competitiva; c) **creixement integrador**: foment d'una economia amb alt nivell d'ocupació que tinga cohesió social i territorial.

A més, l'*Estratègia Europa 2020* planteja **cinc objectius principals** per a les polítiques dels estats membres, un dels quals es referix explícitament a l'educació, *"el percentatge d'abandó escolar hauria de ser inferior al 10% i almenys el 40% de la generació*

més jove hauria de tindre estudis superiors complets". Este **objectiu principal** plantejat per als sistemes d'educació i formació ha vingut acompanyat de **dos directrius específiques**. La **directriu** orientada al "desenrotllament d'una força de treball capacitada per a respondre a les necessitats del mercat de treball, promovent una ocupació de qualitat i una formació continuada (lifelong learning). I la referida a la "millora del rendiment dels sistemes d'educació i formació en tots els nivells i increment de la participació en l'educació terciària. Respecte a esta última directriu es plantegen els índexs numèrics en matèria d'educació per al 2020 (10% d'abandó escolar enjorn i 40% de la població amb estudis terciaris o equivalents)".

Abundant més en això, l'Estratègia **Europa 2020** ha concretat també dos **iniciatives emblemàtiques** que concernixen directament a l'educació: **Jovenut en moviment i una Agenda per a noves ocupacions i ocupacions**. La primera iniciativa està centrada en la "la promoció de la mobilitat d'estudiants i aprenents, el seu objectiu és reforçar els resultats i l'atractiu internacional de les institucions d'ensenyança superior d'Europa, incrementar la qualitat general de tots els nivells d'educació i formació en la UE, combinant excel·lència i equitat, i millorar la situació laboral dels jòvens". La segona pretén "crear condicions per a modernitzar els mercats laborals a fi d'incrementar els nivells d'ocupació i garantir la continuïtat dels nostres models socials. Açò significa habilitar les persones per mitjà de l'adquisició de noves qualificacions a fi que la població activa actual i futura s'adapte a les noves condicions i a potencials canvis de carrera, reduir la desocupació i incrementar la productivitat".

Finalment, l'Estratègia **Europa 2020**, junt amb els seus **objectius principals**, les seues **directrius específiques** i **iniciatives emblemàtiques**, formula una sèrie coherent de recomanacions polítiques a cada un dels Estats membres. Respecte d'això, l'Estat espanyol, per mitjà del Ministeri d'Educació, ha posat en marxa el Pla d'Acció 2010-11 en matèria educativa que, amb la col·laboració de les comunitats autònomes, permetrà modernitzar i flexibilitzar el sistema formatiu espanyol per a abordar les seues necessitats més urgents: "millorar el rendiment escolar, reforçar

la Formació Professional, internacionalitzar les universitats, dotar de més autonomia als centres, impulsar la formació del professorat i la cultura de l'avaluació, entre altres. Tot això garantint l'equitat del sistema".

En el present treball, revisarem, en primer lloc, les demandes que un creixement intel·ligent impulsat pel coneixement i la innovació planteja als sistemes d'educació i formació. A continuació, ens centrarem en l'anàlisi d'alguns indicadors de l'educació espanyola i valenciana referits als **benchmarks** de l'Estratègia de Lisboa en la perspectiva de l'Estratègia **Europa 2020**. Finalment avançarem algunes recomanacions per a una **Agenda de mesures educatives** per a la pròxima dècada.

2.- Un creixement intel·ligent i sostenible: demandes plantejats als sistemes d'educació i formació

El creixement intel·ligent significa la consolidació del coneixement i la innovació com a impulsors d'un creixement sostenible en el futur immediat. Açò requerix, entre altres actuacions, millorar la qualitat de la nostra educació i promoure la innovació i la transferència de coneixements en tota la Unió.

Aquestes són algunes de les demandes bàsiques que un creixement intel·ligent així definit trasllada als sistemes d'educació i formació:

L'educació valenciana:
ineficàcia i insostenibilitat

2.1 UNA MAJOR CAPACITAT QUALIFICADORA

Necessitem que els sistemes d'educació i formació en qualsevol dels seus trams i etapes qualifiquen, és a dir, proporcionen a cada persona en formació els coneixements, les destreses i les competències necessàries per a desenvolupar-se amb seguretat i autonomia en l'etapa educativa, formativa o laboral posterior.

Així, es tracta de poder garantir **estàndards educatius més elevats per a tots**, però també de *pilotar els sistemes educatius cap a la societat del coneixement, un tipus de societat que no competix tant per recursos materials com pels nous sabers: el saber matemàtic, la comprensió lectora, la competència multi-lingüe, el saber digital i la capacitat innovadora.*

En definitiva, es tracta de garantir que els sistemes educatius aporten, sense excepció, a cada ciutadà el valor afegit del coneixement

ment que els nous contextos (eixos contextos emmarcats en l'horitzó del **creixement intel·ligent** citat) requereixen de manera creixent.

2.2 UNA MAJOR CAPACITAT INCLUSIVA

La inclusivitat dels sistemes d'educació i formació ha de ser entesa com la capacitat efectiva d'aquests d'atendre adequadament en el seu si a sectors molt amplis de la població amb edats, aptituds i actituds molt diferents. En els països avançats, en els quals està garantida una escolaritat obligatòria i gratuïta de deu anys de duració almenys, la capacitat inclusiva dels seus sistemes educatius és tant major quant major és la capacitat d'atenció educativa des de la primera infància i quant de menor és la seua taxa d'abandó en l'etapa secundària. Des del costat de l'educació infantil, està prou establida empíricament –Els informes PISA des de 2000 a 2009– la incidència positiva d'esta sobre la posterior adaptació a la institució escolar, així com sobre els nivells de rendiment acadèmic en les etapes posteriors i sobre la

qualitat de la integració social en l'edat adulta. Des de la perspectiva de les diferents modalitats de l'Educació Secundària, *resulta imprescindible que tots els nostres joves es beneficien dels indubtables beneficis del mateix*. Per a F. López Rupérez (2005), “el seu paper estructurant en el pla cognoscitiu, la seua capacitat per a desenrotllar en l'individu destreses intel·lectuals de caràcter general, la seua contribució al desenrotllament del pensament abstracte i la seua positiva incidència en les habilitats de conceptualització constitueixen virtuts de l'educació Secundària considerablement valuoses, no sols per a adaptar-se a entorns laborals canviants i a les noves exigències de la societat del coneixement, sinó també per a obtindre profit d'eixa concepció de **life 'long' learning** –Formació al llarg de la vida- cada vegada més consolidada”.

En altres paraules, **“encara que a l'educació i la formació inicials són cada vegada menys suficients resulten, per això, cada vegada més necessàries”**. Per la qual cosa, cal donar a cada alumne totes les oportunitats possibles perquè madure el seu projecte personal i professional dins del sistema reglat d'Educació Secundària. Una demanda esta, la de major capacitat inclusiva dels sistemes educatius, lligada al grau de *flexibilitat* d'aquests i a la concepció del *trinomi educació-formació-ocupació* com un procés continu.

Respecte d'això, **F. López Rupérez** recordava que “estudis recents han posat de manifest en el si de la UE l'existència d'una correlació forta i estadísticament significativa entre *inclusivitat i desenrotllament econòmic*, de manera que els països desenrotllats són els que tenen sistemes reglats més inclusius. (...). Eixos mateixos estudis han revelat que quant major és el poder qualificador d'un sistema educatiu major és la seua capacitat inclusiva”.

Quant a la flexibilitat, convindria considerar el que diu **M. Barber**: “El nou desafiament –Un bon nivell de formació per a tots- suposa que vos resultats es convertix en la constant, i en este cas els mitjans es convertixen necessàriament en les variables. Si certs alumnes tenen necessitat un temps d'aprenentatge més llarg per a aconseguir bons resultats, caldrà donar-se'l. Si altres tenen necessitat de classes individuals intenses, caldrà donar-se-les. Si amb l'edat, certs alumnes aprenen millor en un

lloc de treball que en l'escola, haurien de tindre eixa possibilitat. Si diferents enfocaments de l'ensenyança i de l'aprenentatge resulten més adequats per a uns alumnes que per a altres, els professors haurien d'adaptar la seua pedagogia. Perquè tots els alumnes tinguen èxit en la seua escolaritat, els mitjans han de ser modificats tant com siga necessari”.

2.3. UNA MAJOR EQUITAT

L'evolució dels sistemes d'educació i formació cap a majors nivells d'equitat constitueix una exigència de caràcter ètic, però també de caràcter social i econòmic. Pel que es referix a la dimensió ètica, no crec que siga necessari fer cap esforç per a la seua justificació. L'exigència social deriva del fet que l'educació i la formació són instruments privilegiats per a elevar el capital social d'un país i la cohesió del mateix. L'exigència econòmica és la conseqüència de la necessitat qualsevol societat d'assegurar-se un capital humà extensivament distribuït.

Respecte d'això, a finals de 2008, la **Comissió per a les comunitats Europees** va fer públic l'estudi **Noves competències per a noves ocupacions**, en el qual es podia llegir: “en la UE-25, entre 2006 i 2020, la proporció de l'ocupació que requereix un alt nivell d'estudis passarà del 25,1% al 31,3% del total; l'ocupació que requereix qualificacions mitges també augmentarà lleugerament, del 48,3% al 50,1%. Això suposarà, respectivament, 38,8% i 52,4% d'ocupacions de nivell alt i mig. Al mateix temps, la proporció de l'ocupació que precisarà un nivell d'estudis baix disminuirà del 26,2% al 18,5%, (...), només la mitat de les ocupacions

L'educació valenciana:
ineficàcia i insostenibilitat

elementals seran ocupats per treballadors amb un nivell educatiu baix”.

Si tenim present que el número global de joves amb nivells educatius baixos té una distribució social molt desigual -en 2006, només el 27,5% dels fills de les famílies obres seguien estudis després de l'ESO, enfront del 85% dels fills de famílies de professionals-, no ha de resultar difícil entendre que un model de creixement intel·ligent i sostenible demanda dels sistemes d'educació i formació majors nivells d'equitat. Una demanda que no és independent de les dos anteriors: a major capacitat qualificadora i inclusiva dels sistemes d'educació i formació, major equitat en els mateixos.

2.4 L'EDUCACIÓ, UNA PROFESSION RICA EN CONEIXEMENT

Passar de la cultura de les creences a la cultura de les evidències. Certament l'educació ha sigut sempre, o quasi sempre, una indústria del coneixement, encara que en el sentit que les seues pràctiques es van transformant al compàs del coneixement acumulat sobre l'eficàcia de les mateixes. Açò contrasta amb altres

campes en què els professionals comencen el seu exercici amb la convicció que la seua pràctica es veurà transformada per la investigació. Per consegüent, el repte per als sistemes educatius moderns és crear **una professió rica en coneixement**, en la qual els responsables d'impartir els servicis educatius en primera línia -Escoles i professors- tinguen tant l'autoritat per a actuar i prendre decisions, com la informació necessària per a fer-ho de manera intel·ligent, amb accés a sistemes d'ajuda eficaç que els recolzen a l'hora de treballar amb una clientela pares i alumnes cada vegada més diversa.

3.- Indicadors educatius: comparabilitat de l'educació valenciana

Analitzades les demandes que un creixement intel·ligent, sostenible i integrador planteja als sistemes d'educació i formació, hem de passar a analitzar els indicadors que ens poden permetre mesurar els avanços, o retrocessos, alhora que facilitar la comparació a l'efecte de millora.

3.1 EL NIVELL DE FRACÀS EN L'ESO

Anomenen **fracàs escolar** a una convenció purament administrativa (que no educativa): percentatge de joves que no obtenen el títol d'ESO cada any, sobre el total de què haurien d'obtindre-ho a l'edat de 16 anys.

En la figura 1 podem observar l'evolució de la taxa bruta de graduació en AIXÒ entre l'any 2004 i el 2008. La dita taxa mostra una preocupant evolució a la Comunitat Valenciana, atés que ha disminuït 5,6 punts en 5 anys, quedant quasi a 10 punts de la mitjana d'Espanya, i ni més ni menys que a 25,2 punts del país Basc. I no oblidem que això s'ha produït alhora que s'incrementava quasi un 20% la despesa pública per alumne no universitari.

La gravetat d'esta dada es visualitza millor si tenim en compte que, per a poder prosseguir estudis de Secundària Postobligatòria, en la pràctica resulta imprescindible l'obtenció del títol de graduat en ESO. Així, vista la gravetat d'esta dada, no hem d'estranyar-nos davant de les alarmes provocades pel següent indicador.

3.2 ABANDÓ EDUCATIU PREMATUR

de població entre 18 i 24 anys que no ha completat l'Educació Secundària postobligatòria i no segueix cap tipus d'estudi-formació.

Es tracta d'un indicador utilitzat com a punt de referència clau de l'Estratègia **Europa 2020**, en la qual s'assenyala com a **objectiu la reducció d'aquell al 10%**.

Les dades de la figura 2 ens mostren que la UE-27 estava en 2009 a només 4,4 punts d'aconseguir-ho, mentres que per a la nostra Comunitat resulta poc versemblant que pugui acostar-se tan sols a situar eixa taxa per davall del 20%. Cal esperar que la fallida de l'insostenible model de creixement de l'última dècada pugui contribuir, en alguna mesura i de forma espontània, a millorar el perillós abandó educatiu enjorn dels joves valencians.

3.3 EL NIVELL DE FORMACIÓ DE LA POBLACIÓ

El percentatge de població de 20 a 24 anys que ha completat algun nivell de Secundària Postobligatòria, inclòs ja en l'Estratègia **de Lisboa 2010**, és un indicador dependent dels dos anteriors. Alt fracàs escolar en l'ESO i enorme abandó educatiu enjorn es tradueix en un pobre percentatge de joves amb estudis de Secundària Segona Etapa.

La figura 3 mostra l'evolució d'este indicador: la nostra Comunitat ha perdut quasi 2 punts entre 2004 i 2009, quedant a més de 20 punts de l'objectiu marcat per al 2010 per la mencionada Estratègia de Lisboa.

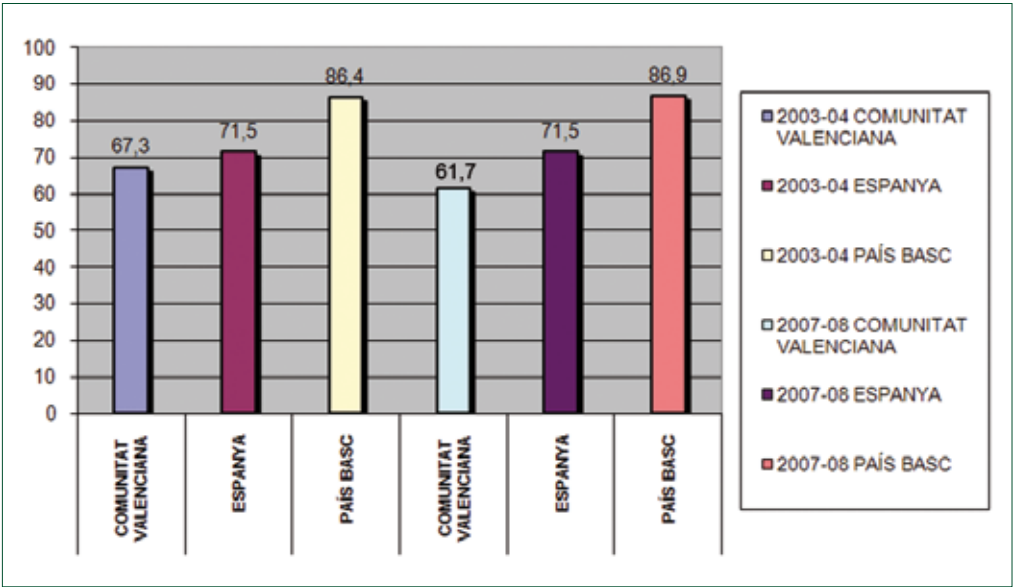

Figura 1. TAXA BRUTA GRADUATS EN ESO

L'educació valenciana:
ineficàcia i insostenibilitat

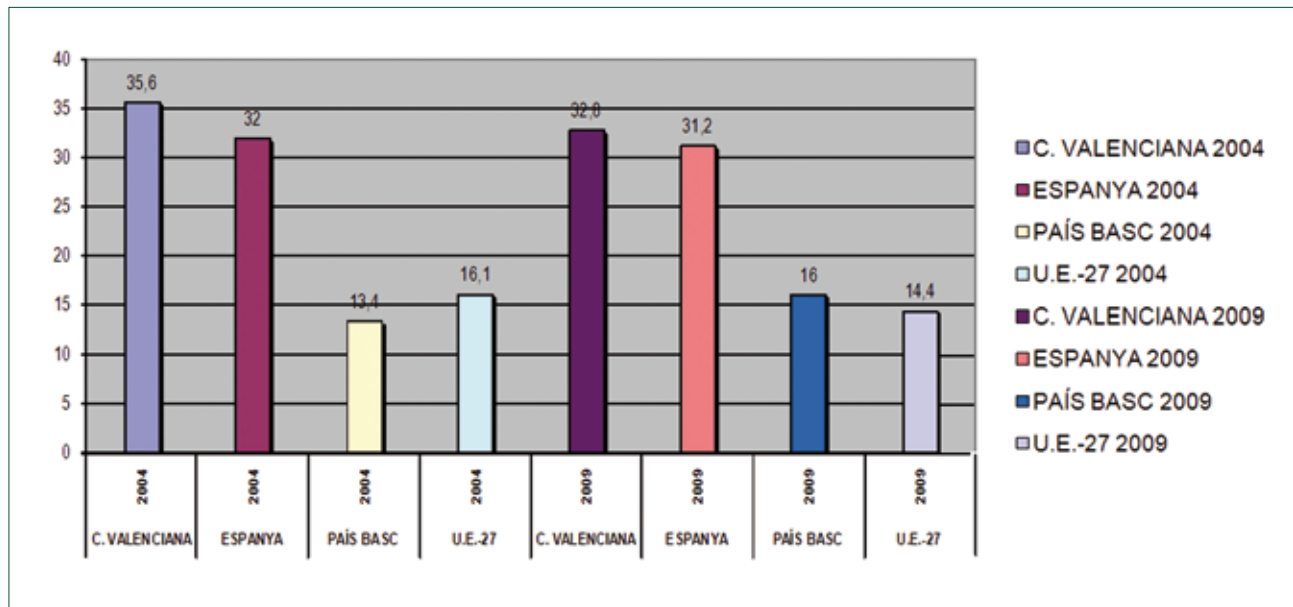

Figura 2. ABANDÓ EDUCATIU PRIMERENC

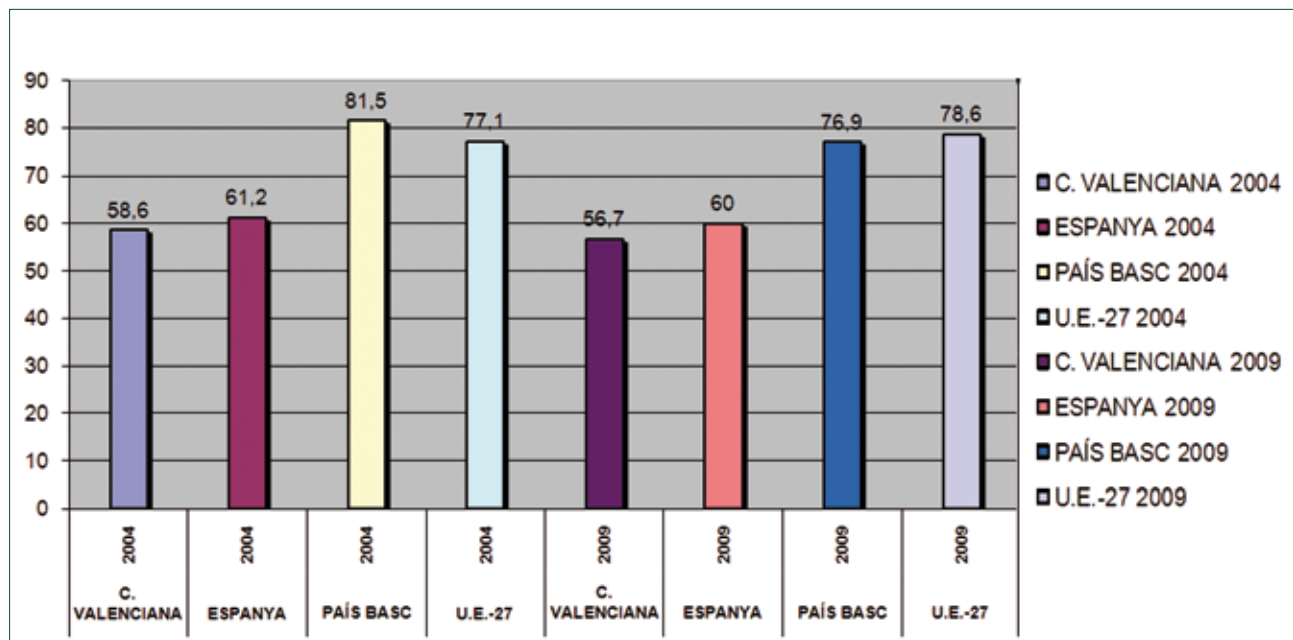

Figura 3. NIVELL DE FORMACIÓ DE LA POBLACIÓ JOVE

I això a pesar d'allò que s'ha advertit pels estudis de l'OCDE, citats més amunt, i el que destacaven de l'ensenyança secundària i el seu paper crucial per al desenvolupament econòmic, que explicarien el perquè la UE centra sobre l'educació secundària bona part de les seues prioritats de millora dels sistemes d'educació i formació.

La figura 4 mostra una altra mirada al nivell de formació de la població, en este cas el

tram d'edat de 25 a 34 anys. Així, podem veure que el 37,7% de la població del dit tram té només el nivell de formació de l'Ensenyança Obligatoria o inferior. És cert que el 34,7% ha completat els estudis d'Educació Superior, un dada molt pròxima al 40% plantejat com a objectiu per l'Estratègia **Europa 2020**. Vist la qual cosa, pareix més que evident que la nostra Comunitat arrossega un important dèficit de població activa qualificada, un dèficit històric derivat de l'escassa capacitat qualificadora del seu sistema d'educació i forma-

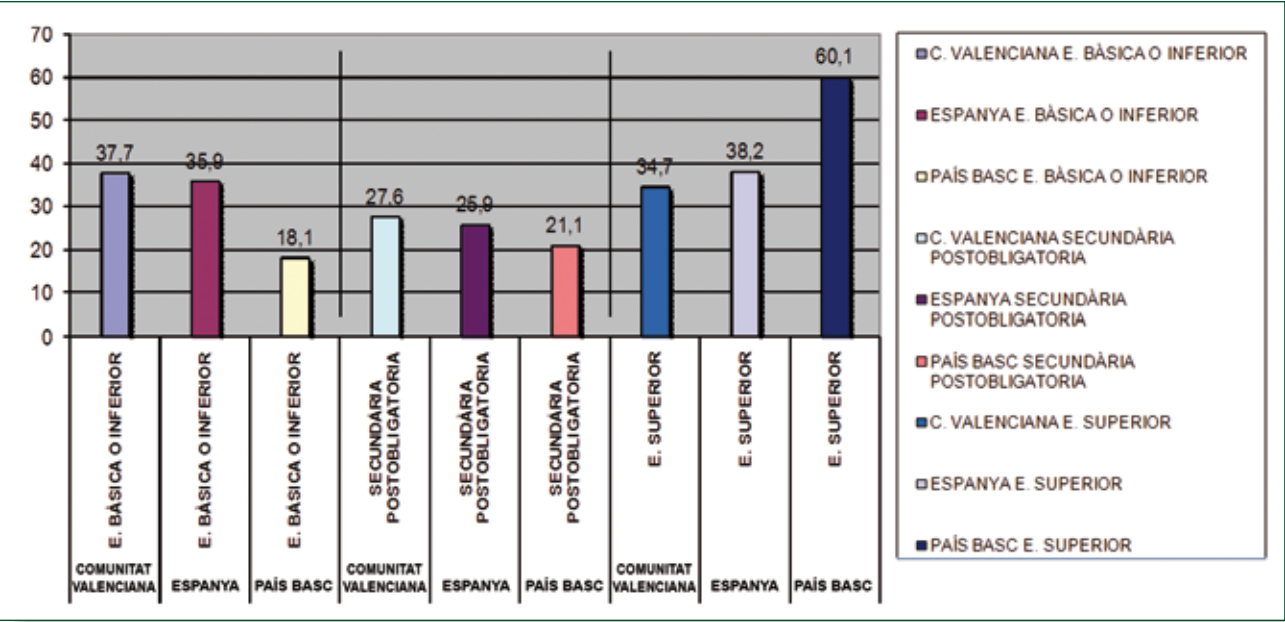
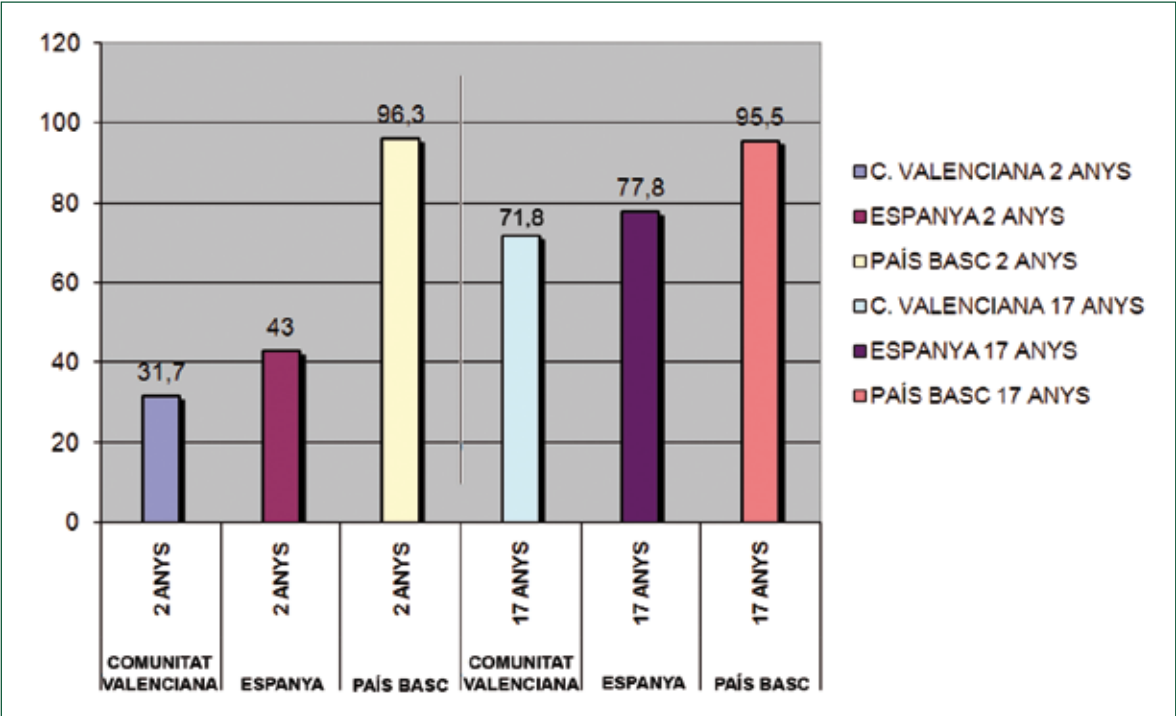

Figura 4. FORMACIÓ DE LA POBLACIÓ DE 25-34 ANYS AL 2009

ció.

Figura 5. TAXA NETA DE D'ESCOLARITZACIÓ 2008-2009

3.4 INDICADORS D'INCLUSIVIDAD

En els estats i regions avançats, en els quals s'ha generalitzat una escolarització obligatòria i gratuïta del menys deu anys de duració, la inclusivitat és tant major quant major és la capacitat del sistema escolar de proporcionar atenció educativa als primers trams de la població infantil –Variable a tindre

molt en compte, donada la seua influència en els rendiments posteriors dels escolars-, i quant major és la seua capacitat de possibilitar grans taxes d'escolarització en els nivells secundaris.

La figura 5 ens proporciona informació sobre l'escassa capacitat inclusiva del sistema escolar valencià. Les taxes netes d'escola-

rització en la nostra Comunitat als 2 anys i als 17 constitueixen una evidència més de les dificultats estructurals per a pilotar l'educació valenciana d'acord amb les exigències d'un creixement intel·ligent, sostenible i integrador. Així, si la taxa neta d'escolarització als 17 anys en la nostra Comunitat es manté en els 71,8% del curs 2008-9, serà impossible la necessària millora del nivell de formació dels nostres jòvens. Al mateix temps, mantindre la taxa d'escolarització als 2 anys en l'actual 31,3% significa despreciar una variable positiva en el rendiment dels escolars, tal com han evidenciat tots els informes PISA fins al moment.

Quant als indicadors que podrien evidenciar si l'educació ha esdevingut per aquestes terres en una *professió rica en coneixement*, tal vegada siga suficient d'assenyalar que, al començament de 2011, l'educació valenciana no té un **sistema propi d'indicadors (benchmarks)**, que proporcione informació rellevant sobre l'evolució d'ella, continua sense participar en la reconeguda avaluació PISA i, després de dur a terme diverses avaluacions diagnòstiques, no disposem d'un diagnòstic consistent sobre les deficiències d'aquella.

4t. Un sistema educatiu ineficaç i insostenible?

Un fracàs escolar en l'ESO entorn del 38%, un abandó educatiu enjorn per damunt del 32% i menys del 60% dels jòvens valencians entre 20 i 24 anys amb estudis secundaris de segona etapa, són alguns símptomes de la preocupant ineficàcia del sistema educatiu valencià.

Una ineficàcia que es fa més visible si, tot seguit, ens referim a l'increment del gasto públic per alumne no universitari en l'última dècada. Hem de conèixer que eixe indicador, despesa per alumne no universitari de la Comunitat Valenciana que acudix a centres públics, s'ha situat l'any 2008 -últim amb dades conegudes- en 6466 euros (6567 a Espanya), la qual cosa suposa un increment en este indicador superior al 100% en aquest període.

Abundant en la mencionada ineficàcia de l'educació valenciana, els greus símptomes avantdits s'han donat simultàniament a un significatiu increment del nombre de professors en els últims deu anys. Així, incorporar vint-i-cinc mil professors més en l'educació valenciana no universitària, a pesar que han permés situar el número mitjà d'alumnes per professor en els nostres centres públics de secundària en 8,2 (8,8 a Espanya, 13,6 a Finlàndia), no ha suposat una millora significativa en el fracàs dels escolars valencians, ni en l'abandó prematur dels mateixos ni en el nostre baix percentatge de titulats en Secundària Superior.

I tot això alhora que es multiplicava per més de dos el PIB de la nostra Comunitat, fent realitat quelcom que molts havien considerat inimaginable des dels anys 60 i 70 del segle passat! ***El creixement econòmic pareixia ser compatible amb un sistema educatiu profundament ineficaç.*** Com és que era possible eixe contrasentit? I, a més, sent evident que era possible, era sostenible? Per a respondre a la primera pregunta em remetré a una cita d'El **Quixot**, adaptada per a l'ocasió pel professor **J. Estruch**. *Una dama viuda, quan li van retraure que s'haguera enamorat d'un jove molt templat, però tosc i sense estudis, va respondre: "per al que jo ho vull, molta filosofia sap, i més que Aristòtil".*

La resposta a la segona resulta més que evident. Senzillament no era sostenible un model de creixement que s'alimentava de, alhora que alimentava, un sistema educatiu tan poc eficaç. No ha d'estranyar-nos, perquè, que ***la fallida del trampós model de creixement de l'última dècada*** (un model de creixement que combinava baixa productivitat, reduïda innovació, especialització en sectors de baix valor afegit, enorme dimensió de l'economia especulativa i inic mercat laboral, insaciable amb la mà d'obra poc qualificada i incapaç

d'introduir adequadament la meritocràcia en l'ocupació) haja contribuït a fer dramàticament visible les deficiències del sistema valencià d'educació i formació. Unes deficiències que comencen a ser vistes com un pesat llast per al model de creixement intel·ligent i sostenible que necessitem. Així, ja quasi ningú dubte que eixe nou model de creixement no resultarà versemblant "sense incrementar la qualitat del capital humà a través de profundes reformes educatives, introduir més meritocràcia en l'ocupació, fomentar la innovació, flexibilitzar les ments dels joves perquè siguen més movibles sectorial i geogràficament i siguen menys buròcrates i més emprenedors" (X. Sala i Martín). Però, també hauríem de prendre en consideració alguna de les conclusions de l'estudi **Fracàs i abandó escolar a Espanya**, coordinat entre altres per M. Fernández Enguita, "el 30% dels alumnes que no acaba l'ESO té un 10% menys de probabilitats de ser actiu, un 5% més de probabilitats d'estar parat i guanyarà un 15% menys. Només açò representa una reducció del PIB superior al 4,5%. El nostre fracàs ens costa en conjunt el triple que la crisi". Per no mencionar el cost directe que suposa que més de 16.000 joves valencians de 16 anys "fracassen en l'ESO" cada any, després d'haver destinat a la seua formació més de 50.000 euros al llarg de les seues 12 o 13 anys d'escolarització.

Abundant en tot l'anterior, recentment (novembre del 2010) l'I **Fòrum sobre Innovació, economia i qualitat de vida**, observava una oportunitat després de la tempesta: la productivitat és baixa, el nivell educatiu, preocupant

(...), però el territori valencià podria convertir en un filó part de les seues debilitats. Però,..., **sense una inversió importantíssima en Preescolar, Primària i Secundària els nostres capitals educatius seran molt baixos i...**".

5.- Algunes recomanacions

Arribats a este punt se sol dir que "l'educació no solucionarà l'actual crisi econòmica, però sense enfortir i modernitzar el nostre sistema d'educació i formació no és versemblant un altre model econòmic que resulte equilibrat i sostenible". En altres paraules, l'educació és clau per a aconseguir eixe creixement intel·ligent i sostenible que pretén l'Estratègia **Europa 2020**.

D'altra banda, resulta evident que la naturalesa composta de l'Estat espanyol comporta que les polítiques educatives han de ser, necessàriament, polítiques compartides per l'Estat i les comunitats autònomes. I, això vol dir que no poden definir-se les mateixes polítiques per al País Basc (13,1% de fracàs escolar, un abandó educatiu enjorn del 16,0% i un 76,9% de joves de 18 a 24 anys amb estudis secundaris de segona etapa) que per a la Comunitat Valenciana (amb un 38,3%, un 32,8% i un 56,7% respectivament).

La nostra Comunitat necessita amb urgència una **Agenda orientada al rescat del nostre sistema d'educació i formació**, un pla d'acció compromés amb l'enfortiment i la

modernització de l'educació valenciana, amb la vista posada en la reducció de les seues deficiències i en l'acostament als objectius de l'Estratègia **Europa 2020**.

La primera recomanació seria *“no trivialitzar els dèficits i eliminar tota temptació d'autocomplaença”*. Per a resoldre un problema és imprescindible reconèixer-lo com a tal. La segona seria *“dotar-nos d'un diagnòstic consistent sobre les causes del preocupant comportament de l'educació valenciana”*. La tercera recomanació, i la més transcendent, consistiria en *“implementar un conjunt de mesures inspirades en cinc principis bàsics, articulades entorn d'un objectiu central que li proporcionarà la coherència necessària: fer de l'excel·lència dels resultats dels escolars valencians l'element essencial i explícit de les polítiques públiques (educatives o no), almenys, durant els pròxims deu anys”*. Després de tot, les societats que s'orienten per l'aprenentatge guanyen la partida enfront dels que només aprenen amb desdeny i s'encaboten a dir-li a la realitat com hauria de ser.

Quant als principis, pense que l'educació valenciana necessita **estabilitat normativa** (i cap idea). Una gran qualitat quan es conjuga amb la flexibilitat necessària perquè nostre sistema educatiu puga adaptar-se fàcilment a la ràpida evolució dels coneixements i de les necessitats. Garantir l'equilibri entre estabilitat i canvi és una de les principals responsabilitats dels governants. També necessita **concertació**. Les polítiques educatives que porten a l'èxit són aquelles que aconseguixen la implicació franca i lleial dels poders públics, del professorat i de la societat en general.

Estabilitat. Concertació. **I innovació**. “La innovació consistix en la capacitat de distanciar-se de les pròpies rutines, d'allò que s'ha sabut, dels estereotips i tindre la capacitat de no acontentar-se amb el que adquirix” (D. Innerarity). En educació també cal tindre en compte aquelles paraules d'Einstein: “si busques resultats distints, no facés sempre el mateix”. Un altre principi inspirador d'aquestes reformes hauria de ser el de **subsidiarietat**, amb el propòsit d'atribuir la presa de decisions educatives a l'òrgan més pròxim a l'objecte del problema. Un principi orientat a ampliar l'autonomia de les nostres escoles i de l'administració local. Finalment, el principi de **respon-**

sabilitat, o rendició de comptes, dels poders públics i de les escoles pels èxits aconseguits. En definitiva, la crisi econòmica en què estem immersos és una oportunitat per a pilotar el nostre sistema educatiu cap a la societat de l'aprenentatge, un tipus de societat que no competix tant per recursos materials com per les destreses que tenen a veure amb el saber en un sentit molt ampli. No desperdiciem les oportunitats amb idees i desbarats estúpids. Recordem les sàvies paraules de Sòfocles: “quan les hores decisives han passat és inútil córrer per a aconseguir-les”.

BIBLIOGRAFIA

C.E.C. (COMISSIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES) (2003): *Education & training 2010. The success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reforms*. Brussel·les.

C.E.C. (COMISSIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES) (2008): *Noves capacitats per a noves ocupacions. Previsió de les capacitats necessàries i la seua adequació a les exigències del mercat laboral*. Brussel·les.

C.E.C. (COMISSIÓ EUROPEA) (2010): *Europa 2020. Una estratègia per a un creixement intel·ligent, sostenible i integrador*. Brussel·les.

CERCLE D'ECONOMIA (2006): *Educació, la gran prioritat*. Barcelona.

ESTRUCH, J. (2007): *Un sistema educatiu ineficaz, però socialment adequat? Quaderns de Pedagogia*, núm. 369. Madrid.

FERNÁNDEZ ENGUITA, M., t'al. (2010): *Fracàs i abandó escolar a Espanya*. Fundació La Caixa. Barcelona

LÓPEZ RUPÉREZ, F. (2005): *Els problemes de l'abandó del sistema reglat. Benchmarks europeus i polítiques nacionals*. Madrid.

OCDE (2001): *Els vil·les t'els régions Dans la nouvelle économie apprenante*. París.

MEC (2011): *Sèries estadístiques d'Educació no Universitària i Sistema Estatal d'Indicadors de l'Educació 2010*. Madrid.

De les coses a l'abast i inabastables del 15 de maig de 2011*

Maria Soro Jordà i
Mariola Miró Sánchez

Fotos Alex Ferrándiz
Fernández

* Aquest és un article per a llegir amb una connexió a internet

Participació

Introducció

A mitjan maig ja començaven els aires de noves eleccions municipals, però pareixia que alguna cosa anava a canviar des dels espais de comunicació petits, algunes famílies es queixaven de la funcionalitat dels nostres polítics, davant la situació que estava vivint Espanya, i la desesperança que les eleccions no anaven a solucionar aquest problema. Però sobretot aquestes veus es sentien a les xarxes socials on s'havien iniciat, molt abans, grups que intentaven forjar una amistat per a possibilitar el canvi en la societat. I en aquest clima de crispació, que no eixia de les cases, el 15 de maig va sortir al carrer i va decidir permanèixer allí en forma d'acampada, iniciada a Madrid a la *Puerta del Sol* s'estenia a molts punts d'Espanya.

En Alcoi uns dies més tard s'iniciava el moviment, ja que la música de les festes de "Moros i Cristians" no ens havia permès aterrar a la realitat, el 20 de Maig iniciat per un grup de persones que decidien acampar i recolzats per part de la població, que se sentien reflectits

amb els principis del moviment. Era una queixa a veus: prou d'especulació, de manipulació comunicativa, de privilegis de la classe política, d'atur... I la gent encara que sols s'arrimara encuriosida deia: "ja era hora! l'estrany és que no haguera passat abans".

Per entendre aquest despertar de la ciutadania cal fer una reflexió del que ha passat:

Per obrir boca: Eduardo Galeano i José Luís Sampedro

<http://www.youtube.com/watch?v=fBW3XRN7OK0>

<http://www.youtube.com/watch?v=L0mh3jcV28g>

Economia: aparença més que substància

El moviment del 15M no és concebible sense entendre el canvi de sistema econòmic que l'occident, i per tant, la resta del món, ha patit des de fa unes dècades. Com que el siste-

De les coses a l'abast i inabastables
del 15 de maig de 2011

Futur

ma que fabricava productes, comptava amb la plusvàlua i els comercialitzava, ha sigut deslocalitzat, llavors EEUU i Europa han reinventat una altra eina per a fer diners. Aquesta nova eina es diu l'especulació. Òbviament aquesta ha existit sempre, però mai com ara ha estat el centre del sistema econòmic. Per què és fonamental entendre, a nivell econòmic, què ha passat i què està passant? perquè si no detectem la causa difícilment podríem entendre les propostes de *democràcia real* i 15M.

El quart poder: no es tracta tant dels fets sinó de la seua interpretació

La situació actual ve informada o deformada pels mitjans oficials que ens expliquen, a hores d'ara, que és l'excés que tots hem prac-

ticat vivint per damunt de les nostres possibilitats, el que ha fet que els estats s'endeutaren, i que ara ha arribat el moment de pagar la nostra irresponsabilitat. Recordem que aquesta és la versió oficial però, és la veritat? sí, ja sé que molts col·legues aclariran amb celeritat que LA veritat no existeix i que aquesta ve construïda, però per no ser dogmàtics no desenvolupen altra malaltia: el cinisme. És a dir sí que hi ha interpretacions dels fets que poden donar més compte que altres de la realitat.¹

Responsabilitat individual: òbviament hi ha joc (especulatiu) si tots juguem

I aquesta, com la veritat, va de la mà d'entendre que a mi, com a ciutadana, ningú no m'ha consultat, preguntat, inquirit al voltant d'endeutar-se amb bancs alemanys o francesos², és més, durant molt de temps com a ciutadans hem rebut moltíssima pressió per part de l'entitat financera amb qui u treballa habitualment i, evidentment la més forta, hem rebut paral·lelament la pressió de la societat: –“com és que no et compres una casa? a qualsevol li donen una hipoteca! Compra't un cotxe nou!–“, etc. Tot açò per a la gent que circula habitualment pel carrer s'havia convertit en dogma de fe, en afirmacions naturals, necessàries i fins i tot universals, en el sentit, de no admetre excepcions.

Així doncs, arribem a la responsabilitat individual, clar que l'home i la dona es deixaven engalipar però, i aquells que donaven els préstecs, assabentats a priori de que la majoria de gent no podria tornar-los? i ací entra la nostra íntima amiga: l'especulació. No serà que el deute genera diners? No serà que els diners són deute? no serà que al món en què vivim només quan molts em deuen molts diners, jo puc afirmar-especular que tindré molts diners, i en circs com la borsa produir la il·lusió de ser més potent que altres?³

1 No hi ha periodisme de recerca, els mitjans de comunicació més usuals pertanyen a grans corporacions i van de la mà de bancs, grups de pressió política, etc.

2 Principals creditors del deute dels països de la perifèria europea.

3 Consultar el documental “Money as debt”, de Paul Grignon de 2008.

Al capdavant, jo no sóc economista però com que *penso, molesto* i aquestes coses em sembla que s'apropen a la veritat— per a la meua sorpresa substantiu amb article determinat—.

Consignes que de forma succinta ofereixen el suc del 15M

Observeu com he posat *com que penso, molesto*, però podria dir més: *que no, que no, que no nos representan, lo llaman democracia y no lo es, lo llaman dictadura y sí lo es, esto no es una crisis, es una estafa, se privatizan los beneficios, se socializan las pérdidas, manos arriba esto es un pacto (del euro)*, i tantes més, amb missatges clars i prou descriptius.

I és que, per molt clar que siga un, pareix que si l'altre no vol comprendre no ho entén, i ací l'estrella: *sapere aude*, que no tant per Kant com per la Il·lustració és poderosa.

He enumerat unes quantes consignes que s'han cridat als carrers arreu de l'estat espanyol i part de l'estranger des del 15 de maig, però...

Internet

Què ha passat? que encara que els mitjans de comunicació només parlen dels comunicats de premsa que les institucions i corporacions envien, hi ha com l'aldea d'Asterix i Obelix, una màgica poció: l'espai pseudogeogràfic o ultrageogràfic que és internet, la màgica poció controlada pels usuaris.⁴

Estem en un moment on no es fa periodisme de recerca i aquells que intuïxen que les coses no funcionen, que Europa no està pitjor que després de la Segona Guerra Mundial, dubten de la versió oficial dels fets⁵. Aquesta diu

⁴ És important referir a la Llei Sínde, la qual es justifica afirmant que defén els drets d'autor, però busca el control de la informació a la xarxa. http://www.filmica.com/david_bravo/archivos/010216.html

⁵ Stéphane Hessel és l'autor de *Indigneu-vos* i a la pàgina 25 de la versió en castellà (*¡Indignaos!*, Destino, 2011, Barcelona) llança la qüestió: "¿cómo puede ser que actualmente no haya suficiente dinero para mantener y prolongar estas conquistas (les de l'estat de benestar) cuando la producción de riqueza ha aumentado

Col·laboració

que l'estat de benestar ja no és sostenible, que ha estat bé però era una cosa de xiquets malcriats, aleshores eixos, els escèptics, que són com tu o com jo, es marquen una màxima vital: *atreveix-te a pensar*, i pensant, pensant, posant els límits a les coses, com fa qualsevol crítica, se n'adonen que hi ha prou que gratar⁶: la tendència a assolir els sous per productivitat, eliminar els impostos directes i pujar els indirectes, o altres problemes com que aquells que han col·

considerablemente desde la Liberación, un periodo en el que Europa estaba en la ruina?".

⁶ És necessari consultar en què consisteix el pacte de l'euro: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/es/ec/120310.pdf

<http://www.attac.es/que-es-el-pacto-del-euro-y-por-que-se-convoca-el-19j>

PACO ÁLVAREZ: <http://coop57.blogspot.com/2011/06/lo-que-nos-traera-el-pacto-del-euro.html>

Miren Etxezarreta: <http://www.wikio.es/news/Miren+Etxezarreta>

JUAN TORRES LÓPEZ Y ALBERTO GARZÓN: <http://rosamariaartal.com/2011/06/14/19-j-contra-el-pacto-del-euro/>

De les coses a l'abast i inabastables
del 15 de maig de 2011

Compromís

lapsat⁷ el sistema econòmic mundial, entre d'altres banquers i polítics, tenen nom i cognoms, i cap d'ells està sent jutjat⁸, etc.

Què és una (persona) indignada?

Doncs bé, resulta que davant de tant de desgavell, davant de la sensació de perdre sobirania en la pròpia vida i com a ciutadana⁹,

⁷ Les condicions per a que un estat no es perpetue en el deute econòmic, depenen d'elements aliens als ciutadans. Pot relacionar-se açò amb l'actual reflexió al voltant de les agències de qualificació, o des-qualificació?

⁸ Excepció: Islandia. <http://www.lavanguardia.com/lacontra/20110615/54170791972/los-ciudadanos-debemos-tomar-las-riendas.html>

⁹ Trobe interessant fer ús de manera indistinta del masculí i del femení, perquè al capdavant parlem de la potencialitat de ser persones a les democràcies, noció que va més enllà de la diferència de gènere.

aquells que seguint l'estel de 1948 pensaven que les persones són dignes quan no són tractades només com a instruments, se n'adonen que estan sent instrumentalitzades, perquè és la classe mitjana i més humil la que paga i pagarà la incapacitat, l'amiguisme i altres perversions que persones determinades han generat¹⁰.

I davant d'açò, la gent comprén que ja no se li reconeix –clar que a la resta del món no es respectava la dignitat ja feia molt de temps– la dignitat que un tenia i se senten: IN -DIG-NATS¹¹.

Intentarem fer una caricatura, perquè l'humor ens evita problemes de salut i també ens ajuda a comprendre: com és un indignat? és una persona que se sap persona i que vol viure o morir, defensant el que és, però, és clar, de forma pacífica sinó vulneraria la dignitat d'altres.

Una altra consigna: *Som el que fem per a transformar el que som*, que podria concretar a hores d'ara què és ser persona. Ser persona és un projecte existencial, és deixar palés que estem oberts, que estem per determinar, que sempre estem en construcció. Ser persona és ser sabedor de la mutabilitat de la realitat social, política i econòmica, i que eixa transformació està al nostre abast.

S'ha de considerar també l'enginyeria financera¹² per a comprendre com són els indignats. Les grans consultores, bancs, govern, entitats transnacionals com el FMI, Banc Central Europeu i Unió Europea operen des de mecanismes i algorismes matemàtics molt complexos, pensats amb la finalitat de no ser compresos, de que no hi haja possibilitat d'identificar la nova forma de totalitarisme¹³ –s'ha d'aconseguir,

¹⁰ Pràctiques vinculades amb l'endeutament d'Estats, autonomies i ajuntaments.

¹¹ Cal senyalar que a la RAE i al IEC el concepte "indignado/indignat" no apareix però sí "indigno/indigne". Sabem que el llenguatge alhora que descriu el món, el reestructura, per tant és important fer la reflexió de què implica que aparega un concepte i no l'altre. Sota el meu parer, és la imatge d'un paradigma polític on el subjecte pot no estar a l'altura dels requeriments morals, religiosos, etc (el subjecte és indigne) i tanmateix lingüísticament no està assolit que el subjecte trobe que la societat, encara que siga majoria, no està a l'altura moral ni de reflexió política, a l'altura em referisc de l'ésser humà (el subjecte s'indigna).

¹² Es convenient digerir l'últim documental de Michael Moore: "Capitalism: A love story".

diuen, que l'estat no entre en fallida i les condicions vitals dels individus donen igual— i així trobem entre els indignats o bé joves o jubilats que no comprenen però pateixen ja les conseqüències (l'atur, serveis sanitaris deficitaris, etc...) o universitaris que des dels seus coneixements informàtics, de jurisprudència, de generació de la realitat des de processos publicitaris, etc entenen el que està succeint. Açò és utilitzat pels mercats i governs quan es parla d'ells com a indignants, que no indignats, o com persones, o millor joves, que no volen responsabilitzar-se d'un deute que entenen no és legítim¹⁴.

És obligatori subratllar que part fonamental dels individus que formen el 15M saben ubicar-se a la xarxa, interpretar documents (com el periodisme de recerca que va desenvolupar Wikileaks i no els periòdics oficials on depositem la nostra confiança, i que ha sigut traduït i decodificat per diferents ciutadans vinculats als moviments socials), avaluar processos que inicien gran empreses que impliquen la violació de drets bàsics dels ciutadans (com són els casos dels suposats atacs de *Anonymous* a Mastercard i Sony), és a dir tenen una formació que els permet comprendre la intrincada estructura de la realitat.

Democràcia formal

L'individu actual és ciutadà, però només ho és de manera formal. El sistema polític actual, si es diu democràtic té unes carències estructurals: si en el moment de la Transició Espanyola el sistema D'Hondt salvava certa inestabilitat ara ja no ens val. Perquè l'únic que aporta és que dos partits saben que van reemplaçant-se al poder; a més no tenim una separació entre la política, que ha de cercar l'interés comú, i l'aspecte privat que cerca l'interés particular; cal exigir claredat en la financiació de campanyes de partits polítics i en l'adjudicació a empreses privades de construccions públiques o de gestió de serveis públics. A banda d'açò cal recordar que cercar l'interés particular és legítim moralment, és a dir, compatible (en sentit general) amb els drets humans, però si jo cerque guanyar quantitats astro-

¹³ Quan les condicions econòmiques arrosseguen i s'obliden de l'individu.

¹⁴ Per a entendre la situació actual dels països perifèrics a la Unió europea i la noció de deute il·legítim, és necessari reflexionar el documental *Debtocracy*, <http://www.debtocracy.gr/indexen.html>, és una nova categoria per a explicar la mort de la democràcia i donar compte del que hi ha: la deuteocràcia.

Construïm alternatives

nòmiques de diners deixant que els meus diners es barregen amb el tràfic d'armament (xiquets soldats en Àfrica) o amb moviments especulatius d'entitats financeres que segresten l'estabilitat de tot un estat (situació actual en Grècia) i la conseqüent vulneració dels drets més bàsics com a ciutadans i com a humans, llavors eixa búsqueda de l'interés particular no és noble ni legítima, és immoral.¹⁵

A més, en el sistema actual polític a Espanya, que alguns descriuen com a parlamentarisme i no tant com a democràcia, no hi ha una separació real dels tres poders. Açò ho arrosseguem des de la Transició, però a més ara tenim grups de pressió que mouen lleis, com és el cas de la llei Sinde, vinculada amb la iniciativa etadounidense ACTA¹⁶.

Així doncs la nostra democràcia es tan deficitària que fins i tot, el dia abans de les últi-

¹⁵ És interessant assabentar-se de què és la banca ètica.

¹⁶ <http://www.enriquedans.com/tag/acta>

De les coses a l'abast i inabastables
del 15 de maig de 2011

Intel·ligència col·lectiva

mes eleccions municipals i quan s'havia plantejat, des de la Junta Electoral Central¹⁷, vulnerar el dret a lliure reunió en les places públiques, en Alcoi, baixava una processó religiosa per Sant Nicolau. No va ser un problema eixa explicació ideològica (en el sentit marxista) i sí que va ser problemàtic que persones es reuniren, i des de la seua particularitat existencial, discutiren i feren política –i és que la fem cada dia des del moment en què consumim de matí nespesso o café de comerç just–, no convertint en hegemònica cap ideologia en particular.

Formes de lluita en la política actual

I si aquest és el nostre món polític, com podem actuar?¹⁸ com que el coneixement de la història, o millor de les històries, és fonamental, aquestes ja ens han ensenyat que lluitar amb violència no té cap sentit, i com precisament el

prototip d'indignat no és analfabet, açò ho sap. Ja ho va deixar clar l'escola de Frankfurt, el sistema es tan potent que per qualsevol circumstància et fagocita, i ara que la lluita global contra el terrorisme (que justifica que el propi ciutadà renuncie als seus drets fonamentals i que es faça una gran despesa militar) és l'últim crit, no anàvem a deixar que ens titllaren ràpidament de terroristes.

Ja hem deixat clar que des de la violència, en sentit clàssic (cremar contenidors i agredir a la policia), no es pot treballar. Tanmateix no hem de ser inconscients ni ignorants: la violència forma part de l'existència humana, hi ha molts tipus de violència: la mateixa a la que estem sotmesos des del sistema i que és tal que ni tan sols la podem percebre, només se n'adonem d'ella quan fem un exercici intel·lectual intens. La nostra quotidianitat, la nostra temporalització diària, les tasques que ens posem, les metes existencials, els nostres desitjos venen dibuixats, configurats des de fora de la nostra autoconsciència, sí ja sé que jo no sóc una cosa aliena a la societat, ni puc existir fora d'aquesta, però una cosa és estar condicionat i

¹⁷ <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/05/19/espana/1305840030.html>

¹⁸ Perquè el 15M assoleix o inaugura noves formes de ser ciutadà, que deixen obsoleta la broma de ciutadà que fins ara era operant, ser una administrat.

altra estar determinat. I és així, qüestionant l'ordre vital que assumim com natural, com s'ha de perpetrar l'estratègia a seguir per a actuar políticament com a ciutadà, perquè no ens oblidem que si jo sóc ciutadana ho sóc no perquè faig política professional, però sí perquè entenc que la meua vida és política, és deliberació i decisió constant, és saber-me sobirana de la meua vida, és a cada moment recaptar-me i no alienar-me, és concretar la llibertat condicionada de la que sí que puc gaudir, si sé.

Quan el ciutadà supera la passivitat i s'obri a la praxis social

I hi ha dos punts fonamentals i simultanis: he d'intentar comprendre les relacions entre política, psicologia individual, hàbits de consum, causes de conflictes geopolítics, sistema educatiu preponderant, noció de salut i de normalitat a l'ús, etc i des de la meua nímia clariividència del que esdevé, posicionar-me, indignar-me i actuar. Però com? eixint de l'ordre de tristesa¹⁹ i aïllament individual al què ens aboca el corrent social, econòmic, polític, reconeixent que els meus problemes són col·lectius i que des de la reconquesta dels espais públics, les àgores, les places, puc re-crear la societat (que no innovar, terme tan manit que no diu res)²⁰.

Si som uns quants els que mitjançant una *performance*, entenem que la casa consistorial és un circ, perquè és una il·lusió de democràcia, en el fet de representar un circ a les portes de l'ajuntament pose límits a què em tractem com si jo no sabés el que està passant i alerte els altres, pel camí de la ironia, íntim de la capacitat racional, del que estan patint. Quan moleste, trenque les rutines habituals (per exemple gaudir de l'art i d'un bon espectacle²¹ al carrer i de forma gratuïta, que el vianant troba de forma espontània i li fa preguntar-se què és i que vol del que ha de viure), i al mateix temps d'açò, la xarxa d'individus que ja saben que tenen l'obligació moral de pensar-se en el món, s'organitzen en grups de treball, estudiant

Pensa

què és el que la meua ciutat, autonomia i estat necessitem en pro del bé comú, i així pressionen, perquè el mercat i els polítics ja no tenen una massa gregària, informe o conformada per ells i davant d'ells, més bé tenen ciutadans.

Ser ciutadà hui

I és que ser ciutadà és tasca àrdua que comença a l'adolescència i acaba amb la mort. És un treball continu, però no com a condemna sinó com a festa, el goig de entendre'ns lliures i dignes, i no obligats a consumir sempre per a existir, com per exemple consumir una oferta d'oci que avorreix –mai t'ha passat de no trobar al cine res que et cride l'atenció? res que et done plaer?–.

En aquest reprendre el nostre espai vital i donar-li un sentit, o resignificar-lo, hi ha mol-

¹⁹ <http://www.tesisenred.net/handle/10803/2050>

²⁰ Entrevista a José Luis Sampedro por el futuro
[HTTP://DEMOCRACIAREALYAMURCIA.BLOGSPOT.COM/2011/07/ENTREVISTA-JOSE-LUIS-SAMPEDRO.HTML](http://democraciarealyamurcia.blogspot.com/2011/07/entrevista-jose-luis-sampedro.html)

²¹ Només perquè em fa eixir d'allò habitual, d'allò que s'espera, experimente així com l'home pot canviar la praxis social i política.

De les coses a l'abast i inabastables
del 15 de maig de 2011

tes accions o praxis que estan al nostre abast: des de conèixer organitzacions com ATTAC o grups locals (per exemple d'ecologia) que ja tenen una trajectòria seriosa en posar límits a l'acció irresponsable de polítics i corporacions que treballen des de la voluntat d'acumulació infinita.

I després de conèixer aquestes organitzacions, recolzar-les o fer servir la seua saviesa, que han desenvolupat des de l'experiència i al marge del *copyright*, i així no duplicar faena i no fer feina no eficaç.

També mantenir dins del possible un consum responsable: no hipotecar-me si no és indispensable i alhora exigir unes millors condicions en el lloguer, no consumir productes que no em garanteixen el respecte dels drets humans (és interessant reflexionar al voltant de l'ús del coltan en els aparells digitals i les guerres en Ruanda, Uganda i República Democràtica del Congo), o productes que encara que són molt barats no generen llocs de feina al meu voltant i per tant, pauperitzen la meua societat quan es sobreconsumeixen, i són de roïna qualitat, amb la qual cosa m'obliguen a consumir de forma obsessiva i augmenten la no

sostenibilitat dels nostres costums de consum, perquè generen una gran quantitat de desfets. No oblidem tampoc intentar consumir productes ecològics que a més de no ser transgènics (evitant així els problemes vinculats amb la nostra salut) recuperen espais rurals o de muntanya que del contrari, sofririen una desertificació. A més potències que es tracte al productor amb major dignitat de com fan grans superfícies comercials, que per tindre assegurat que ens abasteixen a tots, sotmeten als proveïdors a condicions precàries.

Recopilem: com a ésser humà i ciutadana tinc l'obligació de saber-me lliure, digna i capaç de cercar el meu projecte de felicitat. Això és practicable en el dia a dia, intentant comprendre quan i com se m'instrumentalitza i reaccionant.

Alcoi

Cal entendre que Alcoi no és Barcelona, ni València. És a dir, que si en altres llocs es comptava amb unes eines i maneres de fer política al carrer com és la crítica que va sofrir el Fòrum Universal de les Cultures a Barcelona o

com és la resistència que ha demostrat el barri del Cabanyal a València, ací hem trobat altres entitats que han abocat moltíssima feina. Recordem la implicació de les persones que han lluitat contra la violació del parc natural de la Font Roja, però que mai no han gaudit de la massa popular alcoiana que els recolzara.

Amb açò el que intente transmetre és que a Alcoi sembla que sociològicament es pot afirmar que hi ha persones que fan una tasca intel·lectual i posen tot de la seua part, és a dir, que tenen un compromís. Però el ciutadà mitjà no ha desenvolupat l'autoconsciència de saber-se un ésser polític. I en eixe sentit, que l'acampada (amb les tasques associades²²) haja resistit vora dos mesos i haja engegat un treball i col·laboració amb l'ajuntament és un èxit. És evident que el context actual a l'ajuntament sembla que també ha canviat.

Després d'aquestes reflexions hauríem de conèixer l'experiència a la Plaça dels Indignats d'Alcoi (Plaça d'Espanya):

HISTÒRIA D'UN MOVIMENT A ALCOI

El dilluns 11 de juliol, gairebé dos mesos després de l'inici ens ajuntàvem amb tres dels membres que havien viscut de primera mà l'acampada, per tal de reflexionar sobre el moviment. El que resulta curiós és que no anàvem a veure'ls a l'acampada que havia estat a la plaça doncs aquesta ja no estava.

L'ambient relaxat significava que no era una derrota, sinó que alguna cosa s'havia aconseguit alçant el campament. Però comencem pel principi, primer de tot cal ubicar-se on s'havia iniciat tot.

Inici d'acampada

El diumenge 15 de maig, després de les convocatòries a les xarxes socials, a Madrid i Barcelona s'acampa, mentre a Alcoi la coincidència amb les festes fa que no qualle de la mateixa manera que a altres zones, i alguna gent decideix baixar a les ciutats properes (Alacant o València) on s'han iniciat les concentracions. El dimecres 18 es fa la primera concentració a Alcoi on sols van unes 15 per-

sones, el dijous es torna a repetir amb unes 50 persones i tot arranca la nit del divendres.

La nit del 20 de maig un grup de persones, la majoria desconeguda entre ells, es trobava a la Plaça d'Espanya després d'una convocatòria a través de les xarxes socials i dels fets que estaven passant a la resta de les places d'Espanya. Tal i com uns mesos abans al nord d'Àfrica, era un moviment ciutadà que de forma pacífica convocava la reunió de persones no per estar vinculades a un partit o un sindicat, sinó perquè volien un canvi.

Eixa nit començaven les primeres dificultats d'aquesta democràcia formal de què gaudim, el 22 de maig eren eleccions municipals i autonòmiques, per això a les dotze de la matinal començava la jornada de reflexió, cosa que va fer decidir a la Junta Central Electoral que no podia haver concentracions de persones a les places –decisió molt criticada a alguns mitjans, ja que sobretot el moviment havia incidit en el seu apartidisme—. Aquesta polèmica va fer que en gairebé tots els llocs no es duguera endavant cap desallotjament de places, que ja estaven ocupades per acampats (Madrid, Barcelona, Alacant, València).

Curiosament, només a Alcoi, on la gent sols estava reunida, es va acostar la Policia Nacional per indicar-los que no podien estar en grups de més de 20 persones o pagarien una multa de 6000 euros. Això va fer que decidiren passar la nit en grupets disgregats per la plaça iniciant les primeres converses.

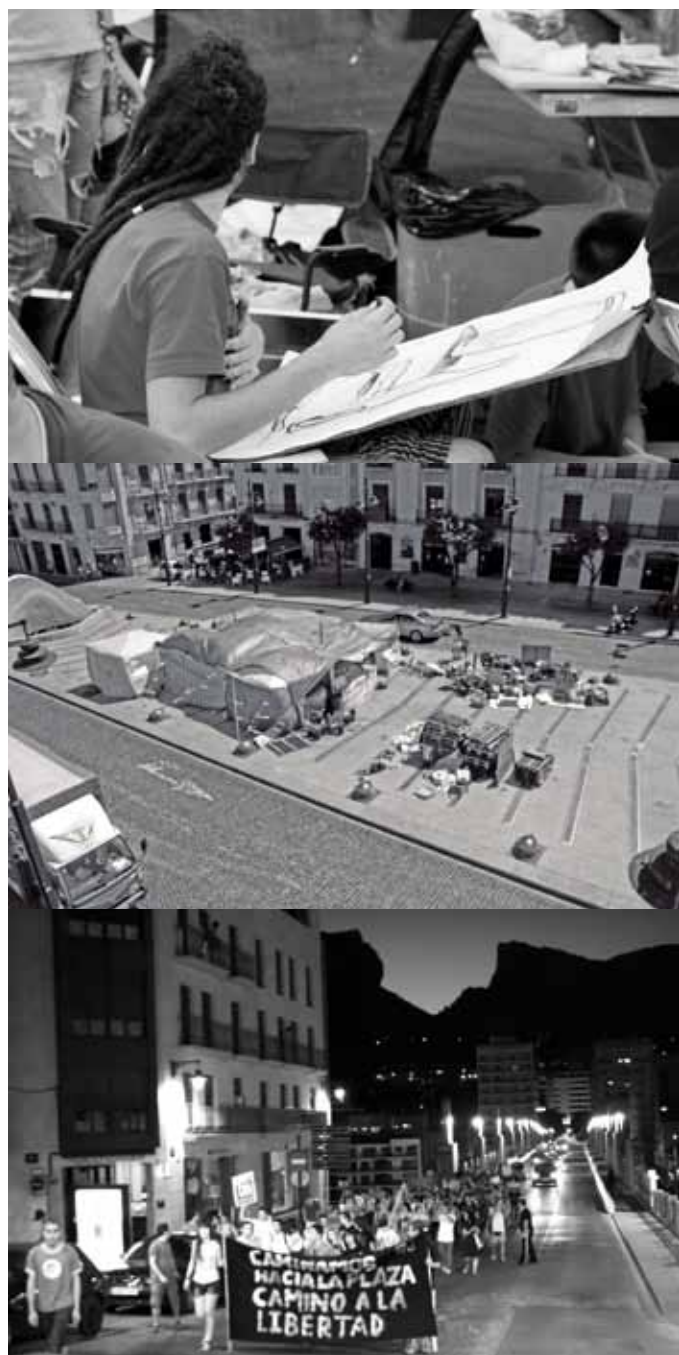
Mentrestant la gent ho seguia a la pàgina web al grup del facebook (Democracia Real Ya! Alcoi) on en 24 hores s'afegien 1000 persones (dos dies després 2000 i de moment 2434 membres).

El que és curiós del cas és que tres d'aquelles persones havien fet un escrit a la subdelegació del govern d'Alacant demanant impunitat per ocupar un espai públic en una reunió sense un termini definit, i després de la nit inquietant del divendres, el dissabte reberen una cridada de subdelegació, aquesta els indicava que tornaren a fer l'escrit ja que eixa vesprada es quedaria oberta la subdelegació per tornar a registrar el permís.

²² <http://acampadaalcoi.org/>
<http://www.foro.acampadaalcoi.org/>

De les coses a l'abast i inabastables
del 15 de maig de 2011

Moments

Organització i convocatòria de les assemblees

Ja estaven acampats, i ara què? calia organitzar-se i plantejar-se alguns principis ideològics: com a **consciència col·lectiva** devien ser **assemblearis**, és a dir, oberts a tota la ciutadania; i **horitzontal**, no hi ha ningú per damunt de l'altre. Per tant, abans de tractar l'organització de l'acampada, iniciem un diàleg molt interessant amb els acampats sobre aquests plantejaments:

Què és la consciència col·lectiva? És el moviment horitzontal difícil de gestionar? En què consisteix? Penses que té relació amb linux? És una utopia?

Una comparació amb el món dels ordinadors ens fa comprendre que l'ideal de **linux** es podria trasplantar a la societat. Ens comenta un d'ells que linux es l'estàndard del codi obert, no encriptat, qualsevol usuari pot utilitzar-lo i adaptar-lo a les seues necessitats, afavorint així la creativitat. En ell no hi ha una jerarquia perquè no hi ha venedors i consumidors, sinó que és una cooperació en xarxa on es dona lloc a que tu pugues personalitzar el sistema a les teues necessitats. I tampoc hem d'oblidar que linux utilitza la intel·ligència col·lectiva ja que es tracta d'un sistema que es millora entre tots.

Aquest moviment horitzontal de bona fe es podia importar a les persones, recordant la piràmide de Maslow, on una volta satisfetes les nostres necessitats bàsiques podríem autorealitzar-nos ajudant-nos els uns als altres. Com a experiència personal, ens comenta un dels acampats, "amb linux em sent autorealitzat perquè hi ha un sistema alternatiu a eixa forma de fer coses— on només sóc un consumidor—, en l'acampada s'ha donat eixe sistema alternatiu, que cerca un benefici comú sense prioritzar l'egoisme". La lluita sobre el lliure flux d'informació (oposició a la llei Sinde, llei Mordaza) és molt important ja que la negació d'aquesta aniria en contra dels drets de reunió, expressió; amb l'inici de l'acampada aquesta lluita es traduïa al món físic.

La **consciència col·lectiva** és necessària ja que hem vist que els partits polítics realment no ens representen i el model de societat que existeix genera desigualtats. Sobretot cal crear un sentiment d'interdependència entre les diferents dimensions de la societat; des de l'ideal de cooperació, doncs vivim en comunitat i allò que fem ens afecta a tots. Per tant, devem utilitzar la intel·ligència col·lectiva perquè enriqueix les coses, i les posicions contràries al final poden arribar a una confluència. És important subratllar que, hi ha consciència col·lectiva quan hi ha consciència individual, i així les diferents individualitats entren en diàleg i discussió, arribant a posicions enriquidores per romandre més enllà de la mera individualitat i acaben per ser convergents.

El **moviment horitzontal** s'entén com que ningú està per damunt de l'altre, i aquest no és impossible si fem les coses cooperativament i no es tanquem en la nostra individualitat. No existeix l'ideal o la **utopia**, ja que la felicitat és el propi camí on es treballa per aconseguir-la, ja que com un d'ells diu "la felicidad es la antesala de la felicidad". Aquesta reflexió sobre la utopia no té desperdici ja que si tots siguerem conscients que el camí és el que ens dóna l'actualitat de les possibilitats, estaríem satisfets amb la nostra vida perquè practicaríem constantment la transformació social.

Podríem concloure amb una reflexió: "qualsevol societat que vulga créixer ha d'utilitzar el moviment horitzontal i la intel·ligència col·lectiva, perquè és la manera de construir coses conjuntes, complementant-se". La història ja ens ha ensenyat que les grans descobertes mai no són un fruit únic de la subjectivitat.

Genial!, però com s'ha traduït açò en el quefer diari assembleari? ells, molt humils, conscients de les dificultats, ens diuen "pas a pas hem anat aprenent, no sabem gestionar les assemblees perfectament, però sí que poc a poc hem anat agafant ferramentes: ordres del dia, seguiment d'actes, símbols assemblearis". Assabentats que cal sobretot paciència, ens diuen: "hem d'aprendre, és molt lent i difícil organitzar-se horitzontalment, aprendre a escoltar-se,...; i més que res fa falta tindre una actitud activa a l'hora de donar i rebre; per això com a punt negatiu del procés assembleari de presa de decisions, cal mencionar la lentitud però al final a allò que s'arriba és més consistent". A l'assemblea tot el món pot donar la seua opinió, sempre que siga constructiva i hi haja una retroalimentació, no pot ser una queixa tant sols.

Altra dificultat és generacional, devem aprendre de la saviesa adquirida per l'experiència i saber escoltar-se uns als altres; ja que el moviment no és sols un moviment de joves sinó de persones, de diferents generacions, encara que el més visible ha sigut gent jove per l'acampada.

Com ha sorgit el moviment ciutadà a Alcoi?

No podem oblidar que la manera de ser alcoians és peculiar, així que debatim sobre eixe fet i veiem que hi ha diferents opinions:

Un d'ells ens nomena "El que ens ha donat força a l'acampada és la història lluitadora que ha tingut Alcoi, encara que és un sentiment adormit és pot recuperar".

Altre d'ells és més crític, tal volta perquè és el més jove de tots, i ens diu que en Alcoi els més joves han perdut eixe sentit lluitador, la gent té molta por a parlar perquè tots ens coneixem i molta gent no se sent còmoda en mecanismes diferents als assolits per l'alcoiania i té por a que la desqualifiquen. De fet ens comentaven que l'altre dia passejant dos senyors comentaven "está muy bien lo de Madrid pero en Alcoy sobra".

Però sobretot tenen paraules de gratitud per a la gent que s'ha aproximat a ells recalcant la solidaritat de la ciutadania ajudant a la acampada, encara que no participara en les assemblees.

De les coses a l'abast i inabastables
del 15 de maig de 2011

Veus

A les assemblees no hem sigut molta gent, pareix que els alcoians no saben molt bé el que s'està fent, estant expectants del que és i com continuarà. No és una lluita sindical, ni d'esquerres, és un problema social, a tots alcançarà el pacte de l'euro, i davant d'això la mentalitat alcoiana d'aparences fa que "Alcoi estiga compartimentada per estereotips que ens impedeixen interrelacionar-nos i progressar; a Alcoi cal obrir-se-nos a la intel·ligència col·lectiva i la necessitat de saber", és a dir, de comprendre entre tots què està passant i saber reaccionar.

Com a moviment hem despertat la fam d'aprenentatge, la importància de contruir-nos i donar-nos ferramentes entre nosaltres, per això els que som participants ens sentim realitzats ja que caminem junts. Almenys, caminem.

Però sí que podem dir que Alcoi continua sent un cas singular, com ha sigut moltes voltes, és l'únic lloc on van prohibir l'acampada

el primer dia i l'únic que ha alçat l'acampada amb una negociació amb l'ajuntament, tal volta, hi ha coses a Alcoi que sí que continuen igual "som un poble peculiar si més no".

Moments importants

Però hi ha moments en què heu sigut molts més, i la plaça s'ha vist plena, els recordem:

El 27 de maig una manifestació en contra de l'actuació dels mossos d'esquadra a Catalunya, va omplir la plaça d'Espanya a Alcoi, i va ser emocionant, es van fer flors de paper i es va canviar el nom de la plaça d'Espanya per la plaça dels Indignats.

El 19 de juny va haver un altra concentració a la plaça en contra del pacte de l'euro, i que aquesta s'omplira de gent ens va donar, contenen els acampats, molta energia després d'un mes de campament. I la jornada va acabar amb una marxa espontània, pegant, la coneguda *volta als ponts* per a que la gent escoltara un poc la veu del que està passant al món i a aquesta ciutat, i s'anime a sortir al carrer.

Per què s'alça el campament? Contents?

Hem mencionat al principi que no es trobàvem a l'acampada però se us veu satisfets, com han sigut els esdeveniments de l'última setmana de campament?

El diumenge 3 de juliol van baixar a la plaça els tres representants del ajuntament amb el cap de la policia per informar de l'ordre del ministeri de desallotjament de les places en 24 hores. Aquest fet va precipitar que iniciàrem negociacions amb l'ajuntament per tal d'arribar a uns mínims per alçar el campament, sense la sensació de no haver aconseguit res. Teníem una calendarització per a començar converses amb l'ajuntament i també s'havien iniciat contactes amb el regidor de participació ciutadana Paco Agulló, però com hem dit l'ordre ministerial va precipitar els esdeveniments i feren que la setmana vinent es convertira en una intensa negociació amb l'alcalde Toni Francés i Paco Agulló.

El dimecres 6 de juliol es va dur a terme una reunió en què es va establir una negociació que obria les portes a la participació ciutadana en el plenari i la promesa per a treballar en la

millora de la Iniciativa Legislativa Popular amb la participació de la ciutadania, amb dos objectius bàsics:

1. Iniciar un **estudi sociològic sobre la millora de la participació ciutadana**, això implicava que a través de grups de treball amb entitats i també de forma individual, es poguera veure quines són les millors eines per a promoure la participació ciutadana a Alcoi.
2. Per a què tot funcione cal informació, i per això l'altra cosa a treballar, per part de l'ajuntament, seria un **pla de comunicació** que poguera arribar a la població i que aquest fóra un continu que estiguera a l'abast públic i una realitat en les escoles i instituts d'Alcoi, on es cou la nova ciutadania.

Aclariments organitzatius

Per a finalitzar necessitem respostes breus per a conèixer com funcioneu i on us podem localitzar:

ASSEMBLEES? ON ? QUAN?

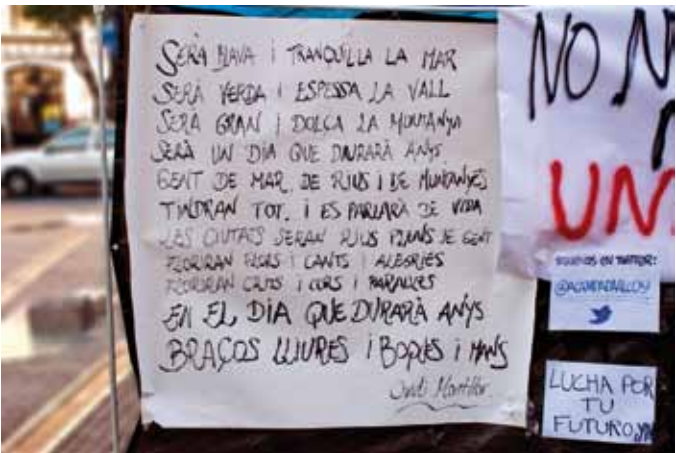
L'assemblea és l'epicentre del moviment, on comencen i finalitzen tots els processos, ahí es presenten les queixes i s'aporten solucions. Actualment es celebren els **dijous a les 20 a la Plaça d'Espanya**.

QUÈ SÓN LES COMISSIONS?

Les comissions són òrgans de coordinació interna, que es troben en permanent contacte unes amb altres per optimitzar el flux del treball. En aquests moments trobem les comissions de: acció (coordina accions de protesta), expansió (coordina les llavors d'informació i visibilitat del moviment), organització (coordina i canalitza el treball dels grups i les comissions, gestiona les assemblees i la documentació), i comunicació (coordina el contacte amb altres acampades, amb la premsa, la redacció de textos i la gestió d'instruments telemàtics).

QUÈ SÓN ELS GRUPS DE TREBALL?

Els grups de treball són unitats autònomes de treball, formades per professionals i especialistes de cada àrea i la seua funció es proposar solucions a problemes concrets, que bé poden

ser detectats per ells mateixa des del seu coneixement, o proposats pels ciutadans des de la bústia de suggeriments, el mail, el fòrum social, o qualsevol altra de les nostres eines telemàtiques. Els grups, una volta filtrades les seues propostes, i treballades en termes de viabilitat, les porten a l'assemblea general per al seu consens o millora. Una volta consensuades passen a incloure's al consens de mínims. Entre aquests grups, podem trobar el de sanitat, educació, urbanisme, benestar social, cultura, etc.

ON US PODEM TROBAR?

Tenim un espai de treball itinerant (E.T.I), dependent de la disponibilitat d'espais públics, on organitzem les reunions, coordinem les assemblees, emmagatzemem la documentació, etc. A juliol, que és quan ha estat escrit aquest article, hem estat al Centre Social de la Zona Nord de 8-14 i de 16 a 20h.

El punt d'informació permanent (PINF) a la Plaça d'Espanya de 9:30 a 13:30h. I altre punt d'informació itinerant pels barris (PINFI) de 17 a 21h.

Conclusió

Aquest moviment ciutadà, engegat el 15 de maig, no és un moviment més que desapareixerà, puix que d'alguna manera està arrelant-se. Sols cal observar que tots hem parlat d'ell, de forma bona o roïna. Tal vegada perquè és la primera volta que un moviment ciutadà fa una crítica integral del sistema. És un crit a veus: Senyores i senyors, tal i com vivim no podem continuar o ens destruïrem, per

De les coses a l'abast i inabastables
del 15 de maig de 2011

I tu, t'indignes?

això cal un canvi social a tots els nivells. És un moviment que fuig, per tant, d'etiquetes: no són d'esquerres, no són joves, no són *perroflautas*..., són ciutadans. Que creuen que es pot canviar el model de societat en què vivim, però cal una implicació de tots com a protagonistes del nostre propi destí.

Recomanacions

Propostes generals del moviment que reivindica una democràcia real:

<http://www.democraciareal.es/documento-transversal/>

"Peregrinaje contra la inmoralidad de la banca por España, con J.L. Burgos"

<http://democraciarealamurcia.blogspot.com/2011/07/peregrinaje-contra-la-inmoralidad-de-la.html>

<http://www.attac.es/documental-inside-job/>

Inside job

<http://www.attac.es/documental-inside-job/>

"Todos cuentan"

<http://www.youtube.com/watch?v=N7P2ExRF3GQ>

Valoracions de l'actual crisi financera:

Arcadi Oliveras: <http://videos.labolsa.com/videos-ext/4285178337-arcadi-oliveras-conferencia-attac-sub-espaol>

La crisis de las hipotecas basura, ¿por qué se cayó todo y no se ha hundido nada?, Juan Torres López, Ed. Sequitur-ATTAC, 2010, Madrid. (hi ha possibilitat de descàrrega d'internet).

Nota important

¿per què posem referències a documents audiovisuals i no tantes a llibres? Segurament en part és per carències cognitives de les autores del present article. Tanmateix cal entendre el següent: d'una banda no hi ha recursos per a filtrar aquesta informació, és a dir, els grups editorials són també gran grups empresarials que són criticats des d'aquests moviments que posen en qüestió l'economia de mercat. Però a més de no haver-hi recursos, tampoc hi ha temps, ja que els mecanismes de retallades funcionen amb més celeritat que la nostra comprensió del món. Això obliga a aquells que tenen la capacitat de comprendre àrees molt específiques, no tant a publicar llibres sinó a fer treball de divulgació. De totes maneres per exemple, des de la filosofia es pot recomanar el treball de Santiago López Petit.

I més enllà de tot açò, una volta tenim eines per a superar els tecnicismes i la dificultat dels mecanismes des dels que se'ns presenta el que esdevé, la realitat és prou fàcil de comprendre.

Recomanem el següent vídeo, encara que hem d'avisar: la forma de parlar no és políticament correcta. Presenta un format còmic o d'història gràfica que, en eixe sentit, pot vulnerar la rigidesa acadèmica en pro de la claredat.

Españistán: <http://www.youtube.com/watch?v=N7P2ExRF3GQ>

Un país sostenible a l'escola rural

Apadrinament del barranc de l'encantada a planes de la baronia

Carles
Caballer Ferruses

Barranc de l'Encantada. Planes

I. JUSTIFICACIÓ

Des de la celebració de la Trobada d'Escoles Valencianes de 2006 de l'Alcoià i el Comtat a Planes, Benimarfull i l'Alqueria d'Asnar estem portant a terme al CRA "L'ENCANTADA", diguem-li un projecte o un fer escola o un treball del currículum i de les competències que en ell s'arreglen i deuen aconseguir els nostres xiquets i xiquetes o un passar-s'ho bé a l'escola, la idea de que el reconeixement del nostre entorn, el seu estudi i el treball de tot el currículum a partir d'ell ens ajuda a que dia rere dia tots i totes ens adonem de que hem de caminar cap a un país sostenible o tot el que tenim ací a prop i més lluny no serà contemplat per les futures generacions. Estudiant també l'entorn i el que feien els nostres avantpassats podem aprendre moltes coses que no trobarem a un llibre de primària i que serà la base per continuar aprenent coses si volem aconseguir la sostenibilitat del nostre planeta.

Aquesta idea ja anava rondant el nostre cervell de forma des coordinada i la Trobada

d'Escoles Valencianes que vam fer als nostres pobles la vam orientar directament al medi natural, ja que el tenim a la porta de les nostres escoles d'una forma clara, i va servir per començar a parlar de les actuacions i activitats que tots els cursos fèiem al voltant del barranc de l'Encantada de Planes com un "apadrinament" del barranc de forma contínua i al llarg del temps, passant a ser l'eix vertebrador de les nostres activitats al currículum de primària. El terme apadrinament va sorgir de les converses de coordinació amb Vicent Romans per portar endavant la trobada.

L'estudi del medi més pròxim, convertint-lo en eix vertebrador de la nostra tasca diària, és un avantatge de l'escola rural. L'escola rural ha anat millorant en els transcurso dels darrers cursos, encara que les seues mancances en l'actualitat serien anomenades en una llarga llista per qualsevol company o companya que treballa en ella. Però, aquesta escola rural de les tres "P": petita, de poble i pública, perquè

Toll principal del Barranc de l'Encantada

mai la privada o concertada s'acostaria a ella, té el gran avantatge de tenir el medi tant a l'abast que el pot convertir en el mestre de totes les àrees a treballar dins del currículum. Aquesta escola rural pot ajudar als seus membres a estimar primer tot allò que els envolta per llevar-se de damunt la errònia i negativa imatge que té davant de les escoles grans i de les ciutats, i reafirmar l'autoestima del lloc on es viu i que arriba també al menyspreu de la seua llengua materna per considerar-la inferior a la dominant i la vergonya que tenen sempre de *"quines espardenyades solten els nostres fills i f es quan parlen en castellà"*. Estimant el que tenim el més a prop, el nostre medi i la nostra forma de viure, com una qualitat de vida, arribarem també a respectar-lo i aconseguir que tots els membres de la comunitat educativa caminem cap el que entenem com un país sostenible, respectant-lo en la seua cura i utilitzant-lo de la forma més adequada. Per finalitzar aquesta introducció i justificació volia dir que ningú pense que sempre estem pels barrancs, serres i bancals, l'apadrinament del barranc de l'Encantada de Planes de forma contínua en el temps ens ajuda a seguir un mètode de treball en el qual sempre pensem en el nostre entorn per treballar qualsevol temàtica i que la seua exposició ens porta a treballar conjuntament amb tota la comunitat educativa i això ens ha portat, per exemple, a col·laborar amb les famílies de tal forma que si ens fa falta un transport per arribar abans a algun lloc de treball, les mares i pares ens transporten amb els seus cotxes davant de qualsevol petició des de l'escola, cosa impensable a una escola gran de ciutat.

II. EL TREBALL PER COMPETÈNCIES A L'APADRINAMENT

El concepte de competència va unit a una indefinició clara i precisa però parteix del caràcter interdisciplinari i transversal i per això la competència va més enllà *del saber i el saber fer*, ja que inclou també *el saber ser i el saber estar*. El treball de l'apadrinament del barranc com un eix transversal que passa per tot ens ajuda a pensar que els xiquets i xiquetes que estan formant-se i creixent al medi rural deuen descobrir que la sostenibilitat del nostre entorn depèn en gran mesura del seu comportament compromès amb la natura més pròxima, que els portarà a saber estar i ser uns ciutadans compromesos amb la construcció d'un país sostenible.

Aquest treball de l'apadrinament, pel seu caràcter global al medi natural, social i cultural contribueix al desenvolupament de les competències bàsiques que podem dividir en tres blocs: les comunicatives, les metodològiques i personals i les específiques, centrades a conviure i habitar el món. El nostre treball ens apropa a la competència en el coneixement i interacció amb el món físic, eina bàsica de l'apadrinament, ja que molts dels aprenentatges que integra estan centrats en la interacció del ser humà amb el món rural i pròxim que ens envolta.

Les competències comunicatives inclourien la comunicació lingüística i la cultural i artística. L'àmbit de la comunicació entès en un sentit molt ampli i que supera la lectura comprensiva i que arriba fins la capacitat d'emetre judicis crítics d'una manera coherent o la de gaudir de la contemplació d'obres culturals. Aquesta competència ens farà treballar a l'aula de manera que els i les alumnes s'adonaran de la utilitat de l'estudi de la llengua, la literatura, la geografia i la història i ens portarà a reconèixer el valor de la transmissió oral de llegendes, contes i rondalles i descobrir que per treballar totes aquestes activitats necessiten d'una utilització pràctica del llenguatge per comunicar-se amb interlocutors exteriors, com pot ser la universitat de València o Alacant, en el moment en el que vam sol·licitar la seua col·laboració per seguir amb el nostre treball. Estic referint-me als contactes que vam establir amb els professors Joan Borja o Sabina Asins i que després documentarem més àmpliament a

l'apartat de les activitats pràctiques. La llegenda del barranc de l'encantada ens introduirà en el coneixement de la transmissió oral i l'estudi dels textos narratius i tot el seu funcionament amb les descripcions o diàlegs dels personatges. La competència artística i cultural dins de l'apadrinament estarà sotmesa a l'autoestima d'un paisatge autòcton dins de la realitat d'un país, però, sempre valorant-lo sense caure en el que som tant habituals: pensar que som el melic del món. Investigar el medi més pròxim ens porta a conèixer millor altres realitats i la seua forma de funcionament i caminar cap a l'estudi sostenible de tot el planeta.

Dins de les competències metodològiques i personals entenem el tractament de la informació i la competència digital, la matemàtica i la més important, la d'aprendre a aprendre. Aquesta última és l'errada més voltes al llarg dels anys d'estudi obligatori i de la vida de les persones. Hem de millorar la competència d'aprendre a aprendre des de tots els punts de vista. Les propostes globalitzades de l'apadrinament faciliten l'accés al coneixement del nostre entorn més pròxim, així com el del més llunyà, ja que busquem l'autonomia a l'aprenentatge amb la busca, selecció i processament de la informació, aprenentatge cooperatiu i distribució de tasques, elaboració d'informes, exposicions orals i escrites, elaboració de guions de treball que porten als i a les nostres alumnes a l'autonomia en l'aprenentatge, aplicant la curiositat, barallant diverses respostes davant d'un problema i prenent decisions de manera racional.

Voldria destacar el desenvolupament de la competència matemàtica dins de l'apadrinament ja que sempre sembla que aquest concepte tant científic sols queda reflectit a l'estudi de l'aula. Eixint al medi natural més pròxim podem fer i realitzar moltes activitats relacionades amb les matemàtiques, ja que són elles les que fan funcionar el món de manera racional o irracional. Així podem parlar de: a cada eixida que realitzem podem fer després a classe gràfiques de totes les dades arreplegades: amplària i profunditat del llit del barranc, altura del marge dels bancals, dimensions dels ponts que trobem... Comptatge d'elements que apareixen al llarg de tot el recorregut o en determinades zones assenyalades, així podem comptar arbres, bancals, insectes, formigues, classes diferents d'arbusts... Podem

Mesurem l'aigua de la font Nova de Planes. Abril 2011

mesurar distàncies i capacitats amb tots els recorreguts que fem i amb l'estudi de l'aigua del barranc... Inventar problemes sobre els llocs visitats de mesures i àrees que tindran diferent dificultat segons el curs al qual estem... Quan arribem al punt dels problemes també es pot contactar amb els agricultors dels bancals del barranc o, encara millor, entrar en contacte amb la cooperativa del poble per treure problemes econòmics sobre la producció dels cirers, ametlers i oliveres de l'encantada... Novament ens poden fer gràfics de diferent forma per avaluar la informació obtinguda i passar a inventar els propis problemes els i les alumnes. Les qüestions pròpies tindran més interès que els problemes dels llibres de text.

III. ACTIVITATS PRÀCTIQUES

Crec que abans de contar una mostra de les activitats que duem a terme dins de l'apadrinament del barranc de l'Encantada hauríem de parlar d'objectius i continguts d'aquest projecte. Però, no cal esglaïar-se, la part teòrica respecte a aquestes dues paraules tant utilitzades pels mestres la podem trobar a qualsevol projecte o programació o PEC o PCC o el mateix currículum de primària i no vaig a insistir en elles. També pense que els objectius i continguts nostres es poden fer igual amb qualsevol entorn natural del nostre país i, per què no?, a qualsevol entorn urbà de les nostres ciutats. Ara passaré a descriure algunes de les activitats que es poden fer transversalment a totes les àrees.

Eixida al barranc de l'encantada al mes de maig de 2007

TREBALLS DE LLENGÜES

LA LLEGENDA DE L'ENCANTADA

Ús de les estratègies en la producció de textos narratius, poètics i teatrals: la planificació, redacció de l'esborrany, avaluació i revisió del text.

Parlar de llengües en aquest apadrinament del nostre barranc és parlar i no acabar sobre la llegenda de "l'encantada" que va quedar al fons del barranc en un temps indeterminat, segurament comença a córrer la llegenda a partir de l'expulsió dels moriscos, i que segons conten apareix cada 100 anys pels tolls del barranc per veure si algú la desencanta.

La narració de la llegenda la podem trobar a diferents llocs i versions, nosaltres des de l'escola podem començar a contar-la de la forma més adient per cada ocasió i també segons les edats dels i de les alumnes amb els quals estem treballant. Podem seguir la

llegenda mitjançant el llibre de Joan Borja, *"Llegendes del sud"* d'edicions Bullent o *"Les llegendes valencianes"* de Victor Labrado de l'editorial Bromera. Investigant i treballant la competència digital i d'investigació podem trobar també una referència sobre ella en el famós llibre de Cavanilles de finals del segle XVIII on fa un recorregut paisatgístic i botànic de l'Antic Regne de València. Seguint també amb la competència digital es pot trobar que la dona o donzella encantada a les aigües del barranc té molt a veure amb les dones d'aigua i les seues llegendes dels Pirineus. És un punt important a seguir amb els i les alumnes perquè se n'adonen així de que el nostre entorn natural, encara que meravellós, no el podem considerar com el melic del món, portant-los així a comprendre la interculturalitat en el món actual.

La llegenda narrada al mateix lloc on es narren els fets porta als xiquets i xiquetes

a que la seua imaginació reproduesca els fets tal com van succeir segons la transmissió oral i després a posteriors pràctiques escrites per augmentar l'expressió escrita en tots els seus formats. Amb els i les alumnes de primer cicle de Planes hem realitzat lectures i representacions al llarg del barranc de diferents formes. Llegiu aquesta transcripció teatral que vam fer del diàleg actualitzat dels dos amants de la llegenda sobre un corralet derruït que es troba al mig del barranc.

HISTÒRIA DELS ENAMORATS

Xic: vols vindre a vore la xica de l'encantada?

Xica: no puc anar que he de signar els papers de l'aigua !

Xic: En la il·lusió que tenia!

Xica: Es que em llevaran l'aigua!

Xic: Podríem anar un altre dia?

Xica: Es que hem de fer moltes coses!

Xic: Com quines ?

Xica: Hem d'anar a treballar a l'obra perquè no tenim diners i hem de pagar l'aigua i la llum !

Xic: Podríem anar un altre dia?

Xica: Anem sempre a treballar!

Xic: Tinc un regal ! Si veniu a l'encantà us el donaré!

Xica: Tenim massa regals ja ! Sempre estàs igual !

Xic: No són joguines !

Xic: És una cosa molt dolça i bona !

Xica: Els regals són per a reis i els dies d'aniversari.

Xic: Porte un a ram de flors per a tú, princesa !

Xica: Si són flors de plàstic !

Xic: Princesa meua, he trobat les flors més boniques de la Mariola !

Xica: Jo no vull casar-me amb tu perquè vull un xic més guapo !

Xic: Cada volta que ix el sol estàs il·luminada i tens els llavis més clars que una rosa!!

Xica: M'ho pensaré més bé !

Xic: Eres la més bonica del món i sense tú no podria viure , espere que em tornes la contestació !!

Xica: Bé , quin dia eixirem ?

Xic: Hui a les 5 del matí !!

Xica: Massa prompte , tindrè son !

Xic: No podré esperar ! Adéu ! Rosa de la Mariola !

També pot canviar la conversa ràpidament de temàtica i parlar d'altra cosa. Observeu ara aquest altre diàleg. Ix altre tema, el tema dels deures a l'escola que sempre està dins de la mentalitat dels o de les alumnes. No fa falta pensar sols amb els signes de puntuació, que tenen tantíssimes exercicis a un llibre

Representació teatral dels enamorats de la llegenda. Febrer 2007

de text, ací els i les alumnes col·laboren per col·locar apòstrofs i guionets en el lloc adequat i passen a recordar tot el tractat a la classe d'una forma pràctica i clara amb un text que ells i elles estan redactant de forma lliure, situant-se dins de la llegenda de l'encantada i parlant de coses actuals per la mentalitat dels xiquets i xiquetes. El tarannà que impregna totes les activitats és la teoria constructivista, on cada xiquet i xiqueta va creixent amb els seus descobriments particulars, amb la col·laboració del grup, on també estarà inclòs el mestre o la mestra. Amb aquesta idea el pla de treball es dissenyarà amb la idea del que tots i totes sabran i *d'on partiran* en aquest moment, en el cas del primer cicle serà una expressió escrita espontània i natural, *què és el que sabem* i hem descobert ja a la classe per redactar millor i després en la *forma d'organitzar-se* per poder començar a escriure un text. Davant d'aquestes preguntes que anirà fent-se tot el grup passem al *que podem fer* ara per poder escriure el text teatral proposat i finalment, en el moment de l'avaluació, tots i totes pensarem en les coses noves *que sabem ara*. Aquesta teoria constructivista anirà impregnant en tot moment totes les activitats de llengües que puguem realitzar dins de l'apadrinament aprofitant la llegenda de l'encantada.

HISTÒRIA DELS ENAMORATS - 2

Xic: Princesa, com estàs ?

Xica: Bé !

Xic: voleu eixir amb mi ?

Xica: No, que estic fent els deures !

Xic: Puc ajudar-te, perquè jo sé moltes matemàti-

ques, llengües i coneixement del medi !

Xica: No, perquè jo se fer-ho soletes !

Xic: Quan els acabaràs ? Tens molts o poquets?

Xica: Per 4 o 5 dies !

Xic: Estàs més bonica que el sol quan ix pel matí !!

Xica: Es que he d'ajudar a la meua mare perquè està malalta i tot està desordenat !

Xic: Estàs tan guapa que jo vull eixir amb tu!
Eres més bella que una flor !

Xica: Gràcies pel que dieu, ha estat un detall, bo, m'ho pensaré ! Val eixirem !

Xic: Com i quan eixirem !

Xica: Demà perquè em queden poquets deures i vull acabar-los ara.

Amb aquesta transcripció d'alumnes de primer cicle de primària estem treballant tot el que respecta a signes de puntuació i el text teatral. És un text lliure, ràpid, confeccionat en gran grup, on cada membre de la classe anava afegint el diàleg dels enamorats de forma lliure i immediata. La rapidesa d'una classe de primer cicle la podem observar en el seu parlar directe sense pegar voltes en la forma de tractar la situació dels enamorats i està molt clar el primer text quan parla de quedar immediatament, a les 5 del matí. Xiquets i xiquetes són així, diuen el que pensen i no poden callar per quedar bé com fem els adults.

Els textos eixiran sempre de forma espontània, l'escriptura anirà millorant amb tots i totes les alumnes treballant dins del barranc, preparant l'eixida i en el posterior treball a la classe. Cada volta que visitem el barranc de l'encantada per treballar textos, idees o qualsevol altre tema hem d'anar amb la ment oberta

Classe dels Pandes. Febrer 2009

dins de les programacions perquè així sempre descobrirem alguna cosa nova i donarà pas a una creativitat que millorarà tant les competències lingüístiques que volem treballar com les competències *de saber estar i ser* al món actual. A continuació us expose dues activitats que vam fer després d'estar visitant l'encantada i narrar la llegenda.

La primera parla d'una narració que vam fer després d'un fet especial i únic que ens va ocórrer. Vam llançar una corda, sempre la portem a la motxilla per si apareix la donzella encantada i poder desencantar-la, al Gorg del Salt i un peixet xicotet la va mossegar al seu extrem i es acostar a la vora on estàvem tota la classe esperant que isquera la donzella encantada. Tots i totes van pensar que el peixet era un missatger de la donzella perquè va rebutjar les molletes de pa que li vam tirar i va tornar pel mateix lloc del Gorg que va aparèixer.

HISTÒRIES DE L'ENCANTADA EL PEIX MISSATGER

Hi havia una vegada de les vegades la classe dels Pandes que va anar a l'Encantada.

Apropant-se al Gorg del Salt trobàrem la porta i la teulada del palau de la princesa encantada. Alguns diuen que es deia Aixa, guapa com la lluentor de les estrelles en una nit de lluna plena i les roses roges.

Mentre buscàvem la porta del palau, de sobte, va aparèixer un peix transparent que no ens tenia por. Venia cap a la vora de l'aigua i no volia molletes de pa. Vam pensar que era un missatger de la princesa. Tirarem la corda i ... sorpresa!!

Sorpresos, esglaiats, bocabadats, estranyats i impressionats, el peix estava agarrat a la corda. Finalment el peix va soltar la corda i tranquil·lament se'n va tornar en direcció al palau encantat.

Quan arribà el peix molt content al palau li digué a la princesa el que havia vist. La princesa contestà:
- la pròxima volta que aparega coneixeré als xiquets i xiquetes de la classe dels pandes!

La narració està plena d'adjectius triats en comú per tota la classe per descriure un moment únic en la natura: la visió d'un peixet i la imaginació d'una classe de primer cicle de primària. Difícil serà que aquests alumnes

obliden els adjectius perquè són ells els que els van patir en primera persona dins de la natura.

El segon exemple correspon a una activitat d'aquest curs on la classe dels Simpson després de visitar el barranc de l'encantada en hivern i escoltar la narració oral de la llegenda es van llançar a la pregunta del: què faríem si ens isquera la donzella encantada davall de l'aigua del barranc?

I SI SE LA TROBEM?

Tota la classe escoltem, mirem l'aigua i de sobte ix la princesa encantada. Ràpidament tirem la corda, estirem per ajudar-la a eixir.

Sorpresos uns minuts pel tresor, ara l'agafem i la portem a classe. Després li ajudem a canviar-se al servici. A continuació la presentem a tota l'escola. L'acompanyem al castell de Planes i amb els diners del tresor l'arreglem.

Anem al centre comercial i li comprem roba per la casa.

Busquem un nuvi per l'encantada molt amable, molt afectuós, molt intel·ligent i molt bona persona. S'enamoren, es besen i es casen i eren molt bona parella.

Com ella coneixia el barranc de l'encantada, van fer moltes exploracions per les famílies i tota la gent que ho necessite i repartim tots els diners entre tots.

Totes aquestes activitats exposades estan referides sempre al primer cicle de primària, però, com abans ja havia comentat també podem treballar tot el aspecte de les llengües amb la gent més gran de segon i tercer cicle. La darrera activitat amb els "majors" va ser la idea de que les llegendes, contes o rondalles com a transmissió oral de coneixements que representen, poden tenir moltes versions i temàtiques canviades pels autors segons el que els interesse explicar en cada moment.

Així que davant d'una definició de Joan F. Mira que diu: "Açò és una manera de creure i de viure. Cosa que hem d'agrair en aquest temps que s'ha quedat sense màgia, sense faules antigues i sense presències invisibles", els vam presentar tres versions de la llegenda per

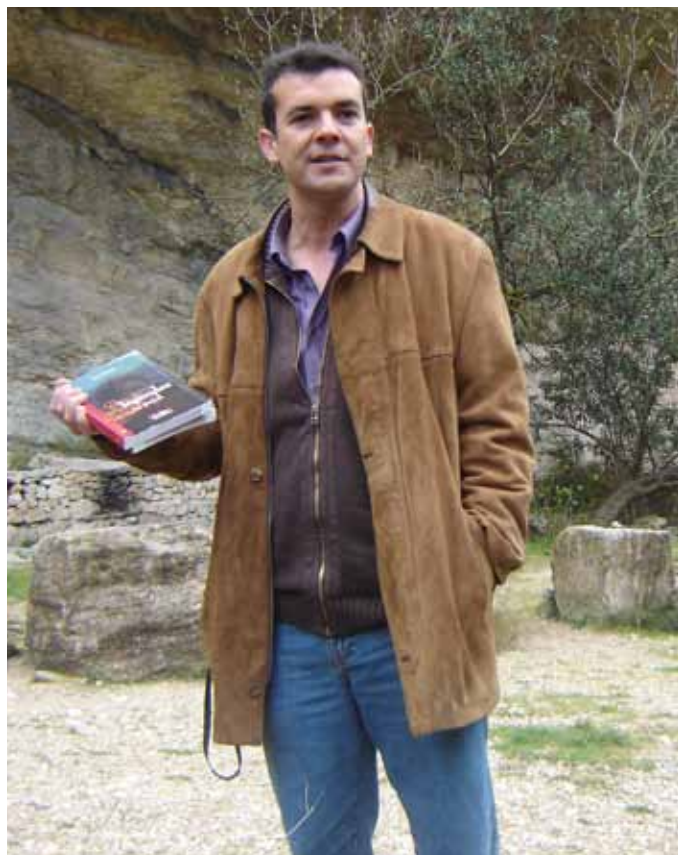
Classe dels Simpson. Novembre 2010

Barranc de l'Encantada. Gener 2011

a que ells i elles triaren la que més els atreia en eixe moment i que eren les següents dualitats: "Amor infinit del llaurador i la princesa", "Agraïment de la donzella acollida" i "La Covardia i Valentia del rei i la donzella".

Aquest grup de segon i tercer cicle van triar la versió de covardia i valentia perquè sembla més adequada en els moments actuals de sèries televisives i després a l'aula van realitzar un magnífic treball de transcriure per escrit el que havien escoltat i en la busca de més llegendes i rondalles que preguntaven a les famílies. Aquests treballs es poden consultar al bloc de l'escola: <http://www.craencantada.blogspot.com>.

Joan Borja a l'Encantada. Març 2007

ÚS D'ESTRATÈGIES I NORMES PER A L'INTERCANVI COMUNICATIU COM INSTRUMENT DE COMUNICACIÓ

Volia destacar ara l'objectiu fonamental de les àrees lingüístiques que és dotar a l'alumnat de competència comunicativa, adonant-se de que aconseguint aquesta competència poden comunicar-se a la vida real i millorar les seues competències al món real.

No sé si m'he explicat al paràgraf anterior, però, amb les activitats de l'apadrinament de l'encantada els i les nostres alumnes se n'adonen que escrivint i parlant adequadament poden entrar en contacte amb el món exterior de l'escola i així veuen que el que fan té una versió útil de comunicació. És a dir, escrivint bé, es relacionen fora de l'escola i el que estan fent no és un altre exercici de llengua més.

Redactant els textos entren en contacte, en primer lloc, amb les famílies, ja que seran elles les que reben una informació escrita de tot el que fem i de les eixides que fem des de l'escola. Anoten a la seua agenda l'autorització de cada

eixida, les coses que ens fan falta en cada ocasió, l'activitat que anem a realitzar i el per què.

També amb redacció de cartes formals per comunicar amb elements externs a l'escola, com van ser en el seu moment Joan Borja, professor a la Universitat d'Alacant, o Sabina Asins, professora i membre del Centre Superior d'Investigacions Científiques de la Universitat de València, tot l'alumnat se n'adona de que la llengua escrita és útil, no és una activitat més de la classe de llengües. Expose a continuació la carta escrita en nom de la classe de primer cicle a Joan Borja i que va servir perquè la Universitat d'Alacant entrara en contacte amb nosaltres.

Planes, 6 de març de 2007

Estimat Joan Borja:

Som la classe dels Pirates del Carib del CRA l'Encantada de Planes.

Hem llegit la llegenda del barranc de l'encantada del teu llibre "Llegendes del Sud" i ens ha agradat moltíssim. Vam anar al barranc a investigar la llegenda i vam intentar ajudar a la princesa a traure-la de l'encanteri, però, no vam poder. Li vam tirar la corda i no vam poder ajudar-li perquè era curta.

Volem que vingues a contar-nos més coses de la llegenda.

No sabem quan són els cent anys i voldríem saber quan són per anar a l'encantada a rescatar-la de l'encanteri.

Nosaltres anem a escriure la llegenda a la nostra manera i tornarem al barranc de l'encantada.

Contesta'ns si pots i anirem junts a la nostra escola i al barranc.

Gràcies i adéu.

La classe dels Pirates del Carib.

La carta enviada per correu electrònic va ser contestada immediatament i es va entaular una relació escrita entre l'autor de "Llegendes del sud" i la nostra classe. Tot l'alumnat se n'adonava de la utilitat del llenguatge escrit. Un tràmit paregut va servir per entrar en contacte amb Sabina Asins. Els dos contactes van ser útils per a que els dos esmentats visitaren Planes i entraren en contacte amb l'escola d'una forma única. Sabina, a més a més, d'aquest curs també ens va visitar al curs següent i ens va fer de guia quan tot el CRA va visitar el paratge de l'Albufera de València.

TREBALL DE MATEMÀTIQUES A LES EIXIDES A L'ENTORN

Seguint el tarannà constructivista que impregna l'escola i fent atenció especial al que ens diu Carlos Gallego Lázaro, llicenciat en psicologia per la UB, tota l'experiència de l'apadrinament de l'Encantada és molt adequada quan es vinculen les persones i el contingut matemàtic.

Mitjançant l'apadrinament a les nostres aules es parla de situacions reals, d'objectes reals, de persones reals que entren en contacte amb tot l'alumnat. Les experiències matemàtiques són seguides per tots i totes perquè són descobertes o inventades sobre situacions reals i són més fàcils de seguir i comprendre. La utilització dels números és útil per al xiquet o xiqueta i entra en el llenguatge matemàtic del seu entorn.

Part important de l'apartat matemàtic serà la invenció i resolució de problemes per tot l'alumnat i que els portarà a descobrir els seus avanços matemàtics i a tenir l'experiència matemàtica com un descobriment particular i útil. Moltes coses fem al llarg d'una eixida relacionades amb les matemàtiques, per exemple:

- podem fer gràfiques de totes les dades arrellegades: amplària i profunditat del llit del barranc, altura del marge dels bancals, dimensions dels ponts que trobem, etc...
- comptatge d'elements que apareixen al llarg de tot el recorregut o en determinades zones assenyalades, així podrem comptar arbres, bancals, insectes, formigues, classes diferents d'arbusts ...
- podem mesurar distàncies amb la cinta mètrica o amb els comptakilòmetres de cotxes i després canviar a mesures més grans i xicotetes o també podem mesurar capacitats amb l'ajuda de l'aigua del barranc (cosa divertidíssima)...
- problemes inventats que donen lloc a la utilització d'operacions i pensaments matemàtics en grup ja que els més xicotets en edat necessiten l'ajuda dels grans i ací arribem al treball sempre cooperatiu d'una escola rural. La cooperativa de llauradors de Planes pot informar de primera mà sobre quantitat de

Escoltant la llegenda de l'Encantada. Març 2007

Sabina Asins. Juny 2007

Eixida a l'entorn de l'escola. Maig 2010

quilos i preus de qualsevol de les campanyes dels fruits tradicionals com la cirera o l'oliva i estarem utilitzant números reals i propers a tot l'alumnat.

Mesures d'una caseta als bancals. Abril 2011

Passaré ara a mostrar una sèrie de problemes inventats que van realitzar els i les alumnes de primer cicle i on es detecta fàcilment la seua aproximació a l'entorn.

1- Borja va collir 4.154 kg de cireres. Un altre dia torna a una altre bancal i en cull més, va collir 7.497 kg.

Quants kg de cireres haurà collit entre els dos dies? Després va al banc a cobrar. Li paguen el kg de cirera a 2 euros. Quants euros ha guanyat Borja?

2- En un remolc anaven 70 caixetes de cireres i en el camí se'n cauen 13. Quantes caixetes queden al remolc després de pegar eixe gran bot en un clot del camí?

A la cooperativa les classifiquen en burlat de 1ª: 21 caixes, tilagua de 1ª: 15 caixes, i starking extra. Quantes caixes de starking tindrà el pare d'Álvaro?

3- Sara té un ram de cirer que té 49 cireres i 16 estan ven picades. Quantes cireres bones hi ha en aquesta branca de cirer?

Després Sara va anar a la cooperativa a vore a sa tia. Sa tia li va donar una caixa amb 59 cireres i un ram de 19. Si ella ja en tenia 33, quantes cireres té en total?

Aquests problemes estaran resolts per alumnes de 1r i 2n curs i és fàcil observar que els alumnes de 1r hauran de realitzar restes portant o combinacions de més d'una operació per resoldre el problema. Tot és soluciona amb la col·laboració dels alumnes de 2n que seran els guies d'una explicació que en el currículum no els pertoca als de 1r curs. Són i seran els avantatges de l'escola rural, on alumnes de diferent edat comparteixen la mateixa aula.

TREBALL DEL CONEIXEMENT DEL MEDI

L'apadrinament del barranc de l'encantada és condueix a conèixer de primera mà el medi que ens envolta i ens ajuda a comprendre i treballar millor en totes les àrees del currículum. Ara que arribem a l'apartat del coneixement del medi, què podem dir?. Eixir fora de l'escola serà la millor manera de conèixer-lo, estimar-lo i comprendre tots i totes que la marxa cap un país sostenible sols pot funcionar tractant amb cura el que ens resta a la natura amb el major dels respectes.

Moltes són les activitats sobre el medi que podia assenyalar ara, activitats que treballlem a tota l'escola, des de les aules d'infantil fins el 3r cicle de primària, però, com he dit abans, el respecte i la cura de la natura en totes les eixides és l'eix transversal de totes les eixides que fem.

Recorde la visita que ens va fer Sabina Asins i el seu comentari després d'observar la parada que realitzàvem per esmorzar al mig del barranc. Açò és el que ens va dir: " Quasi tots els xiquets i xiquetes porten entrepans preparats a casa de companatge i no com en València que la pastisseria industrial s'escampa per tots els patis. A més a més, sense manar-ho els i les mestres, el lloc on hem esmorzat s'ha quedat net i sense papers . Impensable a València." Un comentari forà com aquest crec que demostra que el nostre treball a l'entorn i el nostre apadrinament va impregnant i banyant tot el projecte d'escola.

Aquests són algunes de les activitats que fem constantment a les nostres eixides al barranc de l'encantada i els seus voltants:

- Localitzarem el vocabulari de tot el paisatge i la classificació d'arbres, fulles, flors, roques, animals, etc., així quan estudiem els arbres i plantes podem fer:
 1. Classificació per la seua forma.
 2. Dibuix d'arbres i matolls al quadern de camp.
 3. Comptatge de la quantitat d'arbres i distribució a un bancal o al llarg de les ribes del llit.
 4. Fotografiar digitalment i després fer exposicions per comunicar a tota la comu-

nitat educativa mitjançant murals i plafons explicatius.

5. Calcar escorces de diferents arbres en paper per després estudiar a classe o utilitzar-lo dins de les activitats de plàstica.

- Alçar plànols i dibuixos per comparar amb tots els llibres d'informació que hi puguem haver a l'escola o que porten els mateixos xiquets i xiquetes des de casa.
- Estudi de la direcció del barranc i dels punts cardinals i les seues característiques com:
amplària del riu i la seua profunditat a diferents trams i després fer gràfics, velocitat de les aigües: llançar un tap de suro i cronometrar el que tarda en arribar d'un lloc a una altres. $e=v/t$, m/s., sediments que transporta l'aigua.
- El llit del barranc i la matèria acumulada a les ribes i marges que formen el conjunt del barranc, fixant-se en els estrats.
- Els molins d'aigua: com funcionaven?. Les parts d'un molí. Quina utilitat tenien?. Els molins actuals.
- Restes de masos i assuts. Per a què servien? Com reconduïen l'aigua per a ús agrícola i domèstic?
- El pas del temps i les estacions visitant el mateix lloc del barranc en les diferents avaluacions del curs.
- Els moriscos. Aportacions en l'agricultura que perduren fins a nosaltres.
- Els nous repobladors. Per què la llegenda de l'encantada la trobem a Catalunya també?

Aquesta curta llista d'activitats sempre estaran creuades transversalment per l'aportació que fem amb les tres R: reduir, reciclar i reutilitzar. Evitar la contaminació del paisatge i observar el que fem entre tots al paisatge serà bàsic per fer funcionar tot el currículum d'infantil i primària.

Activitats que descriu:

1. - Arriba la primavera tots els cursos i és el millor moment per estudiar plantes i flors. Amb

Dessequem les flors a la classe. Abril 2009

Rotació de la terra. Maig 2010

Treball a la depuradora. Abril 2011

els nostres llibres de plantes i flors i el nostre quadern de camp passem un matí al terme de Benicapsell de Planes per estudiar-les directament. Després de collir-les adequadament amb les tisores o estirant sense arrencar les arrels,

Collint flors. Abril 2009

Molí de l'estret. Encantada. Novembre 2006

passem a classificar-les segons els llibres que portem a les motxilles. En arribar a classe passem a dessecar-les per després fer un treball de plàstica. Amb el raïmet de pastor fem el treball d'adobar-lo per després provar-lo en un esmorzar de classe.

2. - Estudi del moviment de la terra. Amb l'eixida al barranc de Benialfaquí estudiem el moviment de rotació de la terra. A un bancal ben solejat clavem un pal de gimnàstica i amb una corda marquem l'ombra que fa amb un cordell i també el deixem marcat amb l'ajut d'una piqueta. Al passar dues hores tots i totes observem que l'ombra del pal ha canviat de lloc. Ja no ens fa falta ni llibre, ni dibuixos, ni documentals, hem descobert el moviment de rotació de la terra!

3. - Estudi de l'aigua i utilització racional dels nostres avantpassats. Component primordial del barranc de l'encantada és el seu curs de

l'aigua. Sempre estem referint-se a d'ella. Part important de l'estudi és l'antic ús del molí de farina de l'estret. Aquest molí deixa de funcionar ara fa 50 anys i el seu ús i les seues canalitzacions amb basses, assuts, sèquies i alcavons són una lliçó clara de sostenibilitat i ús racional de la natura. Estudiar com funcionaven les moles del molí amb la força hidràulica de les aigües de l'encantada resulta enriquidor sempre. Passant a l'estudi del funcionament de l'aigua i el seu ús actualment també finalitzem aquest estudi visitant la depuradora de Planes i els seus departaments per netejar l'aigua que aboquem al clavegueram.

IV. AVALUACIÓ

L'apadrinament del barranc de l'encantada és un projecte on pretenem que al finalitzar l'educació primària els xiquets i xiquetes hagen assolit que el camí cap a un món sostenible passa en primer lloc pel coneixement del propi entorn i del respecte cap a d'ell, adonant-se que aquest paratge natural dona qualitat de vida als que vivim prop d'ell. Aquest entorn i treball ens portarà a pensar en les nostres actuacions diàries com habitants del planeta, en la contaminació, en el reciclatge, reducció i reutilització dels materials que usem diàriament i a una forma de viure sostenible i de respecte amb la natura.

Després de cada activitat fem una reflexió d'aula, individual i de grup, dels continguts assolits i dels canvis d'actitud de cadascú per fer un país i un món més sostenible.

Cada curs que passa l'avaluació tindrà en compte la participació i la forma d'actuar de l'alumnat i la cooperació de tota la comunitat educativa, l'interés per apropar-se, per investigar, per conèixer millor i continuar estudiant el medi mes pròxim per continuar creixent com a persona. Tot açò volem fer-ho dins del nostre tarannà constructivista fomentant les actituds de respecte i diàleg i augmentant el grau d'autonomia i la competència d'aprendre a aprendre de millor forma.

Aquesta avaluació ens servirà per anar millorant i creixent amb l'apadrinament del barranc de l'encantada.

La insostenibilitat de l'economia: créixer infinitament en un món finit

Pau Miró i Martínez
Professor UPV i Membre
de l'Observatori del
Duete en la Globalització

1.- Introducció

La definició de l'economia és un tant confusa. Segurament si preguntem a qualsevol persona del carrer podem trobar que ens la definisca com “allò que mou el món”. Aristòtil feia una clara distinció entre dos conceptes, Economia i Crematística. La primera la definia com *la gestió i l'administració de la llar*, en canvi la segona volia significar *l'art de fer-se ric, d'adquirir riqueses per a créixer en poder polític*. Avui en dia el concepte d'economia és clarament diferent al definit pels grecs, vivim en un món on l'art de fer-se ric és l'objectiu d'una gran part de la població. En aquest article es vol fer un repàs sobre el funcionament del nostre sistema econòmic i les seues conseqüències, tot analitzant la insostenibilitat del mateix.

2.- Els diners

Des que l'ésser humà va refusar el baratar com a eina d'intercanvi, ha utilitzat múltiples formes de diners: sal, cacau, vidres, metalls preciosos,... que li han servit de *contra-*

partida, generalment acceptada, per la compra i venda de béns i serveis. L'aparició dels diners moneda, i, principalment dels bancs, representen un abans i un després en la concepció de l'economia. Des que s'inicia el comerç a gran escala, en el segle XIV, comença a prendre forma el sistema que avui coneixem com a Capitalisme. La importància que els comerciants agafen en la societat, per la seua gran acumulació de capital, és clau per desbancar el sistema feudal.

Per entendre la importància dels bancs i com es va crear tot aquest sistema farem una petita història: Imaginem-nos una petita aldea on viuen els GoldSmith (orfebres o creadors d'or), una gran família de comerciants d'or, els quals s'adonen que l'or és massa pesat per a ser transportat i per això creen un sistema de monedes. Açò els du a construir una caixa forta per a guardar els seus diners per por que li'ls roben. No solament ells no estan segurs, per això la gent acudeix a ells per arrendar-los una parcel·la de la seua caixa. Però açò provoca

que en poc de temps no hi haja diners en circulació per por de la gent a perdre'ls. És llavors quan es crea el xec-billet, el qual representa una part de l'or que es té en dipòsit amb els GoldSmith. Es dona el fet que la gent rara volta arreplega el seu or, sinó que comercien amb els billets. La gent confia amb el valor d'eixos xecs perquè hi ha un valor en or que els recolza. Els GoldSmith s'adonen d'aquest fet, i comencen a donar xecs-billets (prèstecs) no sols tenint en compte el seu or sinó també el de la resta de gent. Però l'aldea dels GoldSmith és molt petita, i la gent s'adona que aquests estan fent-se molt rics en molt poc temps, descobrint la trampa i desconfiant d'ells. Al final arriben a un acord, si aquests es fan rics amb els seus diners demanen uns diners a canvi, en aquest moment naixen els interessos. Però els Goldsmith amb molta perícia, s'adonen que poden prestar diners sense estar respaldats per l'or, ja que els depositaris no vindran tots a traure els diners a l'hora, i així equilibrar les pèrdues pels interessos que han de pagar. Es crea riquesa d'on no n'hi ha. Però la història es repeteix, i els Goldsmith tornen a fer-se rics i la gent torna a desconfiar d'ells, volen traure el seu or, i es genera el que avui en dia s'anomena "pànic dels estalviadors". El més lògic seria que aquesta pràctica de diners-deute s'haguera abolit, doncs no. A l'Europa colonialista s'arriba a la conclusió que el model Goldsmith és l'únic vàlid per a generar la riquesa necessària per a continuar amb l'expansionisme colonial. Així que en compte de prohibir aquest model, es legalitza i es regularitza. Aquesta regularització consisteix en fraccionar els dipòsits amb

una proporció de 9 a 1, és a dir, que per cada moneda d'or dipositada se'n poden crear 9 per a prestar-les. A més a més, per a no tornar a trobar-se una situació de pànic financer, s'acorda que els bancs centrals recolzarien amb el seu or a les banques locals¹.

Els bancs centrals, entitats públiques que, junt amb els bancs locals, formen un sistema circular i tancat, són qui regulen els tipus d'interès, la quantitat de préstecs que poden donar els bancs i tenen el monopoli d'emetre moneda. Els bancs locals poden crear diners a través dels crèdits o préstecs. Podríem afirmar que els diners són deute². És aquesta una de les claus principals del sistema econòmic actual.

3.- El sistema econòmic

Segons l'Economia Ecològica³, el sistema econòmic té tres nivells: L'economia financera, l'economia real o productiva i l'economia real-real.

La primera són el conjunt d'institucions (bancs, borses, caixes d'estalvi, entitats oficials de crèdit, societats d'inversió, companyies d'assegurances,...) que té com a finalitat la canalització de l'estalvi cap a l'acumulació, la transmissió de l'excedent i el finançament, per tant, de les activitats productives, comercials i bancàries. Aquestes institucions poden canalitzar l'estalvi cap al finançament d'alguna activitat econòmica, o bé, cap als mercats monetaris, a curt termini, o mercats de capital, a llarg termini. Destacar que entre un 3% i un 8% dels diners

1 El patró or desapareix després de la segona Guerra Mundial, amb la creació del patró canvi d'or, on es fixa el valor d'una divisa en termes d'una quantitat d'or. On l'emissor de la divisa, dòlars i lliures esterlines, garanteixen al que posseeix la divisa la quantitat d'or representada per ells. Als anys 70, per l'anomenada crisi del petroli, es canvia el patró canvi d'or pel patró dòlar, on una divisa val una quantitat fixa de dòlars. Aquest és el patró que seguim actualment.

2 El país més ric del món, EEUU, és el més endeutat

3 No es una branca o subdisciplina de l'economia, sino que comprèn l'economia convencional neoclàssicadels recursos i el medi ambient i va més enllà en incorporar l'avaluació física dels impactes ambientals de l'economia humana (Alier, 1999)

que circulen per aquest sistema corresponen a la compra i venda de mercaderies (matèries primeres o manufactures). La resta correspon a la compra d'accions, el canvi de divises o l'intercanvi de complexos productes financers. Fent una comparativa entre l'economia especulativa front al comerç i al Producte Interior Brut (PIB⁴) mundials, a l'any 2007 la primera menejava uns 5.500 milers de milions de dòlars per dia, mentre que el PIB representava sols al voltant de 300 milers de milions diaris i el comerç sols uns 50 milers de milions.

L'economia real o productiva és la relativa a l'organització i assignació de la producció i el consum de béns i serveis. Es compon de diverses fases: l'extracció de recursos, la producció de mercaderies, la distribució, el consum i el descart. Aquest sistema és lineal, de forma que genera uns efectes negatius no arreplegats en els preus del mercat, anomenats externalitats o "fallades del mercat" segons els economistes neoclàssics. Per exemple, si haguérem de pagar el preu real, amb les externalitats (petroli consumit, manteniment de les piscifactories, destrucció dels manglars, trans-

port aeri, distribució en camions...), de les gambes pelades que podem trobar habitualment als supermercats que provenen del carib, són pelades a Xina i distribuïdes a tot el món per una empresa holandesa ens eixiria a compte comprar les que trobem al port de Dénia. Però en canvi no és així.

L'economia real-real, definida pels economistes ecològics, és la que considera que els fluxos d'energia i materials depenen en part de factors econòmics (tipus de mercats, preus) i en part dels límits físics. El problema que es presenta és la sostenibilitat de les interaccions entre els subsistemes econòmics i el macro sistema natural. El fet que l'economia convencional no considere la sostenibilitat com la capacitat de la humanitat de viure dins dels límits ambientals, ens comportarà greus problemes com a espècie.

Dins d'aquesta estructura, on els estats estan supeditats a les grans empreses multinacionals, amos i senyors del món, tenen un paper molt important les elits econòmiques formada per banquers, especuladors borsaris, aristòcrates i grans empresaris. Les seues decisions d'inversió i les seues estratègies empresarials tenen, per la seua importància quantitativa, una enorme influència sobre l'economia globalitzada. Si Amancio Ortega, propietari d'Inditex, fa qualsevol operació financera tindrà més impacte que el que puguin fer tots els treballadors de la seua empresa al mateix temps. A més a més, els seus interessos es transmeten a la regulació pública per diversos mitjans, de forma directa com a "lobbies"⁵ com indirectament per mitjà de fundacions generadores d'opinió, d'influència als mitjans de comunicació, o amb experts empresarials que passen al sector públic⁶. Les seues formes d'entendre i viure al món, ens són imposades de múltiples maneres.

⁵ És un grup de persones o empreses que intenten influir en les decisions del poder executiu o legislatiu en favor de determinats interessos

⁶ La Ministra de ciència, innovació i tecnologia, Cristina Garmendia, fou presidenta de l'associació d'empreses biotecnològiques (AseBio) de la qual formen part les principals empreses multinacionals productores de llavors transgèniques (Monsanto, Pioneer, Roche...), sent Espanya l'únic país Europeu on s'ha permés el conreu d'aquet tipus de llavors.)

⁴ Valor de la producció de béns i serveis

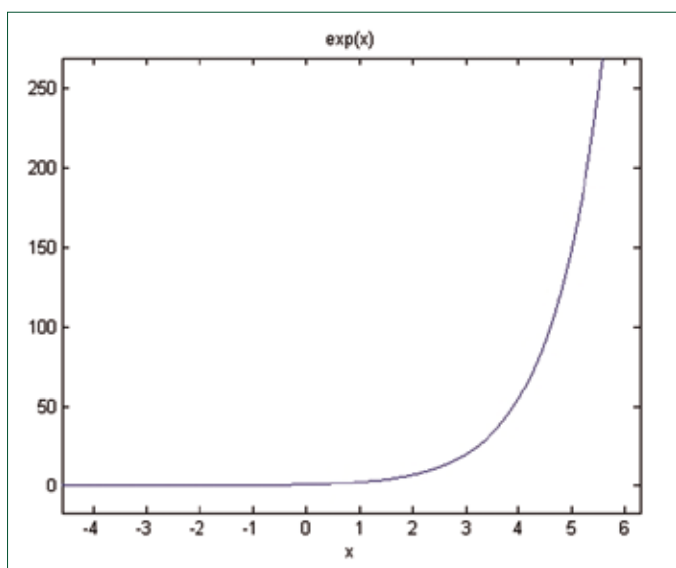
La insostenibilitat de l'economia:
créixer infinitament en un món finit

Gràfic 1

4.- El creixement

El sistema econòmic està dominat pel sistema financer que pren en préstec el futur a l'espera que el creixement econòmic indefinit pague els interessos dels deutes i els propis deutes. Si s'analitzen, per als últims 80 anys, gràficament diferents tipus de creixement com el del deute front al PIB (vore gràfic 1), el consum de recursos, el consum energètic, la generació de residus, l'augment de població, l'impacte mitjà per individu, o bé, la pèrdua de biodiversitat, ens trobarem sempre amb la mateixa forma, un creixement exponencial (vore gràfic 2).

Gràfic 2

Per entendre aquesta funció, ens imaginem un estany que s'ompli de nenúfars a un ritme exponencial, de forma que el primer dia hi ha 1, el segon 2, després, 4,8,16,32,... Si sabem que l'estany s'ompli en 30 dies, quin dia estarà a la meitat de la seua capacitat? Una resposta errònia ens podria fer pensar que seria el dia 15, però la realitat de la funció, que va doblant-se cada vegada, ens fa veure que seria el dia 29. A un quart de la seua capacitat estaria el dia 28 i a un octau el dia 27. Això significa, que vorem l'espai quasi buit i en un no res ja estarà al límit de la seva capacitat. Aquesta incapacitat que té l'ésser "economics" d'entendre el límits de la natura ens està duent i ens durà gravíssimes conseqüències. Kenneth Boulding va dir, *El que pense que el creixement pot continuar il·limitadament en un món finit o està boig o és economista*, ell era economista.

El que està clar és que a aquestes altures ens trobem amb un metabolisme social, que no ens permet viure de forma sostenible, doncs a banda de la crisi financera que està repercutint directament en una crisi econòmica (augment de l'atur, pèrdua de drets laborals i socials, deteriorament de l'estat del benestar,...) ens trobem amb una crisi energètica (pic del petroli, escassetat d'aigua, límits amb la producció i obtenció d'aliments,...) una crisi ecològica (augment de les emissions de diòxid de carboni, gran proliferació de productes químics i tòxics a l'ambient, canvi climàtic, deforestació i destrucció d'hàbitats, destrucció de recursos alimentaris, pèrdua de biodiversitat, erosió i destrucció del sòl,...) i una crisi humanitària (pèrdua de valors, augment de l'impacte mitjà per individu, creixement poblacional respecte a la capacitat del planeta, extensió de la pobresa,...) Amb aquest paronama Michel Parenti va escriure, *els crims i les crisis no són desviacions irracionals d'un sistema racional, sinó tot el contrari: són els resultats racionals d'un sistema bàsicament irracional i amoral*.

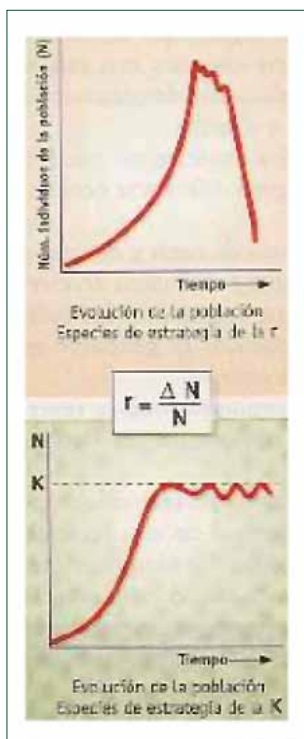
Hi ha dues estratègies de supervivència (vore gràfic 3) dins dels processos evolutius dels éssers vius, entre el qual ens trobem els humans. La primera, l'estratègia, representada per espècies que habiten en hàbitats impredecibles i efímers, es reproduïxen ràpidament i de forma massiva, creixen exponencialment, solen ser microscòpics o de grandària petita, són oportunistes o colonitzadors, inverteixen

la seua energia en el creixement, tendeixen al col·lapse. Per exemple, unes cèl·lules cancerígenes que afecten a un òrgan i creixen fins matar el seu hàbitat. L'altra estratègia, la K, representa espècies que viuen en hàbitats estables, tenen una reproducció lenta i longeva, la població s'estabilitza en torn a un nombre constant d'espècimens, solen ser animals i plantes, tenen gran capacitat de competència i inverteixen la seua energia en el seu manteniment. Com a exemple podria servir pensar en un tipus concret d'arbre dins d'un bosc, no és únic i fa la seua aportació al seu entorn (nutrients, refugi d'animals, aliment...)

Són alguns pensadors⁷, els que vénen avisant del perill d'un col·lapse civil que es podria presentar com una caiguda catastròfica a una desorganització caòtica o bé, un trànsit relativament ràpid a una condició humana de menor complexitat. En qualsevol dels casos, diversos indicadors ens fan pensar que no estigam massa lluny d'alguna d'aquestes situacions.

5.- Alternatives?

Sempre hi ha hagut personatges que ens han aportat una visió diferent a l'establerta al seu moment, des del filòsof Epicur a l'antiga Grècia, qui afirmava que per tal que les persones foren felices havien de saber realment com és la natura i despendre's de la por a la mort i als déus, atida pels dirigents per tal de sotmetre el poble. Proposava moderar les necessitats, i autocontrolar-se per ser feliç. Així també citaria Henry Thoreau, Mohandas Gandhi, Nicholas Georgescu-Roegen, Ivan Illich o André Gorz. Es pot dir que aquests pensadors són els pares del moviment pel decreixement, que renaix als últims anys com alternativa al model de creixement capitalista. Les propostes, encapçalades per Serge Latouche, Vicent Cheynet, Mauro Bonaiuti, Carlos Taibo o Joan Martínez Alier, van adreçades a un decreixement convivencial, la simplicitat voluntària, a viure bé amb menys.

Gràfic 2

Per als països rics, es proposen les 8 R: reavaluar: és a dir, la necessitat d'anteposar altres valors, reconceptualitzar: redefinint els conceptes de riquesa i valor, reestructurar, adaptant el sistema de producció i les relacions laborals en funció del canvi de valors, redistribuir, repartir els recursos amb igualtat, relocalitzar, apostar per allò local, reduir, el consum de combustibles fòssils i apostar per les energies renovables, reutilitzar, augmentar la vida als productes, conservar i reparar, i per últim, reciclar, dissenyant els productes perquè les seues peces siguen reciclades fàcilment. Aquestes propostes no oblidem la realitat dels països empobrits, proposant-se primerament la Ruptura amb els lligams que els esclavitzen als rics, per a renovar i retrobar la seua identitat i sobirania.

De forma paral·lela trobem propostes com la biomímesi, imitar la naturalesa a l'hora de reconstruir els sistemes productius humans, amb la finalitat de fer-los compatibles amb la biosfera, decreixent fins a un límit. Algunes de les seues aportacions són: tancar els cicles materials, evitar l'ús de xenobiòtics, autoregular el creixement i el consum, concentració de la producció i el consum a nivell local, obtenir l'energia del sol, aprendre del passat, potenciar una alta diversitat i interconnexió biològica i humana, acoblar la velocitat als ecosistemes, actuar des d'allò col·lectiu o decidir des del principi de precaució.

El més interessant és que totes aquestes propostes ja estan prenent forma o fins i tot són una realitat des de fa temps. Experiències com ara els bancs de temps, els grups de consumidors-proveïdors, el moviment slow (transport, ciutats, restaurants,...), les ciutats en transició (que treballen amb l'objectiu de reduir la seva dependència envers els recursos fòssils), els horts urbans, les ecoaldees o les monedes locals, estan permetint a moltes persones viure d'una forma més harmònica amb ells i amb el seu entorn.

⁷ Garcia, 2006. Tainter, 1995. Roszak, 1993. Diamond, 2005

La insostenibilitat de l'economia:
créixer infinitament en un món finit

6.- A mode de Conclusió

La realitat que s'ha descrit en aquest article ens fa reflexionar sobre la necessitat imperant de prendre un canvi de rumb en la deriva del nostre sistema. Des dels poders polítics, econòmics i militars, es vol continuar mantenint uns privilegis cap a uns pocs, i cada vegada menys, expulsant a la perifèria del sistema a països sencers si cal. El control de recursos en forma de guerres, Iraq, Nigèria, Argèlia, o el saqueig sistemàtic dels béns més bàsics per a la població més necessitada (agrocombustibles, combustibles en compte d'aliments, sobre-explotació pesquera a països empobrits o l'adquisició de grans extensions de terres per grups d'inversió) apunten cap a un nou feixisme de caire ecològic, el que podríem anomenar com ecofeixisme. Front a aquesta realitat, hauríem de començar i continuar caminant cap a un estat de l'ésser humà superior, que ens permeta conviure amb els nostres límits, en una societat sostenible, equànime i justa, cap una ecotopia. Està a les nostres mans el present i el futur de la vida humana al nostre planeta, el demà es avui.

7.- Bibliografia

Britto Garcia L. (2009) *Todo lo que usted quería saber sobre la crisis pero temía que no le constataran* Rebelión

Carrión J. (2009) *¿Qué responsabilidad se le puede exigir a la banca?* Economía Política 36, 12-14

Coderch M. (2007) *Canvi climàtic i crisi energètica* Jornades OCEAS

Daly H. (2009) *Dinero deuda y riqueza*. Economía Política 36, 33-42.

Joaquim Sempere y Enric Tello(coords), *El final de la era del petroleo bararo*, Icaria, Barcelona, 2008.

Joaquim Sempere (2008) *Decrecimiento y Autocontención*. Economía Política 35, 35-44.

Lucita E. (2009) *Las medidas estatales benefician a empresas y no a los trabajadores* Rebelión

Llistar D. (2008) *Decrecimiento y Anticooperación. ¿Ayudar al sur decreciendo?* Economía Política 35, 17-18

Garcia E. (2006) *Del pico del petroleo a la visiones de una sociedad post-fosilista*. Mientras tanto 98, 25-47

Harvey D.(208) *Por qué está condenado al fracaso el paquete de estímulos económicos*. Rebelión

Manfred Linz, Jorge Riechmann y Joaquim Sempere, *Vivir (bien) con menos*, Icaria, Barcelona, 2007.

Martinez Alíer (2009) *La crisis económica vista desde la economía ecológica* Economía Política 36, 23-32.

Naredo J.M. (2003) *Claves de la globalización financiera y de la presente crisis internacional*. Polis Revista acedemica U.B. 4

Olmos J. (2008) *¿Más carreteras?*

Ruiz Marrero C. (2009) *El fin del crecimiento*. Rebelión

Serge Latouche, *Sobrevivir al desarrollo* Icaria, Barcelona, 2007

Serge Latouche, *La apuesta por el decrecimiento* Icaria, Barcelona 2008

Toussaint E. (2008) *¿Qué crisis? ¿Qué respuestas puede dar el sur?* CADTM

Vivas E. (2009) *Con el hambre no se juega*. Rebelión

Es defineix com a salut, l'estat de ben-estar físic, psíquic i social (OMS). Es pot considerar l'estat de salut o la seua absència com el resultat de la conjunció de múltiples factors que interaccionen entre si tant individualment com en el conjunt de les poblacions humanes, amb grans variacions entre les poblacions i tipus de societat. Aquestes variacions, determinen les enormes diferències en resultats de salut que actualment es poden apreciar entre països i comunitats a nivell mundial: diferències entre municipis rurals i ciutats, entre països desenvolupats i països del tercer món, etc...

Aquest conjunt de factors que condicionen l'estat de salut constitueixen els coneguts com a “**determinants de salut**”, que podem agrupar en quatre grans grups:

- **Determinants biològics** fonamentalment de base genètica, propis dels individus i difícilment modificables.
- **Determinants ambientals**, factors externs a què els individus i les poblacions es troben exposats pel fet de viure i treballar en un lloc determinat

- **Determinants dependents dels estils de vida**, aquells a què els individus i les poblacions s'exposen en major o menor grau de forma voluntària: hàbits alimentaris, hàbits tòxics, hàbits saludables...
- **Determinants dependents del sistema assistencial**, aquells que depenen dels serveis de salut i de les intervencions i cures que aquests proporcionen.

Tradicionalment els Serveis de Salut s'han anat configurant dedicant el seu màxim esforç en l'últim grup de determinants, fonamentalment en la provisió d'atenció sanitària a la població. Es calcula, que el 90% dels recursos (humans i econòmics) utilitzats en la sanitat s'empren exclusivament en este grup de determinants. No obstant això des de la dècada dels 70 a Canadà i USA¹, amb un abordatge epidemiològic del problema, es demostra que un hipotètic augment dels recursos només en este grup, contribueix d'una forma molt limitada a la potencial reducció de la mortalitat en una població desenvolupada, s'estima que un 11%.

cial reducció de la mortalitat en una població determinada, són el grup de determinants de la salut que menys recursos del sistema sanitari consumeix.

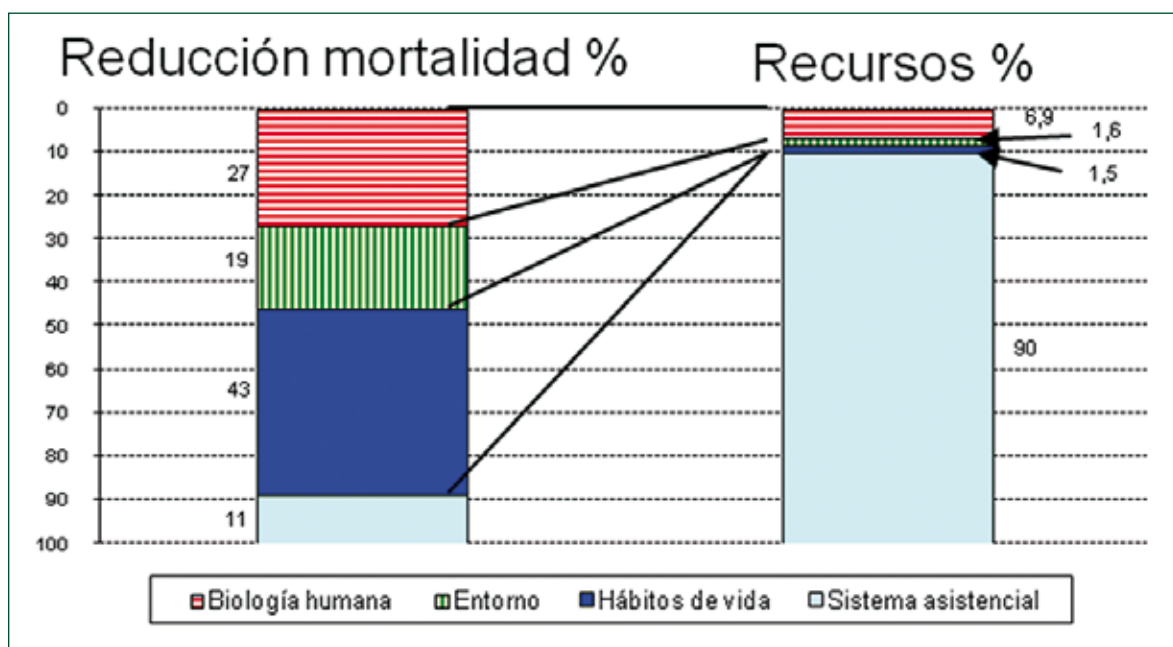
Potenciar els estils de vida saludables i conèixer i limitar en la mesura que es puga l'exposició als hàbits no saludables, és en definitiva la finalitat última de la Promoció de la Salut.

La Promoció de la Salut s'entén com el conjunt de coneixements i activitats tendents a dotar els individus i poblacions del coneixement i actituds necessàries per a evitar els hàbits de vida nocius i adoptar hàbits de vida saludables. Molt lligada a la promoció de la salut, es troba l'educació sanitària.

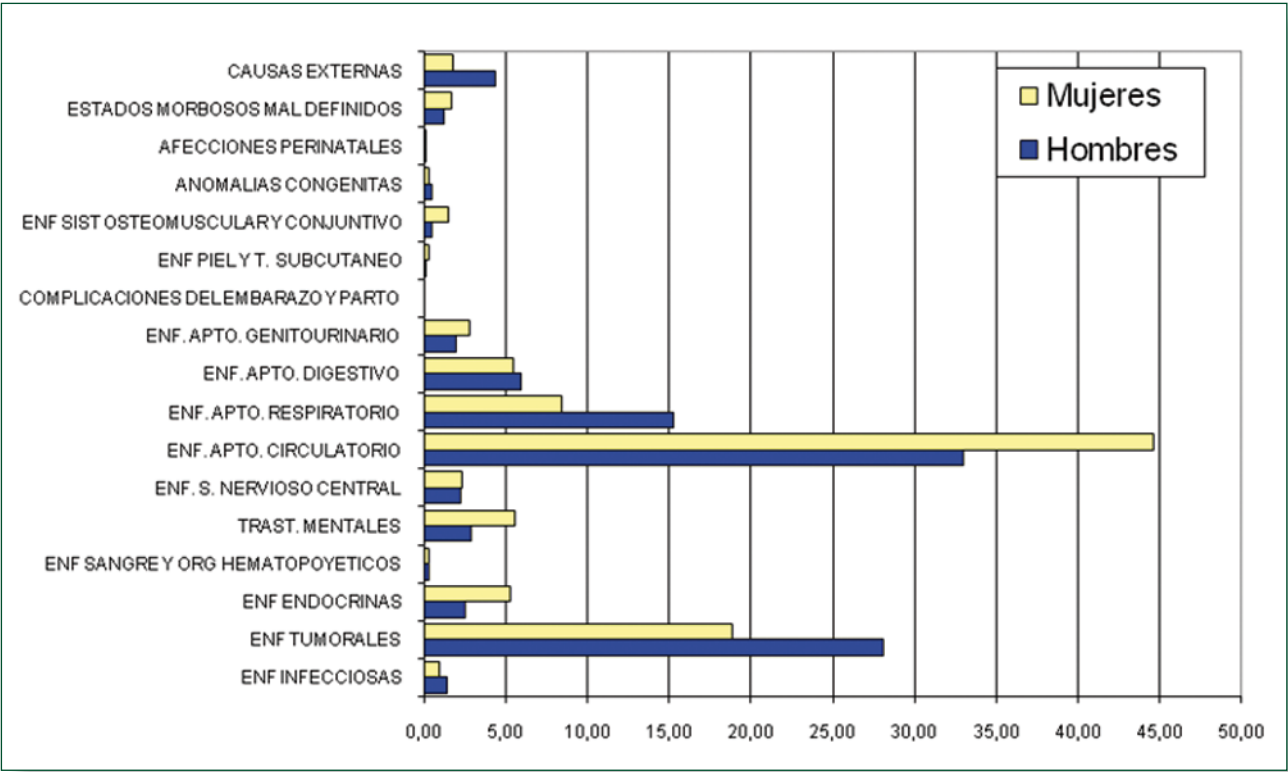
Els determinants de salut associats als estils de vida, actualment a penes consumeixen l'1,5% dels recursos que les societats desenvolupades dediquen a la sanitat, no obstant això la seua potencial contribució a una reducció de la mortalitat de la població, si s'eliminaren els hàbits insalubres i es potenciaren pràctiques saludables, s'estima en un 43%.

En resum, a pesar que és conegut des de fa 40 anys que els hàbits de vida saludables són els que més podrien contribuir a una poten-

Un dels principals indicadors que s'utilitzen en ciències de la salut per a mesurar i comparar l'estat de salut d'una població, ho constitueix les estadístiques de mortalitat. L'anàlisi de mortalitat, ens aporta molta i molt valuosa informació sobre la salut d'una població i dels possibles factors de risc que afecten la mateixa. Permet igualment avaluar de forma indirecta, l'eficàcia i pertinència dels servicis de salut que l'atenen, l'evolució temporal de les causes de mort per a avaluar les mesures que s'adopten i també comparar amb altres poblacions per a detectar desviacions en el

Relació entre els recursos relacionats amb la salut i la seva contribució potencial a la reducció de la mortalitat. EEUU Denver 1976

Mortalitat del Departament 15 de 1996 a 2000
Grans grups de causes: Distribució percentual

patró de mortalitat. També permet detectar la mortalitat prematura (Anys Potencials de Vida Perduts – APVP), és a dir causes de mort que, encara que quantitativament poden no ser importants, qualitativament afecten persones joves o relativament joves, amb gran incidència en l’esperança de vida de la població i per tant hem d’analitzar de forma diferenciada.

Alcoi, i les poblacions pròximes que componen el seu Departament de Salut, es troben dins d’una societat desenvolupada (Comunitat Valenciana-Espanya-Europa), i per tant els factors de risc a què es troba exposada la seua població, així com les mesures preventives i curatives que s’adopten són semblants a les del nostre entorn². Per tant, el patró de mortalitat difereix poc del patró de mortalitat dels països desenvolupats, en els que les principals causes de mort estan dominades per les malalties cardiovasculars i les malalties tumorals. Aquests dos grups de causes arriben a ocasionar dos tercers parts de les morts. També és característic d’aquestes societats, la poca o nul·la mortalitat infantil, l’alta esperança de vida al naixement i la mortalitat juvenil i de l’adult jove dominada pels accidents.

Efectivament, en les anàlisis periòdiques de mortalitat que s’efectuen en el Departament de Salut³, de forma regular tant en homes com en dones, les primeres causes de mort estan constituïdes per les malalties cardiovasculars i el càncer.

En l’anàlisi de mortalitat del període 1996-2000, últim completament analitzat, el patró és semblant al que podem observar en períodes anteriors, estant dominat per les malalties de l’aparell circulatori i els tumors. Es manté baix mínims la mortalitat per patologia infecciosa i perinatal i nul·la la relacionada amb l’embaràs i part. En el cas dels homes les morts per les malalties de l’aparell circulatori i els tumors suposen 2 de cada 3 morts, i en dones quasi la meitat de les morts es deu a malalties de l’aparell circulatori.

Com en altres períodes estudiats, les malalties tumorals suposen en ambdós sexes la major causa de mortalitat prematura, seguit pel grup de causes externes (accidents) en ambdós sexes. Aquests dos grups, suposen prop del 60% de la mortalitat prematura en homes i dones.

Al comparar amb les xifres de la Comunitat Valenciana, es comprova que el patró de mortalitat és semblant, encara que s’observen algunes diferències estadística-ment significatives:

- Menor mortalitat al Departament de Salut d’Alcoi en: Malalties infeccio-ses (ambdós sexes), Malalties tumorals (ambdós sexes), malalties de l’aparell circulatori (ambdós sexes), Malalties de

la pell i teixit cel·lular subcutani (dones), certes afeccions perinatals (homes) i Causes externes (ambdós sexes).

- Major mortalitat al Departament de Salut d’Alcoi en : Malalties de l’aparell respiratori (homes).

En analitzar més específicament les cau-ses de mort, les deu primeres causes de mort en el nostre Departament són:

MORTALITAT DE L'ÀREA 14

INDICADORS DE MORTALITAT HOMES
ÀREA 14 1996-2000
PRIMERES CAUSES ESPECÍFIQUES DE MORT

	Nº def.	Tasa cruda	Tasa ST	RME	LIIC	LSIC	APVP	RAPVP	LI RAPVP	LS RAPVP
Enfermedades isquémicas del corazón	359	564,55	549,29	81,72	73,27	90,17	1275,00	83,96	64,69	103,24
Enfermedades cerebrovasculares	307	482,78	470,64	99,04	87,96	110,12	637,50	108,57	67,12	150,01
Bronquitis, enfisema y otras enf. pulmonares obstructivas crónicas	261	410,44	398,85	113,74	99,94	127,54	192,50	82,90	43,93	121,87
Tumor maligno de tráquea, bronquios y pulmón	223	360,88	342,41	84,07	73,03	95,10	1152,50	85,13	64,66	105,70
Tumor maligno de próstata	85	133,67	130,28	89,64	70,58	108,70	92,50	101,98	41,58	162,37
Cirrosis y otras enfermedades crónicas del hígado	83	130,52	127,25	97,89	76,83	118,95	392,50	55,62	33,05	78,20
Psicosis orgánica senil y presenil	77	121,09	117,98	104,61	81,25	127,98	15,00	81,82	-10,77	174,40
Neumonía	73	114,80	113,02	102,20	78,76	125,65	157,50	83,70	25,68	141,52
Diabetes	66	103,79	101,08	101,81	77,24	126,37	150,00	111,78	38,02	185,54
Tumor maligno de intestino grueso	63	99,07	96,58	86,44	65,10	107,79	240,00	104,27	52,74	155,80

INDICADORS DE MORTALITAT DONES
ÀREA 14 1996-2000
PRIMERES CAUSES ESPECÍFIQUES DE MORT

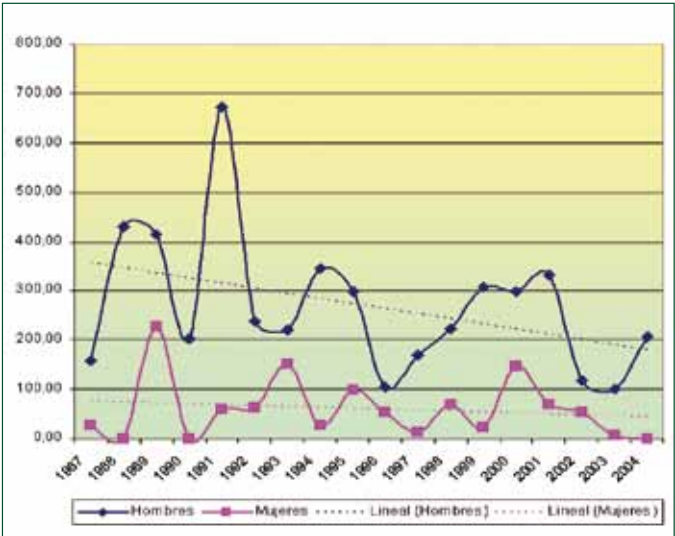
	Nº def.	Tasa cruda	Tasa ST	RME	LIIC	LSIC	APVP	RAPVP	LI RAPVP	LS RAPVP
Enfermedades cerebrovasculares	405	607,57	534,27	85,97	77,60	94,35	225,00	73,28	35,52	111,05
Enfermedades isquémicas del corazón	278	417,05	372,15	80,43	70,98	89,89	207,50	63,28	34,34	92,22
Psicosis orgánica senil y presenil	159	238,53	207,69	94,30	79,64	108,96	20,00	117,98	-11,29	247,24
Diabetes	135	202,52	180,74	113,61	94,45	132,78	117,50	141,41	28,44	254,38
Tumor maligno de mama femenina	103	154,52	147,98	103,02	83,13	122,92	802,50	115,59	79,62	151,55
Enfermedades hipertensivas	78	117,01	104,00	122,17	95,06	149,29	10,00	37,33	-20,51	95,18
Tumor maligno de intestino grueso	65	97,51	88,29	92,08	69,70	114,47	140,00	72,88	21,99	123,76
Neumonía	61	91,51	81,56	87,36	65,43	109,28	92,50	130,85	-4,45	266,15
Bronquitis, enfisema y otras enf. pulmonares obstructivas crónicas	57	85,51	75,15	73,35	54,31	92,39	15,00	37,47	-4,93	79,87
Nefritis, síndrome nefrótico y otras nefrosis	52	78,01	68,40	102,24	74,45	130,03	10,00	17,60	-9,67	44,86

Destaquen com a primeres causes de mort, en ambdós sexes, malalties directament relacionades amb els estils de vida de les persones. De tots és coneguda, la relació de les malalties cerebrovasculars, les malalties isquèmiques del cor, la diabetis o la hipertensió arterial amb l'alimentació (obesitat, colesterol, dislipèmies) i altres estils de vida (sedentarisme, tabac, estrès, etc). També la relació directa entre les malalties pulmonars com a bronquitis crònica o el càncer de pulmó amb el tabaquisme. Totes aquestes causes, principals causes de mort en el nostre entorn any rere any, estan directament relacionades amb els estils de vida i exposicions voluntàries a factors de risc coneguts.

Com hem vist en el primer gràfic, el guany potencial en salut intentant augmentar els recursos curatius sobre aquestes malalties, és molt car i els seus efectes molt limitats. Abordar aquests problemes des de la perspectiva de la prevenció, aconseguint disminuir l'exposició als factors de risc coneguts, és molt econòmic i els seus efectes poden ser molt majors i verificables amb disminucions de mortalitat específica. Per tractar-se de malalties cròniques, els efectes desitjats podrien diferir molt en el temps. Així davant les mesures adoptades en un moment Donat, els resultats potser tardem dècades en apreciar, i ningú els relacione amb les mesures que vam adoptar. Però hi han algunes malalties, on la relació temporal entre les mesures preventives i els seus resultats són més curts i mostren l'avantatge de l'estratègia preventiva.

Efectivament, la mortalitat per accidents de trànsit reflexa de forma ràpida la relació de les mesures preventives que s'adopten, principalment en forma de lleis (cinturó de seguretat, limitació de velocitat, carnet per punts...), i les seues conseqüències sobre la taxa de mortalitat.

Veient l'evolució de la mortalitat per accidents amb vehicles de motor del nostre Departament en una sèrie temporal llarga, s'observa que la tendència és a la disminució des dels màxims que es van donar a principis de la dècada de 1990, a pesar que el parc mòbil i el nombre de conductors i desplaçaments és molt major en l'actualitat que en 1990. La progressiva legislació que s'ha anat adoptant respecte d'això, ha aconseguit conscienciació dels conductors, i unit a mesures preventives –millora de carreteres, augment de seguretat

Mortalitat per accidents amb vehicles a motor en el departament 15.
Anys potencials de vida perduts

en els vehicles...– ha possibilitat la disminució de mortalitat per esta causa.

En una societat amb un nivell de desenvolupament com la que ens toca viure en el segle XXI, coneguda com la “societat de la informació” per la facilitat de l'accés a la mateixa i en un sistema educatiu amb plena escolarització i que a més és la de major duració de la nostra història, pareix impensable que en finalitzar els estudis, els escolars no coneguen perfectament quines accions i hàbits afavoreixen o disminueixen el nostre potencial de salut individual. Efectivament, molts escolars, al finalitzar els estudis tenen greus llacunes sobre el coneixement de les causes, mecanismes de producció i/o conseqüències dels principals problemes de salut, malalties, dependències i/o toxicomanies que els poden afectar a curt i mitjà termini:

- L'exposició a les principals dependències es produeix a aquestes edats (tabac, alcohol, drogues...)
- Els desequilibris alimentaris i malalties associades: sobrepès, obesitat, anorèxia - bulímia...
- L'aprenentatge i inici en la conducció de vehicles de motor i el consegüent risc d'accidents de trànsit...
- L'inici de les relacions sexuals, que sense les precaucions degudes poden comportar efectes no desitjables: embaràs en l'adolescència, malalties de transmissió sexual, VIH...

Paradoxalment, en l'era de la informació la majoria d'aquests problemes presenten una preocupant tendència a l'augment en els adolescents i joves.

El gasto sanitari públic assistencial és cada vegada major, derivat en part de l'increment del cost de la Indústria Farmacèutica i Electromèdica. Si a més tenim en compte que, com dèiem al principi, l'increment del gasto sanitari assistencial repercuteix d'una forma molt discreta en el guany de Salut, en part perquè algunes de les intervencions poden arribar a ser dubtosament efectives i segures, com per exemple el tractament hormonal substitutori de la menopausa i altres intervencions excessives i inapropiades, que no sols no milloren la salut, sinó que poden arribar a perjudicar-la, està clar que es pot millorar l'efectivitat i eficiència de Sistema Sanitari entre altres coses, millorant la investigació efectiva i de qualitat i potenciant la formació continuada dels professionals sanitaris.

Però no cal oblidar que els determinants de la salut que potencialment més contribueixen a la reducció de la mortalitat amb un mínim increment de gasto, són els dependents dels estils de vida, i que per a millorar-los, la ferramenta més efectiva és la promoció de la salut per mitjà de l'educació per a la salut, tant individual com col·lectiva.

Per tant, una altra forma de millorar l'efectivitat del sistema sanitari públic podria ser, d'una banda, potenciant les activitats de promoció i educació per a la salut de forma individual en atenció primària, fomentant els programes preventius tant de supervisió del desenvolupament infantil, com el de l'adult, i d'altra banda, potenciant la part del sistema sanitari públic denominada Salut Pública per la seua important contribució a la promoció i educació per a la salut, fonamentalment en el seu aspecte comunitari.

En la Comunitat Valenciana, la Salut Pública, depenent de la Conselleria de Sanitat, presenta un important desenvolupament, tant a nivell central com perifèric, materialitzat en els Centres de Salut Pública existents en cada Departament de Salut.

En el Departament de Salut d'Alcoi, la Unitat de Promoció de la Salut del Centre de Salut Pública, està desenvolupant el Proje-

cte de Promoció de la Salut amb l'objectiu de potenciar els estils de vida saludables, sobretot l'alimentació i l'exercici físic, amb el fi únic de millorar la salut de la població.

El projecte va dirigit fonamentalment a la població escolar, ja que els xiquets i adolescents estan en un procés d'aprenentatge i per tant són molt receptius als missatges de salut. En este Projecte participa tota la comunitat educativa, professors, pares i xiquets, els ajuntaments i els professionals sanitaris d'Atenció Primària, i sobretot els de Salut Pública.

En definitiva, la Sanitat i sobretot la salut, pot ser sostenible, entre altres coses, millorant la investigació efectiva i de qualitat, potenciant la formació continuada dels professionals sanitaris i fomentant la pràctica dels estils de vida saludables en la població general. Per tant, la sostenibilitat de la salut és una tasca de tots, des de l'Administració Sanitària i la Indústria, fonamentalment farmacèutica i electromèdica, passant pels professionals sanitaris i acabant en la població general.

BIBLIOGRAFIA

Pinault, Raynald i Daveluy, Carole: "La Planificació Sanitària". Edit. Masson, S.A.

Monografies Sanitàries. Anàlisi de Mortalitat per Àrees de Salut de la Comunitat Valenciana. Conselleria de Sanitat i Consum.

Anàlisi de mortalitat de l'Àrea 14 per Zones de Salut. 1996-2000. Centre de Salut Pública d'Alcoi. Direcció General d'Investigació i Salut Pública.

Salut pública i sostenibilitat dels sistemes públics de salut. Revista Espanyola de Salut Pública v.80 n.5 Madrid set.-oct. 2006

Projecte de Promoció de la Salut del Departament de Salut d'Alcoi "Alimentació, Exercici físic i Salut en el Departament de Salut d'Alcoi de la Comunitat valenciana". Centre de Salut Pública d'Alcoi. Direcció General d'Investigació i Salut Pública.

Memòria dels treballs d'investigació realitzats en l'IES Pare Vitòria durant els cursos 2009-2010 i 2010-2011

Pilar Gomis

Tamara, Yurena i Liris guanyadores del 1r Premi del "V premio si eres original eres de libro" acompanyats de la professora Pilar Gomis i del director Toni Gonzalez

Després dels èxits dels treballs d'investigació realitzats durant els cursos 2007-2008 i 2008-2009, el gust per l'elaboració i desenrotllament d'estudis d'investigació ha anat cristal·litzant en l'IES Pare Vitòria; en el curs 2009-2010 les alumnes de 1r de Batxillerat Marta Cañete i Altea Conejero van dur a terme un estudi titulat *Los chicos que perdieron hasta el nombre* amb què van guanyar el XVI Premi Nacional Sant Viator d'Investigació al millor treball de Geografia i Història, simultàniament Anna Valor, Cristià Giner i Pau Jordà aconseguen un àccésit en la secció d'Humanitats pel seu treball *L'empremta mútua entre Hernández i Neruda: de Perito en lunar y Viento del pueblo*; i, en este curs 2010-2011, l'institut s'ha incorporat, a través del Projecte Arce del Ministeri d'Educació i Ciència, a un programa intercomunitari de foment de l'activitat investigadora en secundària, que ha proporcionat a la comunitat educativa uns recursos econòmics i unes possibilitats de difusió dels treballs desenrot-

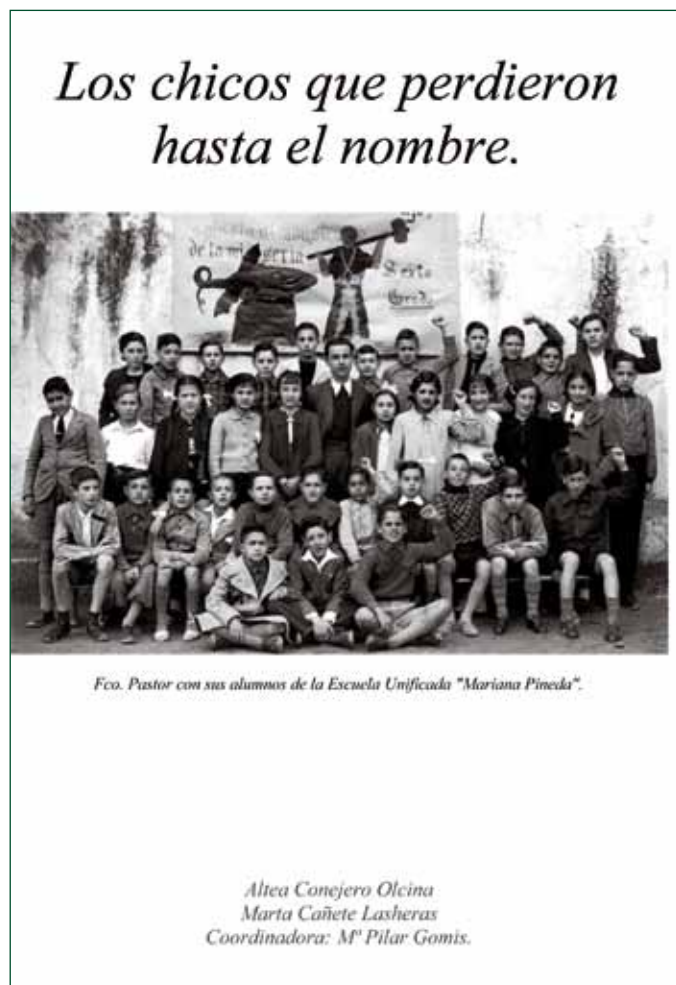
llats pels alumnes que han resultat un estímul molt positiu per als estudiants i els professors coordinadors.

XVI PREMI SAN VIATOR AL MILLOR TREBALL DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA

El treball de Marta i Altea, *Los chicos que perdieron hasta el nombre* és un estudi interdisciplinari d'història oral, sociolingüística, semàntica i lexicologia dels noms imposats als xiquets republicans, el significat del qual estava directament relacionat amb l'ideari polític dels seus pares i de les conseqüències d'índole social, política i personal que els va suposar haver de renunciar a este nom durant el franquisme. A través d'un estudi documental i d'entrevistes amb una mostra poblacional de 21 supervivents en la zona d'Alcoi, es constata la persecució i les formes de pressió que es van portar a efecte fins a aconseguir fer-los

Memòria dels treballs d'investigació realitzats en l'IES Pare Vitòria durant els cursos 2009-2010 i 2010-2011

Portada del treball premiat

renunciar al nom, en alguns casos, única propietat amb què comptaven després de la guerra. Han intentat arreplegar i transmetre la història

Taula d'autoritats acadèmiques i empresarials que intervingueren a l'acte de lliurament de guardons. Al mig la Ministra de Ciència i Tecnologia Cristina Garmendia.

d'una persecució contra un dels sectors més dèbils i desprotegits de la societat espanyola de postguerra, els xiquets, molts dels quals havien quedat òrfens i van acabar per acceptar renunciar al seu nom, a canvi de tindre l'opció d'accedir a altres dels Drets Fonamentals del Xiquet, arreplegats per l'ONU, com el dret a l'educació, a la sanitat o a l'alimentació. Però per a aconseguir-ho van haver de renunciar així mateix a un altre dret reconegut per l'ONU el Dret al propi nom que apareix reflectit en l'article 7 de la Convenció dels Drets del Xiquet de 1989.

El propòsit inicial va ser ressenyar tots els noms assignats a la població alcoiana que tenien a veure amb la forta radicalització ideològica d'esta societat en este període, de manera que el nom del fill es convertix en símbol del pensament i de la tendència ideològica dels pares. És a dir, estudiar i analitzar que hi ha darrere de noms com a Acràcia, Harmonia, Floreal, Univers, Llibertat, Copèrnic o Ulisses.

El treball està compost per una introducció, on s'exposa la Història d'Alcoi durant el primer terç del segle XX, així com les principals corrents politicosocials que van afectar la nostra ciutat. A continuació un estudi semàntic, en el que van confeccionar un diccionari de tots els noms que han anat constatant al llarg de l'estudi i on expliquen el significat exacte dels noms, la seua procedència cultural, el simbolisme dels mateixos, i les fonts documentals orals o escrites en les que s'ha trobat la referència.

Després van procedir a realitzar un estudi d'història oral en què arrepleguen tots els testimonis dels voluntaris que van voler col·laborar a través d'una sèrie d'entrevistes, sobre les quals es va fer un estudi estadístic, i es va analitzar el percentatge de totes les dades extretes de les entrevistes orals com: el total de persones que coneixien el significat del seu nom, el nombre de persones que van ser obligades a canviar el seu nom, si estan penedides o no, si van patir o no per este canvi, etc... Altea i Marta van partir de la hipòtesi que les creences associades al nom que se'ls va imposar continuen tenint validesa per a les persones que les van rebre en companyia del seu nom, i van estudiar si han conformat la seua manera de ser i la seua visió del món, o al contrari no han tingut cap pes específic en la seua vida.

D'esquerra a dreta les alumnes Marta Cañete, Altea Conejero, la ministra Cristina Garmendia, la professora coordinadora del treball Pilar Gomis i el director del centre Toni González

Una vegada coneguts els fonaments teòrics l'enquesta que van elaborar incloïa totes aquelles qüestions que seguint els plantejaments del professor Gil Vila permetien donar veu a un col·lectiu silenciats: el dels xiquets alcoians que, com altres xiquets a Espanya, van patir entre altres pèrdues la usurpació del seu propi nom, del senyal d'identitat que els definia i marcava el seu lloc en el món, en un intent, que com es veurà en les conclusions va arribar a tindre èxit a l'extirpar-los junt amb el nom, en alguns casos, el seu afany i la seua raó de ser revolucionaris. Les gravacions que es van realitzar apareixen arrepleguades en el treball tant en la versió original d'àudio com en la transcripció escrita i comentada per les alumnes les quals van consultar per a l'estudi també fonts escrites distintes com: l'Oficina del Padró Municipal, l'Arxiu Municipal d'Alcoi, l'Arxiu de l'IES Pare Vitòria de l'època de la guerra i el Cementeri Civil d'Alcoi.

Conclusions principals

1. "El nom sí que fa a l'home" com diu el refrany, el nom sí que conforma l'individu. Pareix que ho fa d'una manera especial, més intensa en els hòmens que en les

dones, i que són poquíssims els casos en què es produïx una renúncia personal, no forçada per la pressió social. Esta conformació es relaciona amb la ideologia política, les creences religioses i el lloc en el món.

- 2. L'impacte i les dificultats que per a aquestes persones ha suposat eixe nom en les seues relacions amb les principals institucions: Església, Escola, Servei Militar, Servei Social, etc... va ser molt gran, ja que negar el dret a l'alimentació, la sanitat, l'educació o el dret a estar legalment casat eren mecanismes de pressió molt poderosos.
- 3. En l'analitzar la possibilitat que el fet d'ostentar eixe nom haja fet germinar en ells un compromís social major de defensa de la creença associada al nom s'advertixen notables diferències entre hòmens i dones. En els hòmens esta experiència, que també anava associada a altres vivències bèl·liques, polítiques i socials dels seus progenitors els hi ha marcat amb un tremend esperit combatiu que encara perviu a pesar de l'edat, i no obstant això no es dona amb la mateixa força en les dones.

4. També l'estudi de la relació entre el nom i les creences sociopolítiques dels pares s'aborda en la mostra poblacional i s'aprecia que no hi ha contradiccions entre els valors sostinguts pels pares i els dels fills, excepte la tendència a suavitzar el radicalisme dels plantejaments de principi de segle.
5. En este moment que tant es parla de la recuperació de la memòria històrica volem afegir que en el nostre treball ens hem trobat amb raons tant per a justificar la recuperació com per a comprendre el desig d'oblit. Són dos reaccions molt humanes davant del dolor: hi ha els que senten la ràbia i el desig que tots coneguen la injustícia que ha pesat sobre la seua vida, i hi ha els que han passat una vida sencera lluitant per trobar un oblit que els permeta viure en pau. Tot això hi ha en l'estudi.

Liris Moltó i Tamara Moncho al seu estand de la XII Fira Exporecerca explicant al públic el resultat de les seues investigacions

EL PROGRAMA ARCE 2010-2011

El programa Arce és una iniciativa del Ministeri d'Educació amb què poder dur a terme projectes que permeten donar resposta a un interès educatiu compartit per professionals de l'àmbit educatiu, i a la realització del qual es destina una quantitat de diners per un període bi-anual ampliable durant un tercer any. Com l'IES Pare Vitòria ja començava a ser conegut entre els centres educatius preocupats pel foment de la investigació en secundària, se'ns va sol·licitar que formàrem part del programa en companyia de l'IES Cairat d'Esparreguera (Barcelona) i de l'IES Porta da Auga de Ribadeo (Lugo) i el Colexio Alborada de Vigo (Pontevedra), amb la finalitat de realitzar i difondre projectes d'investigació acompanyant i coordinant les experiències dels alumnes de secundària.

Al llarg del curs 2010-2011 han format part del projecte un total de 8 professors i 24 alumnes, dels que 14 estudiants, de 1r a 3r d'ESO, dirigits per 3 coordinadors han aconseguit finalitzar 5 projectes.

PROJECTES

Alumnes de 1r d'ESO

***Anàlisi de la funció del bosc en els contes infantils espanyols**, realitzat per Yurena Colomina Soriano, Liris Moltó Botí i Tamara Moncho Llorca.

***El que llegien en el meu Institut fa 50 anys: hàbits lectors de l'alumnat en els 60**, realitzat per Alicia Ganga Pérez, Hur García Faus, Francisco Navarro Hurtado i Celia Senabre Abad.

Coordinadora Mª Pilar Gomis Martí

Alumnes de 2n d'ESO

***Estudi comparatiu de relats guanyadors del concurs literari infantil i juvenil de l'Associació de Sant Jordi d'Alcoi**, realitzat per Paula Pérez Sanjosé i Andrea Vicedo Vilaplana

Coordinadora Cristina C. Sánchez Colomer

Alumnes de 3r d'ESO

***Influència de l'educació en el consum d'alcohol dels adolescents de l'IES Pare Vitòria**

(*Alcoi*), realitzat per Nuria Bellvert Giner, Paula Marco Sellés i Altea Pérez Escobar.

Coordinadora Alicia Vidal Salvador

***Resiliència i caràcters resilientes en els personatges de la Col·lecció "La Balena Alegre"** realitzat per Olga Latorre Salort i Júlia Valor Blanquer

Coordinadora Mª Pilar Gomis Martí

Tots aquests projectes s'inciiàren a principis d'octubre i han anat finalitzant-se entre els mesos d'abril i maig, encara que els dos projectes que estaven duent a terme els alumnes del Cicle Formatiu de Química encara estan conclouent-se i esperem comptar amb ells per al curs pròxim.

DIFUSIÓ

Tots els alumnes van elaborar a més d'una memòria del treball d'investigació, una presentació en Power Point en la que es resumeixen les principals directrius, línies de treball i conclusions dels estudis duts a terme. Aquestes presentacions van ser exposades primer en l'IES Pare Vitòria a tots els companys del seu mateix nivell educatiu, ampliant-se de vegades als companys del mateix cicle. Dos d'aquestes ponències: *Anàlisi de la funció del bosc en els contes infantils espanyols* i *El que llegien en el meu Institut fa 50 anys: hàbits lectors de l'alumnat en els 60* van ser seleccionats per a participar en la XII Fira d'Investigació Jove Exporecerca de Barcelona durant els dies 5, 6 i 7 d'abril, i posteriorment els 14 alumnes i les tres coordinadores van participar en el II Fòrum Intercomunitari d'Investigació Juvenil en O'Grove (Pontevedra) que va tindre lloc els dies 6, 7 i 8 de maig, mereixent les felicitacions de l'organització per la qualitat de les ponències.

PREMIS

Atés que per a l'investigador, una raó de ser del seu treball és la necessitat de ser difós entre tots aquells ciutadans que puguin beneficiar-se dels resultats obtinguts en l'estudi, pensem les coordinadores que seria convenient presentar les memòries de les investigacions realitzades als principals concursos nacionals d'investigació, d'ací que remetérem al V Premi *Si eres original, eres de llibre*, tres dels cinc projectes.

Imatges de la presentació de la investigació al voltant de "La funció dels boscos als contes infantils espanyols"

Els resultats no han pogut ser més satisfactòria l'Anàlisi de la funció del bosc en els contes infantils espanyols ha obtingut el primer premi de la seua categoria que consistix en un ordinador portàtil per a cada una de les alumnes autores del treball i per a la professora coordinadora, així com un bo de 90€ per a llibres per a cada una d'elles, i un altre premi de 600€ per a llibres destinats a la Biblioteca del Centre. Així mateix els altres dos treballs presentats *El que llegien en el meu Institut fa 50 anys: hàbits lectors de l'alumnat en els 60* i *Influència de l'educació en el consum d'alcohol dels adolescents de l'IES Pare Vitòria* van ser finalistes entre els més de 540 treballs presentats i van obtindre sengles Mencions Honorífiques. Alguns d'aquests treballs i l'estudi *Resiliència i caràcters resilientes en els personatges de la Col·lecció "La Balena Alegre"* es troben a l'espera de la fallada d'altres premis nacionals d'investigació.

Memòria dels treballs d'investigació realitzats en l'IES
Pare Vitòria durant els cursos 2009-2010 i 2010-2011

Yurena, Liris i Tamara treballant els contes de Rodríguez
Almodóvar a la biblioteca del centre.

V PREMI SI ERES ORIGINAL, ERES DE LLIBRE

EL BOSC EN ELS CONTES INFANTILS ESPANYOLS

Yurena Colomina Soriano, Liris Moltó Botí,
Tamara Moncho Llorca.

Coordinades per Mª Pilar Gomis Martí

EXTRACTE

La finalitat del treball és realitzar un estudi de la freqüència amb què apareix el bosc en els contes infantils espanyols, i analitzar les diferents funcions i valors simbòlics que exercix el mateix en aquests relats. Hem partit del *corpus* arreplegat per A. Rodríguez Almodóvar *Cuentos al amor de la lumbre* sobre el qual s'ha estudiat els diferents tipus de boscos, personatges, situacions i valors a ells associats. **Obstacle - Bettelheim - maduresa - subconscient - Símbol - transformació.**

INTRODUCCIÓ

Amb motiu de l'any internacional dels boscos, hem pensat realitzar un estudi sobre els boscos en els contes infantils. A vegades ens cridava l'atenció que en molts dels contes que hem llegit sempre apareixia un bosc i volíem saber per què. Volíem reflexionar sobre açò perquè moltes de les coses que passen dins dels boscos dels contes són molt rares i no enteníem què volien dir. La nostra professora ens va explicar que les realitats que els contes transmeten no són directes sinó que ho fan per mitjà de símbols, i que a l'haver-se perdut en part, el coneixement del llenguatge simbòlic fa que ens coste esbrinar el seu sentit.

Açò ha sigut la part més complicada del treball, perquè a mesura que anàvem llegint la narracioness havíem de convertir el que passava en idees. Encara sort què vam fer

unes graelles amb les estructures dels contes i després anàvem relacionant cada succés en la seua idea!

Hem partit de la col·lecció dels contes espanyols arreplega per A.R. Almodóvar, *Cuentos al amor de la lumbre*, i hem estudiat la presència del bosc en els relats –freqüència amb què es presenta- així com les diferents connotacions, reals i simbòliques que se'ls poden atorgar. Les hem triat perquè no està tan estudiats els contes espanyols com els de Grimm i són menys coneguts.

El bosc que apareix en els contes infantils no és un bosc que estiga descrit de manera científica, ni realista. Ens va explicar la nostra professora que com es veu en l'estudi de Bruno Bettelheim, *Psicoanàlisi dels contes de fades*, el bosc és sempre símbol i complix una funció dins de la narració: "El bosc simbolitza el lloc on s'ha d'afrontar i vèncer la foscor; on es resolen els dubtes sobre el que u és; i on un comença a comprendre el que vol ser."

La finalitat de la investigació és estudiar en cada cas la simbologia que nodrix el conte.

És important ressaltar ací, que ens va sorprendre el no trobar la paraula bosc en cap dels contes de la col·lecció d'Almodóvar, i com la idea de conte popular i les dificultats del bosc eren per a nosaltres inseparables, no sabíem a què atribuir-ho. Fins que finalment, comparant el conte denominat *Els dos germans* amb l'arreplegat pels germans Grimm *Hansel i Grethel*, ens varem adonar que on Grimm escrivia bosc, a Espanya es llegia muntanya. D'ací que d'ara en avant acceptem i utilitzem muntanya o camp com a bosc, atès que complia la mateixa funció, i que, presumptament, siga l'adaptació que el nostre ecosistema imposa al patrimoni cultural dels contes europeus al fer-se espanyols. La veritat és que va ser una sort donar-nos compte perquè la nostra professora començava a creure que érem incapaços de trobar la paraula bosc en una narració!

OBJECTIUS

- L'objectiu principal és extraure les diferents funcions que en els contes espanyols exercix el bosc.

Alumnes i professors a la Casa d'Amèrica a Madrid

Estand de la XII Fira Exporecerca on les alumnes defensaren el seu treball

- Objectius secundaris són constatar les transformacions que l'estada en el bosc produïx en els personatges i observar els processos de maduració.
- També volíem veure si hi havia canvis que tingueren a veure amb les variables relacionades amb el sexe, l'edat, i les circumstàncies dels personatges, per a precisar si aquests elements modifiquen el valor simbòlic general que les diferents teories sobre el conte li donen al bosc.

METODOLOGIA

Hem partit de l'estudi de Propp *Les arrels històriques del conte* el capítol tercer s'ocupa enterament de l'anàlisi del bosc miste-

Components dels dos equips de 1r d'ESO a la porta de Caixa Forum, seu de les activitats comunitàries a l'Exporecerca de Barcelona

riós en els contes russos i hem aplicat aquests mateixos criteris als contes espanyols.

CONCLUSIONS

- La funció principal del bosc en tots els contes és que els personatges experimenten algun canvi.
- Aquestes transformacions afecten totes les classes socials i també a personatges de totes les edats i sexes encara que predominen els xiquets i la gent jove.
- Tots els personatges abandonen la seguretat de les seues cases i es troben amb el bosc en què troben bé el problema o bé l'ajuda que els canviarà.
- Tots els personatges es dirigeixen a algun lloc per un encàrrec, o una missió.

- Els personatges, ixen del bosc pels seus propis mitjans en la majoria dels casos, però hi ha vegades que necessiten altres sers humans, les seues pròpies habilitats, animals, o objectes màgics...
- Hi ha molta presència d'objectes màgics i també molta variació per exemple: un punyal d'or, unes flors, tres brases, un braç.
- Els boscos en els contes complixen diferents funcions. Les més destacades són: es rep una ajuda; es rep un dany o un castic; se supera un obstacle, en el bosc es fa un pacte amb el mal; es guanya o es perd la pròpia vida; es guanya o es perd la llibertat; s'aconsegueix o es perd el futur.
- En el bosc ocorren moltes transformacions però la que predomina no és la transformació física sinó la psicològica: les més freqüents són el pas de xiquet o xiqueta a adult, o de dèbil a fort.
- Les recompenses obtingudes en la major part dels contes són : el matrimoni, i la riquesa i una bona posició.

No puc despedir aquestes línies sense agrair a tots, alumnes i professores l'immens malbaratament que s'ha fet en treball i il·lusió, i sense donar-los l'enhorabona perquè, com haguera de passar sempre, el seu esforç s'ha vist recompensat pel reconeixement dels millors en el camp de la investigació. Només queda animar a tota la comunitat educativa a mantindre viu l'amor per la investigació i a participar en futurs projectes que aporten claredat i solucions als problemes que diàriament es plantegen en la nostra societat.

Ajuntament d'Alcoi

**El valor d'una educació i d'una salut públiques, d'una
informació lliure i d'un Mercat just, d'un urbanisme
equilibrat, d'un desenvolupament respectuós amb
el territori, d'uns moviments ciutadans vigorosos
i d'una llengua viva,
ens farà ser un país sostenible
de cara al futur.**